Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Livet bli'r til hvor det gror

Ellen Lissner

AROS

LIVET BLI'R TIL HVOR DET GROR
© 1991 Ellen Lissner og Forlaget Aros
Sat med Palatino og trykt hos
A. Rasmussens Bogtrykkeri
ISBN 87 7003 531 8

Printed in Denmark 1991

Ellen Lissner

Livet bli'r til hvor det gror

Forlaget Aros

Indhold

Forord 7
Billedbogen 9
Kort selvbiografi 17
Da mormor var en lille pige 20
Mormors Mormor 30
Fra Mols til Marokko 35
Der går gennem hverdagen 54
Vor gamle kirke 56
Døbefonten 57
Et præstekonvent 59
Præstens begravelse 69
Fædrelands – salme 75
Drivremmen 76
Stjernernes morgensang 82
Tingene 86
En gammel sølvske 91
Oldemors hvide silkesjal 99
Bryllupssange 106
Dåbssalmer 109
På tærsklen 112
Valget 113
At være kvinde 118
Brev fra en gråstrømpe 125
En ganske almindelig hverdag 131
Een af os må byrden bære 132
Vejen ind i fremtiden 133
Kom ned igen fra himlen, Gud 140
Motetvers 141
Jul 143

Bøn fra en læser 144
Kristen Meditation 146
Men du, Herre 150
Når glædens sol er slukket 153
Hvorfor er vi skabt så forskellige, Gud 154
Vældige morgen, da verden blev til 155
Vorherres uvenner 156
Gud og vor hverdag (De ti bud) 162
Breve til syge 178
Vi gamle koner 186
Se mig, som sidder her inderst inde 195
Tak, lille Bedste, for det du skrev 197
Forårsmorgen 199
Efterårsaften 200
Tankens søgen mod landet bag hav 201
Når døden banker på i barnets verden 209
Stilhed synger i stuen 215
Bryd ensomheden 216
Livet bli'r til, hvor det gror 222
Noter 223

Forord

Til min 80 års fødselsdag beredte mine børn mig mit livs største overraskelse. De fandt i skuffer og gamle scrapbøger frem til en del af det, jeg i løbet af ca. et halvt århundrede har skrevet, og de lavede en bog ud af det, dels for at glæde mig, og dels for at glæde mine venner. Jeg har altid godt kunnet lide at skrive, og det har da også været morsomt af og til at se det trykt, men jeg har aldrig tænkt på, at der kunne komme en bog ud af det. Jeg mente ikke, at det var så meget, jeg skrev, men i løbet af et langt liv bliver det til mere, end man tror.

I første omgang var bogen kun tiltænkt familie og venner, men den blev så efterspurgt, at vi måtte trykke den op gang på gang. Den har været udsolgt en tid, og jeg er meget glad for, at den nu bliver trykt igen.

Ellen Lissner
1991

Billedbogen

Der var engang en lille prinsesse, der levede i en stor have. Selvfølgelig boede hun i et slot i haven, men hun legede fra tidlig morgen til sen aften i haven mellem blomster, dyr og sommerfugle, så det var dér, hun egentlig levede.

Prinsessen havde da også en Far, der var konge, og en Mor, der var dronning, og de holdt meget af deres lille pige og ville gerne give hende alt muligt godt. Derfor havde de selvfølgelig sørget for, at hun som alle rigtige prinsesser fik en fe til gudmoder. De ventede jo, at feen ville komme med store gaver til sin lille guddatter, for det var både en rig og en klog fe. Og så kom hun bare med en billedbog, og der var tilmed ingen billeder i den, kun hvide blade. Ganske vist sagde feen, at den var sådan indrettet, at for hver dag, Prinsessen levede, ville der vokse et billede frem i bogen af det, Prinsessen netop den dag havde oplevet. Men det var nu alligevel en skuffelse, at feen ikke kom med en finere faddergave.

Årene gik, og prinsessen voksede op i sin have. Hun kendte og elskede hvert træ og hver busk, hun kyssede blomsterne God morgen og God nat, og hun legede tagfat med de store spraglede sommerfugle. Ingen kunne være lykkeligere end den lille prinsesse. Billedbogen kiggede hun aldrig i, den lå gemt og støvet på boghylden oppe i barnekammeret. Hvorfor skulle hun dog se i den, når hver ny og lykkelig dag lignede alle de foregående, som perlerne i hendes halsbånd alle lignede hinanden og alligevel var smukke og dejlige. Dagene gled i ét for hende og var egentlig som een lang lykkelig dag.

Så hændte det, at Prinsessen en dag kom helt ned i den

nederste del af haven, hvor den store gitterport var, og uden for gitterporten gik landevejen, hvid og støvet ud til den vide verden. Og Prinsessen blev forundret stående og kiggede ud mellem tremmerne. Tænk, at der var noget uden for hendes have! Og hvad var det dog for en mærkelig verden?

Der kom en rytter hen ad landevejen, – det var en prins på en hvid hest. Han standsede, da han så den lille prinsesse stå og kigge ud mellem tremmerne, og så smilede han og sprang af hesten og kom ind til hende. Og hun syntes pludselig, at hun havde kendt ham altid og tog ham tillidsfuldt i hånden og viste ham sin have, og de lo og legede sammen til solen var ved at gå ned. Da var de nået haven rundt og stod igen ved gitterporten, og prinsen bøjede sig ned og kyssede den lille prinsesse til farvel. Og så løste han sin hest og red ud i den vide verden.

Den aften glemte Prinsessen at sige Godnat til sine blomster, og da hun var kommet i seng, kunne hun ikke sove. Og da hun lå der og kiggede, kom hun i tanker om billedbogen, og så måtte hun op og finde den frem. Jo! Billederne var lige så stille vokset frem i den. Mange af de første var næsten ens, men det sidste billede viste Prinsen, der bøjede sig ned og kyssede hende til Farvel. Og med billedbogen opslået der, faldt Prinsessen omsider i søvn.

Siden den dag legede Prinsessen ikke mere i sin have, som hun før havde gjort, hun stod mest nede ved gitterporten med billedbogen under armen og stirrede ud i den vide verden for at se, om ikke Prinsen skulle komme igen og lege med hende. Men der gik mange dage, og han kom ikke.

Så en dag stod gitterporten på klem, og Prinsessen listede forsigtigt udenfor, for at se sig længere omkring. Så gik hun et par skridt hen ad vejen i den retning, Prinsen var

redet bort, og pludselig gav hun sig til at løbe af alle kræfter.

Prinsessen var meget træt og meget langt borte fra sin have og sit slot, da hun omsider måtte standse for at hvile lidt, og da havde hun ikke lyst til at vende om, for i det fjerne skimtede hun tårnene på Prinsens borg. Og så løb hun videre. Men da hun kom nærmere til og så, hvor prægtig borgen var, gik det langsommere og langsommere, og da hun kom helt derop, turde hun ikke gå ind ad porten, men listede hen og satte sig på havegærdet. Derfra kunne hun se ind i haven, hvor Prinsen gik mellem fornemme herrer og damer og talte kloge ord om Rigets sager.

Og da Prinsessen så ned ad sig selv, så hun, hvor støvet og forrevet hun var, og fletningerne var løst op. Alt, hvad hun havde med, var billedbogen, og hun følte sig på en gang meget fattig og dum, og hun forstod, at selvfølgelig kunne den kloge og fornemme Prins aldrig tænke sig at lege med sådan en lille træt og støvet prinsesse, der ingenting havde og ingenting vidste. Og så krøb hun ned fra havegærdet og listede stille bort fra slottet.

Da Prinsessen kom ud på landevejen igen, blev hun rådvild stående. Hvordan skulle hun kunne gå hjem til sin have igen og lege som før? Nej, det var det umuligste af alt! Og så vendte hun om og begyndte at gå i den modsatte retning, meget langsomt, for hun var meget træt og meget ked af det. Men efterhånden gik hun raskere til, for hun havde fattet den beslutning, at hun ville opsøge sin kloge gudmoder og spørge hende til råds. Hun fandt omsider slottet og gik ind, og da hun så Feen sidde ved vinduet, gik hun stille hen og satte sig ved siden af hende. Feen så slet ikke forbavset ud og sagde ikke noget, og Prinsessen lukkede bare billedbogen op og bladede den langsomt igennem, så Feen kunne se alle billederne. Så smilede Feen og sagde til Prinsessen: „Ja, du synes vel som alle andre, at

din faddergave var lille og ubetydelig, – men nu skal du til gengæld få lov til at få et ønske opfyldt. Ønsk lige hvad du vil, men tænk dig godt om først!"

„Jeg ønsker, at jeg må blive klog og smuk og fornem," sagde Prinsessen uden at betænke sig.

„Jaså," svarede feen, „tror du, det vil gøre dig lykkelig?" Ja, det mente Prinsessen nok.

„Du skal få dit ønske opfyldt," sagde Feen, „men jeg hører ikke til de feer, der opfylder ønsker øjeblikkelig ved et trylleord. Du må blive her hos mig et år og gå i skole sammen med nogle andre små prinsesser. Så lærer du, hvad rigtige prinsesser bør lære, og bliver både klog og smuk og fornem."

Så blev Prinsessen hos Feen og havde travlt med at lære en masse fornøjelige og nyttige ting. Men hver aften, når solen var gået ned, sad hun ganske stille ved vinduet og bladede i billedbogen. Havde det været en almindelig billedbog, var de blade, hvor der var billeder af prinsen, hurtigt blevet slidt op, men her blev billederne bare smukkere for hver gang, man så på dem. Og således gik tiden hurtigt, og en skønne dag var året gået. Prinsessen fik en dejlig kjole, der var vævet af solskin og glæde, og en smuk hvid hest, der hed „Ungdomsmod", og så sagde hun farvel til Feen og takkede hende mange gange. Og så red hun bort ad den vej, hun var kommet.

Nu red hun atter mod Prinsens slot, og det sang i hende af fryd hele vejen. Denne gang ville hun ride lige ind ad den store port, for nu forstod hun at føre sig som en rigtig prinsesse, og nu vidste hun besked med så meget, så hun glædede sig til at tale med Prinsen om alverdens visdom og klogskab.

Da hun kom til slottet, kunne hun se, at der var fest. Store bannere vajede fra borgtårnet, der var strøet blomster på vejen, og der lød musik derindefra, og en masse

mennesker gik ud og ind ad porten. Prinsessen undrede sig og spurgte en lille dreng, der strøede blomster, hvorfor der var fest i dag.

Drengen så forundret på hende. „Ved du ikke, at Prinsen holder bryllup i dag?" spurgte han. „Jeg troede, at du også skulle til fest, så fin som du er."

Prinsessens hest stejlede i det samme, hun havde hugget sporerne dybt i dens sider. Så vendte hun den og for i vild galop bort ad vejen mellem de forskrækkede bryllupsgæster. Først da hun var langt borte, standsede hun og sprang af hesten, klappede den og bad den om at løbe hjem igen. Og den fine kjole, der var vævet af solskin og glæde, rev hun i stumper og stykker og kastede dem i vejgrøften. Så opdagede hun, at hun endnu havde billedbogen, og da blev hun vred og ville også rive den i stykker eller kaste den bort. Men nu viste det sig atter, at det slet ikke var nogen almindelig billedbog; den lod sig hverken rive itu eller smide bort; men til sidst fik hun med besvær begravet den under nogle blade. Så opdagede hun tæt ved et lille forfaldent hus og gik derind. Der var ingen i huset; men til sidst fandt Prinsessen en bunke halm i et hjørne, og dér lagde hun sig og græd sig i søvn.

Da Prinsessen vågnede, havde hun en fornemmelse, som om der var gået noget i stykker inden i hende, og verden udenom var et stort tomt rum. Den gamle kone, som boede i huset, stod og så på hende.

„Hvad vil du her?" spurgte hun. Prinsessen rystede på hovedet. „Det ved jeg ikke rigtigt," svarede hun. „Noget er gået i stykker, det kan vist aldrig heles igen." „Jeg er tiden," sagde den gamle kone, „og jeg kan læge alle sår. Men lær at hjælpe andre, så hjælpes du selv imens. Se, der er min have, der kan du gå ind og luge og vande."

Det var en stor have, og der var så meget ukrudt i den, at man næsten ikke kunne se de gode planter. Prinsessen

var ikke vant til den slags arbejde, hun rev sig på tornene og brændte sig på nælderne og græd sine modige tårer, men hun hængte dog i med det, for så gik tiden, og hun havde ikke tid til at tænke på så meget andet. Og efterhånden kom hun til at holde af det og blev ivrigere til at arbejde, fordi det kom til at interessere hende. Hun lærte at værne om de spæde spirer, binde de knækkede stængler op og glæde sig over hver ædel blomst og frugt. Hver dag måtte hun rydde et lille stykke for ukrudt, og hver dag blev hun en lille smule gladere.

Til sidst elskede hun haven og frydede sig over, at hun stadig kunne gøre den smukkere og smukkere. Da hun havde arbejdet der i tre år, var det den skønneste have, man kunne tænke sig. Men netop da den var allerskønnest, faldt det en dag Prinsessen ind, at hun savnede et eller andet. Og hun gav sig til at gå søgende rundt i haven. Hun gik længe uden at finde ud af, hvad det var, hun ledte efter, så stødte hendes fod pludselig på noget i det nederste og mørkeste hjørne af haven. Hun bøjede sig ned og skubbede noget jord til side – og der lå billedbogen.

Prinsessen satte sig ned og bladede i den. Billederne var blevet noget udviskede, men efterhånden som hun så på dem, blev de klarere og klarere, og Prinsessen lo og græd ved synet af dem. Hun kom ikke længere end til billederne af den store dejlige have, hvor hun legede som en lille lykkelig pige, så inden hun vidste af, det var hun ude på landevejen med billedbogen under armen på vej mod sin barndoms have.

Og det viste sig mærkeligt nok, at den ikke var så langt borte. Gitterporten stod endnu på klem som den dag, hun løb hjemmefra, men ukrudtet og græsset voksede højt op om den, og indenfor så haven endnu mere forsømt ud. „Hvorfor løb jeg dog hjemmefra?" græd Prinsessen og lagde sig på knæ og begyndte at luge. Hun mærkede ikke,

hvor let det gik for hende. Hun lagde slet ikke mærke til, at for hver af hendes tårer, der faldt på jorden, voksede der en dejlig stjerneblomst op, og solen begyndte at skinne så varmt og dejligt, så alle fuglene tog til at synge, og flere og flere sommerfugle kom flagrende og svævede rundt om hende. Først da hun kom helt op til slottet, standsede hun og satte sig på marmortrappen Og så åbnede billedbogen sig af sig selv på hendes skød, og hun så den langsomt igennem. Og så skete det mærkelige, at medens hun sad og så på billederne af Prinsen, hørte hun hovslag på vejen. Hun så op og fik øje på en rytter, der drejede ind ad gitterporten. Hun rejste sig forvirret og så ned ad sig selv, hun havde jo sin gamle kjole på, og den måtte være blevet snavset af at luge, men hun så til sin forbavselse, at blomsterne havde drysset deres blade ud over hele kjolen i de skønneste mønstre, og der sad sommerfugle langs alle kanter og lignede brogede borter, – hun havde aldrig haft dejligere kjole. Da hun så op igen, holdt Prinsen på sin hvide hest foran hende. Han sprang af hesten og kom op til hende på trappen.

„Goddag, lille Prinsesse," sagde han, „hvor har du været så længe? Jeg har været her flere gange for at spørge dig, om du ville gifte dig med mig." Prinsessen så forbavset på ham. „Jamen du holdt jo bryllup, dengang jeg kom og ville besøge dig," sagde hun. „Nej, det var min broder, der holdt bryllup dengang," svarede Prinsen. „Jeg gik jo og ventede på, at du skulle blive stor nok til, at jeg kunne spørge dig, om du ville gifte dig med mig." „Det er jeg nu," jublede Prinsessen, og så kyssede de hinanden. Og lidt efter sad de på trappen begge to og kiggede i billedbogen, og Prinsessen fortalte om alt, hvad hun havde oplevet.

„Var jeg blevet i min have," sagde Prinsessen, „så var alle bladene i billedbogen blevet næsten ens, – nu lærte jeg

både at glædes og at græde og meget mere. Det tog kun eet år at lære at blive klog og smuk og fornem, men det tog hele tre år at lære at blive god og glad, og med alt det synes jeg, at det er blevet den dejligste billedbog i verden."

Og så blev Prinsen og Prinsessen gift, og de blev konge og dronning i landet. Men det hører til en helt anden historie.

Kort selvbiografi

Hvordan skrive kort om et langt liv? Hvordan skrive om sig selv? Jeg voksede op med Vestjyllands stride blæst i mine lyse hårtjavser, mere i kontakt med natur og dyr end med jævnaldrende kammerater. Søndagsskole og kirkegang var en selvfølge, men det var nok en gammel lærer, der gjorde mest indtryk på mig. Han fortalte bibelhistorie, så jeg fik det indtryk, at han havde oplevet det hele selv.

Dengang og dér blev piger ikke uddannet til stort andet end huslighed, så jeg spildte et par år, før jeg fandt ud af, at jeg måtte have mig en uddannelse, men så tog jeg også det store spring fra Vestjylland til et kommunalt børnehjem i København. De mange triste børneskæbner gjorde et dybt indtryk på mig og var med til, at jeg besluttede at blive sygeplejerske. Dengang skulle man være 22 for at kunne begynde som elev. Derfor rejste jeg med en god kammerat fra børnehjemmet først et år til Schweiz. Min hjemby undrede sig såre. Dengang var det ikke så almindeligt at rejse som nu. Vi kom i huset i et vinbondehjem med meget arbejde og mange spændende oplevelser. Det var en god forberedelse til at blive sygeplejeelev på Bispebjerg, hvor arbejdsdagen også var lang og streng Men da elevtiden først var overstået, stod verden jo åben, krigen var kommet lidt på afstand, og min rejselyst var stor. Turen gik både til Frankrig, England og Marokko, ikke som turist, men til steder, hvor jeg levede og arbejdede. Men efter nogle år kom jeg hjem til Danmark igen og blev afdelingssygeplejerske på Dianalund Nervesanatorium i mere end 5 år.

Så blev jeg gift – den mest skelsættende begivenhed i mit liv – og alligevel en fortsættelse af nogle linier, som

hele tiden havde været der: et godt og nært kammeratskab og arbejdsfællesskab, berøring med mange mennesker, skiftende miljøer, meget arbejde – noget pligtbetonet, noget lystbetonet. Men den hvide sygeplejekjole, den faste arbejds- og fritid, det krævende og interessante arbejde var borte, i stedet var der en stor præstegård på landet, sort komfur, mange kakkelovne, stor have og efterhånden fire børn plus 2.000 sognebørn. Også det blev jeg glad for.

Da jeg var omkring de 50, skiftede scenen igen, vi kom til København på godt og ondt. Børnene voksede op, blev uddannede, rejste vidt omkring og var med til at opdrage os og holde os i forbindelse med den store verden. Der blev tid til at rejse i ferierne, og medens min mand var opslugt af sit store hospital, fik jeg tid til slægtsforskning og arkivstudier og oversættelser. – Og da vi så småt begyndte at forberede os til pensionsalderen, kom en ny udfordring: Århus, studentermiljø, økumenisk miljø, nye venner, ny livsform. Og livet er stadig spændende.

Jeg har altså levet en stor del af mit liv i et kristent miljø, men har haft med mange og meget forskellige mennesker at gøre. Jeg holder af den almindelige danske folkekirke med almindelige danske mennesker. Vil Gud have med den at gøre, vil jeg da også gerne. Men jeg vil også gerne springe på enhver liturgisk vogn, der kommer forbi, køre med et lille stykke og se på sagerne fra andre synsvinkler. Og jeg er aldrig blevet færdig med at undre mig over, hvor stor og mangfoldig verden er. Hvorfor altid opfatte forskelle som modsætninger? Og da det er til et kvindeblad, jeg skriver, må jeg tilstå, at i forholdet mellem kønnene har jeg været mere optaget af de store ligheder end af den lille forskel. Jeg ved udmærket, at andre har alvorlige grunde til at se anderledes på det. Måske er min indstilling påvirket af, at jeg har levet en stor del af mit liv i kvinde-

dominerede miljøer, (f. eks. sygeplejeverdenen), og der fik jeg mine aggressioner.

Mit livs mange omskiftelser har ikke gjort mig rastløs eller rodløs, det er ydre omstændigheder, der har flyttet rundt med mig. Når jeg var i et miljø, levede jeg helt i det uden længsel efter fortiden og uden higen efter fremtiden. Fundamentet under alle omskiftelserne var mit Gudsforhold. Gud var altid foran mig, bagved mig, ved siden af mig og over mig. Derved blev der sammenhæng .

Da mormor var en lille pige

Fra kludetæppebogen

„Mormor! Har du også været en lille pige?" „Ja, det har jeg, Karin, selv om det er meget længe siden. Men det mærkelige er, at somme tider synes jeg, at den lille pige endnu sidder inden i mig og kigger forundret ud af mine brune øjne på alt det mærkelige, der sker i vor verden, som hun gjorde i sine første år, hvor hun strejfede rundt og gik på opdagelse i den verden, der da var ny for hende. Det bliver vist en lang historie, hvis jeg skal fortælle om hende, men lad os begynde fra en ende af.

Da jeg var barn, boede vi på en banegård i Varde ovre i Vestjylland, Varde Vestbanegård blev den kaldt, for der var nemlig en banegård mere i Varde. Der var kontorer og ventesal i stueetagen, og på første sal var der to lejligheder, hvoraf vi havde den ene. Fra vor spisestue så vi lige ned på perronen og sporene, hvor togene kørte, så der var altid noget spændende at kigge på. Der boede altså min Far og Mor og jeg og min lillebror. Og så boede min Mormor hos os i mange år, og senere kom også min Farfar og boede der. Desuden havde vi som regel en ung pige til hjælp i huset, og der var en eller to af jernbaneassistenterne, der spiste hos os. Kan I holde rede på så mange mennesker? Jeg vil nu ikke fortælle jer om dem allesammen, men jeg vil gerne begynde med at fortælle om min Far og Mor. Og så opdager jeg, at det er meget svært at beskrive sine forældre. De har jo været der altid, de var en selvfølgelig del af min tilværelse, mon ikke de fleste børn har det på samme måde? Ja, min Far var stationsforstander og havde

en fin kasket med brede guldsnore på og forgyldte knapper i frakken, det var hans uniform, så alle kunne se, at han var stationsforstander. Han skulle give signal til togene, når de måtte køre, og det gjorde han med en lille sort fløjte eller ved at svinge med armene. Togene var nu ikke ret lange dengang, og lokomotiverne så helt anderledes ud, end dem, der nu kører. Far blev ikke ret tit vred. Men hvis nogen prøvede på at springe på toget, når det var begyndt at køre, blev han meget ophidset, for han vidste, hvor farligt det var, hvis man gled ned mellem trinene og perronkanten eller ned mellem hjulene. Da han var ung assistent, ville han engang springe på et lokomotiv for at give føreren en besked, men hans fod gled på trinet, så han fik ikke fodfæste, han havde bare fat i en stang med den ene hånd og blev slæbt med, og han turde ikke slippe sit tag, for så ville han måske komme ned under hjulene. Hans støvlesnuder nåede lige jorden, og der blev slidt hul på dem, inden han fik råbt lokomotivføreren op, så han kunne standse toget. Så han vidste altså, hvor farligt det var.

Far var meget interesseret i teknik og meget dygtig med sine hænder, og dengang var telefoner og elektricitet noget nyt og spændende og ved at komme i praktisk brug. Men man havde den opfattelse, at hvert sogn skulle sørge for sig selv i så henseende og lave hver sit lille telefonselskab og hver sit lille elektricitetsværk. Derfor cyklede Far rundt i sin fritid og lagde telefoner ind i to landsogne nær ved Kolding, hvor vi boede dengang. De hed Viuf og Alminde, og det var ca. 1902, da jeg var en meget lille pige. Senere, da Far var flyttet til Varde, byggede han sammen med sin broder Elias elektricitetsværk i Oksbøl og Aal sogn uden for Varde. Og jeg husker da også tydeligt, da han lagde elektricitet ind i vores egen lejlighed, så vi kunne holde op med at bruge petroleumslamper, som kunne ose noget så skrækkeligt. Før vi fik elektrisk lys, var der altid mørkt på

trapper og gange, så ville man have lys, måtte man gå med en lille lampe eller et stearinlys i hånden. Jeg var stolt af min Far, der kunne lave disse tekniske vidundere, og jeg var stolt af, at det var ham, der bestemte, når togene skulle køre. Jeg kunne godt lide at lege nede på hans kontor og gå på opdagelse i hans papirkurv.

Han var også interesseret i motorcykler og biler, som også var noget nyt dengang. Jeg var vel 12 år, da Far fik sin første bil, og den havde han meget besvær med. Det skete ikke så sjældent, at vi kørte ud på en tur, og så gik den i stå og ville ikke mere. Så måtte vi leje en mand med en hest til at trække den hjem igen, og det var jo forsmædeligt. Nu var den bil indrettet omtrent som en gammeldags hestevogn, hvor Mor og Far sad højt på bukken, og Far styrede med en stang, – rattet var ikke opfundet endnu! Der var et bagsæde, hvor min bror og jeg sad med ryggen til Far og Mor. Og det var frydefuldt, når vi kørte ud, at kunne se, hvor imponerede de folk var, som vi kørte forbi. Men det var skrækkeligt, når vi blev trukket hjem af en hest, for så kunne vi rigtig se, hvor de grinede ad os.

Og så ville jeg gerne fortælle noget om min Mor, men det er mig umuligt at huske, hvordan jeg opfattede hende, da jeg var barn. En mor er mere en institution end et menneske. Det var vist først, da jeg blev voksen, at jeg lærte at skønne på min Mor og egentlig rigtig havde en mening om hende. Hun var det midtpunkt i hjemmet, der fik det hele til at køre rundt, og hun havde meget at gøre med alle de mennesker, der kom og gik derhjemme, men jeg er bange for at jeg betragtede hende så meget som en selvfølgelighed, at jeg tit glemte at sige tak og at skønne på hende.

Min banegård lå i udkanten af byen, så vi havde vid udsigt over marker til den ene side. Og til den anden side var der en stor tømmerplads med store tømmerstabler og bunker af blødt savsmuld – en dejlig legeplads. Der lå et stort

Tre år gammel.

frit område rundt om banegården med marker og grøfter og hegn, hvor jeg havde min legeplads, og på pladsen lå også et stort pakhus, hvor folk afleverede det gods, som skulle sendes med banen, og hvor de hentede det, der var kommet. Der var altid fuldt af kasser og pakker og andre mærkelige ting, som skulle undersøges, eller som man kunne lege skjul imellem. Træer var der ikke mange af i mit område. Vor have blev anlagt, da vi kom i 1903, og træerne voksede ikke hurtigt nok til, at jeg kunne klatre i dem, men der var mange gemmesteder, som jeg fandt mig, hvor jeg kunne sidde med en bog, eller sidde og kigge op i luften og drømme. Der var også en mark tæt ved. Når rugen var høj og moden, var det meget spændende at mave sig et stykke ind i den og ligge på ryggen og kigge op imellem de svajende strå. Men jeg havde en lille smule dårlig samvittighed, for bondemanden kunne nok ikke lide, at jeg masede nogle af hans strå.

Lille Ellen strejfede tit rundt på banegårdens område med den stride vestenvind susende i sine tjavsede lyse hår og korte skørter. Og jeg fik et meget nært forhold til naturen og til dyrene. Det kunne ske, at jeg skræmte en hare op eller listede mig efter et pindsvin. Engang har jeg set et muldvarpeskud blive til, det så ud som et lille vulkanudbrud – i mine øjne altså. Men det var navnlig fuglene, jeg kunne lide. Det skete, at en svale eller spurv kom ind i pakhuset og ikke kunne finde ud igen. Den blev ved med at baske mod ruderne. Så fangede jeg den, holdt den lidt i hånden, kiggede lidt på den og kunne mærke det lille hjerte slå meget hurtigt. Og så gik jeg ud og slap den løs og stod og kiggede efter den, når den fløj højt op i luften, og jeg tænkte på, hvor glad den var over igen at kunne flyve frit. Hvis nogen dengang havde fortalt mig, at jeg skulle flyve højt oppe i luften, var jeg blevet meget forbavset.

En mus har jeg engang fanget med de bare hænder, men

da jeg mødte en rotte, nøjedes jeg med at løbe efter den og skælde den ud. Min zoologiske have var altså ikke så righoldig. Men det skete da engang, at der var et cirkus i byen, som skulle videre med banen med alle deres dyr. Da var der meget at kigge på. Jeg fandt en revne i en vogn og kiggede ind, og så lige ind på en stor løve, der lå indenfor. Så tæt har jeg aldrig før eller siden været en løve! Samme cirkus havde et par store elefanter, og da de skulle have skubbet en vogn fra ét sted til et andet, lagde de en pude på, og så satte elefanten panden til og skubbede den store vogn så let, som om den var et lokomotiv. I kan nok forstå, at jeg ikke havde meget tid til at lege med dukker, og de var også for døde i sværen; mit legetøj skulle helst være levende.

Vi boede ikke så langt fra Vesterhavet, og om sommeren tog vi dertil og holdt sommerferie. Det var slet ikke som nu, hvor alle og enhver tager til stranden. Der var ingen sommerhuse ved Vejers strand, da min far fandt på at bygge et derude lige inden for den yderste klitrække. Alle fornuftige folk sagde, at det ville blæse væk, når den første vestenstorm kom. Men det gjorde det nu ikke, og det varede ikke længe, inden andre også tog mod til sig og byggede derude. Men de første år havde vi næsten stranden og klitterne for os selv. Vi kunne mageligt overkomme at invitere forbipasserende ind på kaffe. Vi havde mange dejlige sommerferier dér. Badede i de friske bølger, som somme tider var store og kunne slå helt op over hovedet på os, gik lange ture langs stranden og fandt ravklumper, eller stormede op og ned ad klitterne, som var af det fineste hvide sand. På stille sommeraftener kom fiskerne og trak vod, det vil sige, de havde et langt net, og så gik den ene oppe på stranden og holdt den ene ende, medens den anden gik ude i vandet med den anden ende af nettet, og så gik de et stykke langs stranden, inden manden ude i vandet kom

ind igen, og nettet havde slæbt langs bunden og fanget fisk, rødspætter eller pighvar, og så kunne vi købe frisk fisk til næste dags middag.

En eneste gang i alle de somre, jeg kan huske fra Vejers strand, kom der en stor stime af brislinger ind mod kysten, det er meget små fisk, men de stod så tæt i vandet, at man næsten kunne skovle dem op. Og fiskerne med voddet tog dem op i store bunker. Og så var der det mærkelige, at der kom makreller ind i brislingestimerne, de spiste brislinger, og der kom marsvin for at spise makrellerne, så i en uges tid vrimlede havet lige ind til kysten med masser af svømmende væsener.

Livet bestod heller ikke dengang af bare sommerferier, jeg måtte også gå i skole, og det var jeg nu ikke så ked af. De tre første år gik jeg i en lille privatskole hos en gammel lærer. Jeg tror ikke, han var så gammel, men det syntes jeg dengang. Han kunne fortælle, så begivenhederne blev levende for os. Han fortalte blandt andet de bibelske historier, så jeg havde en fornemmelse af, at han selv havde været til stede, da det skete. Det er måske derfor, de stadig er så levende for mig. Jeg gik for resten også i søndagsskole hver søndag, og der hørte jeg dem igen, men der var nu ingen, der kunne fortælle så godt som lærer Andersen.

Der kom tit missionærer på besøg i mit hjem, altså mænd og kvinder, der var rejst ud til Indien og Kina for at fortælle hedningerne om Jesus. De fortalte mange spændende ting om de fjerne lande, og jeg lyttede med stor interesse og begyndte selv at drømme om at komme ud at rejse og opleve mærkelige ting. Der var engang et missionærpar, der gerne ville have mig med til Indien for at hjælpe med at passe deres børn, og jeg var straks parat og mente ikke, at jeg ville komme til at længes hjem. Men min Far

og Mor mente noget andet, så det blev der ikke noget af – og godt det samme.

Da jeg var godt fem år, fik jeg en lillebror, og jeg var ikke særlig begejstret for ham. For det første kom han en uge før jul, så Mor lå i sengen og kunne ikke lave Jul for os, og det år fik vi kun et lille juletræ, som kunne stå ved siden af Mors seng. Men jeg følte mig også noget tilsidesat af den lille vræleunge, som alle var så optaget af, at de næsten glemte mig. Jeg havde jo været vant til at være enebarn så længe. Da jeg senere begyndte at gå i skole, kunne han stadig gå hjemme hos Mor og hygge sig, og så var jeg misundelig over det. Jeg var vis på, at han fik mange bolcher af Mor, medens jeg var i skole, og så fandt jeg på at bilde ham ind, at der boede en lille mand i krogen ved buffeten, og ham skulle han lægge bolcher til. Og det gjorde han også troskyldigt, indtil Mor opdagede det og fandt ud af, at det var mig, der kom og spiste bolcherne. I kan tro, jeg fik skænd for det, og jeg skammer mig da også over det endnu, men lige i øjeblikket blev jeg nu ikke blidere stemt over for min lillebror.

Der er endnu et par begivenheder fra den tid, som jeg gerne vil fortælle jer. I 1908 oplevede Varde en stor begivenhed. Vi fik besøg af Kongen, han hed dengang Frederik d. 8. Og Kongen og Dronningen boede i et tog, som holdt på Vestbanegården, så jeg følte mig helt i begivenhedernes centrum. Jeg var med til at vifte med flag og råbe Hurra, og jeg masede mig frem i forreste række, da der kom et stort fakkeltog op mod „min" banegård, og Kongen stod på trappen og talte til Folket.

I anledning af kongebesøget havde Varde sendt bud efter to flyvere, der skulle komme og give opvisning. Det var så nyt endnu, at ingen i Varde før havde set en maskine, der kunne flyve oppe i luften, og de fik da også strenge ordrer om, at de ikke måtte flyve ind over byen, men kun

ude over markerne. Den ene, Robert Svendsen, var dygtig, han kom ca. 100 meter op i luften, slog et stort sving ud mod vest og landede pænt igen. Den anden, som hed Severinsen, kom ganske vist op og fløj et lille stykke, men så måtte han lande på en mark, og så måtte vi sende en trolje ud ad jernbanesporene og køre maskinen hjem på den.

Ja, det er en lang historie, men I har jo hørt så meget om livet i en præstegård, så jeg synes også, I skal høre noget om, hvordan det var at være barn på en banegård. Min bror og jeg sad tit ved vinduet og kiggede på togene, der kom og gik, og på folk, der myldrede ud og ind, og på Far, der stod nede på perronen og dirigerede.

Det var jo kun en lille bane, og det er meget længe siden. Vi kendte alle lokomotivførerne og togførerne og portørerne, vi vidste alt om remiser og semaforer og sporskifter. Vi kendte også forskel på de fire lokomotiver, skønt de lignede hinanden meget, og min broder Poul, som allerede dengang var musikalsk, kendte forskel på deres dampfløjter, så når de fløjtede langt ude på linien, kunne han sige: „Det er nr. 4 i dag."

Der var noget, der hed markedsdage. Det var folk fra landet, der kom rejsende ind til byen for at sælge deres heste og køer og grise, og for at købe en hel del, som de ikke kunne få ude på landet. Da var der altid mange mennesker med togene, og når de skulle hjem om aftenen, var nogen af dem fulde, og det var slet ikke rart at se på. Men når toget så var kørt, smuttede jeg ned i ventesalen og kiggede mig godt om, og det skete ikke så sjældent, at jeg fandt en femøre eller en tiøre, navnlig henne ved billethullet, hvor de havde stået og fumlet med deres penge, når de købte billetter. – Det var mit udbytte af markedsdagene.

Vi kørte tit med toget, for vi havde gratis rejse – endda på første klasse. Der var plys på sæderne og nogle sjove pøller, som vi havde meget sjov med. Der var mange spor

foran banegården, 8-10 stykker så vidt jeg husker, og da vores have ikke lå på samme side som banegården, løb jeg tit tværs over sporene, og jeg skulle passe godt på at se mig for, selv om jeg kendte alle togtiderne. Det kunne nemlig ske, at der blev rangeret med godsvognene uden for togtiderne. Jeg kan kun huske én gang, hvor jeg var ved at komme galt af sted. Det var en sommer eftermiddag, hvor der var stille på stationen. Jeg hoppede op og ned af en grusbunke ved det fjerneste spor, hvor der sjældent kom vogne. Jeg så ikke, at de slap en vogn løs på den lille bakke ved indkørslen og lod den rulle ved egen kraft netop hen ad det spor, jeg legede ved. Den kom så stille glidende, at jeg ikke hørte den, før den var lige ved, og jeg nåede at kaste mig bagover i grusbunken, mens vognen rullede forbi. Jeg sad noget forskrækket tilbage og sundede mig lidt, før jeg kunne lege videre. Havde jeg været lidt længere fremme, havde jeg fået begge ben kørt af, – og hvor ville det have forandret resten af mit liv.

Mormors Mormor

Fra Kludetæppebogen

Nu er jeg ved helt at glemme, at det er mit kludetæppe, jeg er ved at fortælle om. Men der er jo ingen klude i det fra min barndom, så det, jeg har fortalt om de sidste gange, er noget, der ligger bag ved kludetæppet.

„Lad os i aften kigge på de to små sorte klude derovre. Mormor, de er så sorte, at vi tror, at der er huller i tæppet, og de er så bløde, så bløde." „Ja, de er af sort silkefløjl, og jeg kan ikke huske, hvor de stammer fra, men de minder mig så meget om min egen Mormor, som jeg snakkede så meget med, da jeg var barn. Se, I har to forældre og fire bedsteforældre og otte oldeforældre og seksten tipoldeforældre, og I kender ikke ret mange af dem. Og de havde allesammen flere børn, så I er i en meget stor familie. Nu skal jeg fortælle lidt om en af jeres seksten tipoldeforældre, altså min Mormor. Hun gik altid med en lille kappe på hovedet, og den var bundet fast under hagen med sorte fløjlsbånd. Det er derfor, de sorte fløjlsfelter minder mig om hende. Om søndagen brugte hun en fin hvid blondekappe med hvide silkebånd. Hvorfor gik hun med sådan noget på hovedet? Jeg gætter på, at det var et levn fra den tid, hvor en ung pige fik konehuen på, når hun blev gift, som tegn på sin nye værdighed.

Vi kaldte hende „Bedste", og hun flyttede ind hos os i 1904, da min lillebror blev født. Hun kom vist kun for at hjælpe min Mor den første tid efter fødslen, men hun blev hos os til sin død i 1922. Det første, jeg kan huske både om

Bedste og min lillebror, var, at hun sad med ham på skødet morgenen efter, at han var blevet født, og hun gav ham sukkervand med en teske, og jeg ville gerne have haft noget med, men det fik jeg nu ikke. Men vi blev hurtigt gode venner, og hun fortalte mig meget om gamle dage. Jeg kan desværre ikke huske det altsammen, og jeg er senere kommet i tanker om meget, som jeg gerne ville spørge hende om, men det forstod jeg ikke dengang.

Bedste gik og hjalp til i husholdningen, og jeg husker en dag, hvor hun stod i køkkenet og bagte pandekager. Jeg holdt mig i nærheden, for der faldt tit en smagebid af til mig, især hvis en pandekage gik i stykker. Bedste var ellers meget dygtig til det, måske lod hun somme tider én mislykkes for min skyld. Og så spurgte jeg engang: „Bedste, hvis alle de pandekager, du har bagt i hele dit liv, blev samlet her, ville de så ikke fylde hele køkkenet?" Og Bedste smilede og svarede, at de ville vist kun fylde det ene hjørne. Men det troede jeg ikke rigtigt på. Og så fortalte hun, at hjemme på gården på Lolland, hvor hun var gårdmandskone i mange år, havde de engang en lille klog hund, som holdt så meget af pandekager. Den stod altid ved siden af, når der blev bagt pandekager og tiggede, og den fik også af og til en lille bid, – sådan som jeg nu fik. Men hvis de satte hele fadet med pandekager ned på gulvet til den og sagde: „Værs'go'" så blev den så flov og luskede væk med halen mellem benene, for den vidste godt, at det ikke var meningen, at den måtte spise dem allesammen.

Der var en lille lukket gård ved banegården. Vor køkkentrappe førte ned til den, og over gården var der vaskehus og „Das". Man kendte ikke til wc med træk-og-slip. Man gik helst på „Das" om dagen, for det var ikke så rart at skulle ned ad trappen og over gården, når det var koldt og mørkt. Det var vist i den gård, vi begyndte med at have

3-4 høns, og dem legede jeg med, så de blev helt tamme. Men da vi skulle have flere høns, måtte de flytte ned i kælderen under pakhuset, som lå et stykke fra stationen. Og der skulle lukkes for dem hver aften, og det var tit mit arbejde. Det gjaldt om at huske det, netop når det var blevet så mørkt, at hønsene var gået ind, og inden det var blevet helt mørkt, for så var jeg ikke helt stolt ved det. Om dagen gik hønsene frit over hele stationsområdet, hvor jeg har fortalt jer, at jeg legede, og jeg har altid godt kunnet lide høns. Der var jo også det spændende ved at passe høns, at der skulle samles æg ind hver dag fra de reder, som vi havde indrettet til dem i hønsehuset. For at fortælle hønsene, at det var der, de skulle lægge deres æg, lagde vi et porcelænsæg i reden. Høns vil nemlig gerne lægge æg, hvor der er nogen i forvejen. Om aftenen gik jeg så ned med en kurv og samlede de æg, der var kommet i dagens løb.

Bedste gik ned om morgenen og lukkede op for hønsene og gav dem morgenmad. Vi var nødt til at have dem lukket inde om natten, for om natten luskede ræven og måren og ilderen rundt og ville gerne hente sig en høne for at spise den. Og når så Bedste kom tilbage, kunne hun fortælle, hvor mange æg hønsene ville lægge den dag, – det kunne jeg ikke rigtig forstå, men det passede næsten altid. Men det skete også, at hun sagde til mig: „Hør, Ellen! Nu har vi i flere dage ikke fået de æg, vi skulle have. Du må ud og lede efter, hvor de går og smider dem."

De fleste af hønsene var artige og fornuftige og gik pænt ind i hønsehuset og lagde deres æg, hvor de skulle. Men der er også mellem høns nogle, som ikke gør, hvad de skal. Enten er de sjuskede og ligeglade med, hvor de lægger deres æg, eller måske er de dovne og gider ikke rende hjem til hønsehuset, når de skal af med ægget. Men det kan også være, at en høne er romantisk og finder et dejligt sted

Ane Christoffersen
1835-1922.

under en hæk, hvor den laver sin egen lille rede, som den vender tilbage til hver dag og lægger et æg, til den synes, det er nok, og så lægger den sig til at ruge på dem, og drømmer om sine egne små kyllinger, der skal komme ud af æggene.

Men det syntes Bedste ikke om, og der var jo også den chance, at ræven fandt hønen og kyllingerne, før vi fandt dem. Og så blev jeg sendt på opdagelse på den store plads rundt om banegården, hvor hønsene gik frit omkring, og der var mange steder, hvor høns kunne gemme sig. Men jeg kendte stederne ud og ind, for det var jo også min legeplads, og jeg fandt tit en rede med æg, som jeg stolt kunne

komme hjem med. Det var måske dengang, jeg lærte at blive dygtig til at finde ting, som er blevet borte.

Der var engang en høne, der narrede os. Det var en sort høne, kan jeg huske, og det var det år, jeg blev konfirmeret. Den kom en dag først i oktober stolt spankulerende hjem til hønsehuset med otte sorte kyllinger, som den havde ruget ud et sted, uden at vi havde opdaget det. Det var meget sent på året at få små kyllinger, for det blev jo koldt, inden de fik rigtige fjer på, men de klarede sig allesammen, de var bare mere vilde og flyvske end alle de andre mere adstadige høns. Hønsene kendte Bedste og vidste, hvornår hun kom for at give dem mad om aftenen, og når tiden nærmede sig, spankulerede de fra pakhuset, og hvor de ellers var, op til banegården og samlede sig i en stor flok ved døren, hvor Bedste skulle komme ud. Og når hun så kom, gik hun med hele flokken omkring sig hen til pakhuset, for det var først, når de kom dér, at hun strøede deres korn ud på jorden.

Så skete det jo af og til, at jeg skulle give hønsene aftensmad, og når jeg kom ned til flokken, der stod uden for døren og ventede, så fandt jeg somme tider på at løbe, alt hvad jeg kunne, ned til pakhuset. Hønsene prøvede selvfølgelig på at følge med, men deres ben var jo ikke så lange som mine, så de kunne ikke løbe så hurtigt som jeg, men så gav de sig til at flyve, så gik det hurtigere. Og jeg ankom til pakhuset med en hel sky af flyvende høns omkring mig, og de landede på vejen, så støvet stod omkring ørerne på mig, – og så fik de deres korn. Det var vældig sjovt, og den leg legede jeg tit.

Fra Mols til Marokko

S/S „Patria", 2. oktober 1926

Den store orientdamper går for fuld fart syd på over Atlanterhavets grønne bølger. Jeg ligger og daser i en flugtstol på dækket, ser Spaniens og Portugals kyster glide forbi i soldis og føler det blive varmere fra time til time, – vi sejler bort fra det kolde Nord og lige ind i sommeren. – Og for første gang i den sidste måned får jeg rigtig tid til at tænke mig om.

Jeg er kun en lille Molbopige, der er født med en alt for stor portion rejselyst – og for en måned siden lagde jeg Mols bløde bakker bag mig og drog ud for at opleve eventyret, som jeg så længe har higet imod. – Alligevel kneb det, da jeg hang over rælingen og vinkede farvel til dem derinde på bolværket. Medens vandstriben, der skilte, blev bredere og bredere, var jeg nær ved at fortryde al min udlængsel, – da var jorden øde og tom og mørk for mig, men en halv time senere var den og alle andre følelser druknede i søsygens kvaler, medens vi krydsede Nordsøen i en brandstorm.

Først i dag begynder jeg at nyde det, – den biscayiske bugt var ikke helt fredelig i går, – det er temmelig ligevægtsforstyrrende at se vinduerne i spisesalonens to sider skiftes til at gå under vand, medens man spiser sin frokost – og endnu mindre behageligt er det at repetere menuen i omvendt orden. Det var derfor en udelt fornøjelse at vågne op i dag og se havet som en blå silkepude under glitrende solskin – vi er ude på de lange Atlanterhavsrulninger –

men de er så lange, at man kan få tid til at følge med, og nu begynder jeg atter at se tilværelsen fra den lyse side.

Aften: De to søde, sunde børn, der nu er overladt til min omsorg, var bragt til ro i kahytten, og så smuttede jeg i aftenkjolen og gik ned til middag: fire retter mad, is og frugt. Spisesalonen er luksuriøst udstyret, og et orkester underholdt os under hele måltidet. Smidige, brune indere og malayer med brogede tørklæder om hovedet glider rundt på bare fødder og varter op så hurtigt og lydløst, at man næsten føler sig betjent af ånder.

Og nu sidder jeg på dækket i strålende måneskin og nyder en kop kaffe. Aftenen er lun og stille, Karlsvognen kører helt nede i horisonten, og pludselig går det op for mig, at hvert minut, hvert stempelslag bringer mig længere bort fra Mols – og nærmere til Marokko – et nyt land – en ny verdensdel – mærkværdige tilværelse! Udveen og hjemveen brydes som så ofte før i mit sind, og som så mange gange før er det et af Thor Langes små vers, der udløser min stemning:

Du vilde, hvide måge med glans af perlemor,
sid trygt og sov på vandet, dig lokker ingen jord,
og dig har ingen magt forbandet
til at længes mod en strandbred, der hedder Fædrelandet.

Men nu begynder musikken at spille på øverste dæk – jeg må op at se, hvad der foregår.

Anfa, 16. oktober

Jeg vågnede med et sæt og for ud af køjen, – det var Afrika, jeg så gennem koøjet – Tangers hvide huse, der lyste i morgensolen, „Patria" lå for anker midt i den lille bugt. Det kan nok være, jeg kom i klæderne i en fart, og da vi

lidt efter blev sat i land med en af de små motorbåde, var det, som Orienten med en bølge af indtryk slog sammen over mine sanser. Du store verden! Jeg tør nok antyde, at dette var noget forskelligt fra Mols!

Tanger synes at rumme det mest brogede og forvirrede folke- og gadeliv, som tænkes kan: alle racer, lige fra spanske kolonister, arabere, berbere, fedtede jøder til kakkelovnssorte negre, – alle aldre fra spædbarnet, fastbundet til moderens ryg, til oldingen, der ligger langs muren og tigger, – alle klasser: rige, fornemme arabere med raceansigter og hvide silkekaftaner – og elendige tiggere i pjalter, som vi i Danmark ville skamme os over at hænge på et fugleskræmsel, – og tilslørede kvinder, der lignede levende tøjbylter med to sorte øjne – osv. Fire forskellige slags penge, og jeg ved ikke hvor mange slags sprog. Man får kort sagt forvirring ind med alle sanser, – navnlig påvirkes lugtesansen stærkt og ikke behageligt.

Men uden for byen i pragtfulde villaer, gemt bort i paradisiske haver med sjældne planter og strålende blomster, bor arabiske og engelske rigmænd, der nyder godt af det behagelige klima.

Vi – d.v.s. de to engelske børn, Jack og Judy, som jeg passer, deres forældre, Mr. og Mrs. Armstead, og jeg blev i Tanger den dag for at ordne passene, – vi måtte i ikke mindre end fire konsulater, da vi skulle passere den internationale zone. Og næste morgen tidligt forlod vi så Tanger i en dejlig Buick med solsejl og en korsikansk chauffør ved rattet. Jeg bildte mig ind, at jeg vidste, hvad det var at køre i bil, men det lærte jeg først den dag. Hvor der ikke var alt for mange kameler på tværs gled, vi frem med en jævn fart af 80 km i timen, medens solen steg på himlen, og luftspejlingerne fortonede sig i det fjerne. Vi havde 380 km at køre den dag og skulle være hjemme inden aften, – der siges nemlig at være røvere i denne dejlige skov, – navnlig i

Riffkabylernes land, som vi kørte igennem til at begynde med – og i den varmeste middagstid måtte vi holde stille i en lille eucalyptuslund for børnenes skyld. Alligevel blev vi jo efterhånden godt rumlede igennem, – jeg var i hvert fald temmelig øm på et vist sted og havde en tydelig fornemmelse af, at alle mine ribben raslede rundt på de mærkværdigste steder i kroppen. Helt spøg var det jo ikke at rejse med lille Judy, der kun var tre måneder gammel, men hun var nu ellers meget skikkelig.

Om landet, vi kørte igennem, er der ikke meget at fortælle, – øde, brune bakker og sletter – brændt under seks måneders sommersol, så kun kaktus, tidsler og stift græs var blevet tilbage. Men når regnen kommer, bliver det hele forvandlet til et strålende, kulørt tæppe af friskt græs og blomster. – Og sydpå gik det med Atlanterhavet til den ene side og Riffbjergene til den anden, og ved solnedgang holdt vi uden for Villa Flaxfield. Jeg blev lidt skuffet, da jeg så ud og kun øjnede en lav, hvidkalket havemur med en lille grøn dør. – Så gik det op for mig, at „Flaxfield" som alle andre huse hernede har fladt tag, og da jeg først kom inden for den grønne dør, blev jeg imponeret.

Jeg må fortælle lidt om dette yndige hus, der absolut ikke minder om villaerne i Ebeltoft. Det ligger på en høj tre – fire kilometer uden for Casa, med pragtfuld udsigt til begge sider. Vor halve horisont er Atlanterhav, den anden halve er Afrikas brune, bølgende sletter. Selve huset er bygget i firkant, så der dannes en lille gård i midten, hvor der er springvand med guldfisk og søjler rundt om, og langs mure og søjler slynger sig roser og kaprifolier. Uden om huset er der en dejlig have, som vel bliver endnu dejligere, når regnen har gjort sit arbejde. Og indvendig er huset både smukt og morsomt og originalt indrettet. Gulvene er for eksempel af røde stenfliser, og der er store, åbne kaminer i flere af værelserne. Og her er ikke møbleret med

„gift dig aldrig" møbler, men med divaner, hygge, puder, smag og kunstsans. Navnlig henrykker de store mauriske puder af kulørt skind mig, og de arabiske tæpper – og de morsomme smedejernslamper fra Fez. Men det bliver for vidtløftigt at gå i detaljer, og desuden er jeg ved at få krampe i fyldepennen og må slutte for denne gang.

Marokko, januar

Vejen havde snoet sig mellem øde bakker af rødt ørkensand, over dorske afrikanske floder og langs tornede hegn af kaktus og agaver. Havde skåret sig snorlige gennem en grøn slette kilometer efter kilometer og fortonede sig nu mellem mørke høje forude. 250 km er en lang tur på en eftermiddag selv i en komfortabel bil, – men trætheden var som blæst bort, da palmerne pludselig dukkede op. Der stod de med høje slanke stammer og vajende fjertoppe, som sorte silhuetter mod en flammerød aftenhimmel, – og over dem stod den første klare aftenstjerne tændt. Sådan begyndte eventyret!

Vi stod næste morgen på hotellets trappe og ventede på føreren. Strålende solskin over et mærkeligt sceneri af gamle forfaldne bymure, høje daddelpalmer, karavaner af æsler og kameler, der langsomt skred forbi, animerede vor forventning, – og dér, to kilometer borte, lå byen Marokko eller Marrakesh med Atlasbjergenes høje snetoppe som en pompøs baggrund. Dér kom føreren, – en køn lille fyr med rød fez, stribet kappe og en lang dolk i ciseleret sølvskede – og vi begav os på vej.

Det syntes, som om vi ikke alene var rejst hundreder af kilometer mod syd, men også flere århundreder tilbage i tiden, – eller tiden syntes gået i stå her, og byen at være i langsom hensmuldren. Store åbne pladser med brune for-

vitrede murrester spredt som tomme strandskaller over en øde strandbred, i et hjørne en dam, hvor kvinderne vasker uld, – og spredt over terrænet store palmegrupper, der giver dette forunderlige sceneri sit hovedpræg, og dog er der over hele denne støvede uorden en gribende harmoni.

Vi når en port og kommer ind på den store markedsplads, så stor, at man knapt aner, hvor den begynder, og hvor den hører op. Det er heste-, æsel- og kamelmarkedet, vi først kommer igennem. Dyrene står tålmodige med ludende hoveder, medens købere og sælgere af alle racer og kulører vandrer skændende rundt om dem. Frygteligt mishandlede er mange af dyrene, – barmhjertighed er ingen almindelig dyd her. Vor flinke lille fører læmper os igennem virvaret, skubber en nærgående kamel til side og hjælper os uden om et æsel, der ikke vil flytte sig, og så kommer vi ind på tæppemarkedet, der ser malerisk ud. En gang om ugen kommer mændene fra bjergene ned til byen, slår sig ned på denne skråning og breder deres farvestrålende tæpper ud, som de har siddet og vævet derhjemme i hytterne. Stribede og mønstrede er de, og solen får farverne til at se dobbelt strålende ud.

Så forlader vi tæpperne og vandrer videre – snart mellem bjerge af store gule appelsiner, snart mellem fantastisk forarbejdede lervarer. Et sted passerer vi en bod med sukkergodt, hvor man ikke kan se varerne for fluer, – ejeren bevæger langsomt og dovent en palmebladsvifte over varerne, hvilket aldeles ikke anfægter fluerne. Ved siden af har en „doktor" slået sig ned, – hans „apotek" er bredt ud på en måtte foran ham, og han konsulteres i øjeblikket af en gammel mand, der har ondt i maven. Patienten bliver lagt på ryggen på jorden og får under de omkringståendes interesse og deltagelse en mystisk behandling med en lerpotte med ild i. Betalingen erlagdes før behandlingen.

Hvor markedspladsen hører op, begynder byen – denne

uendelige labyrint af gader, stier, stræder og overdækkede gange, der forgrener sig som rødder i husenes ubestemmelige masse, afvekslende med åbne halvforladte pladser, der igen fortaber sig mellem hvide og brune mure med mystiske porte. Man ved aldrig, om de fører til et palads, en ruin, en stald eller en helgengrav.

Efterhånden kommer vi ind i forretningskvartererne, hvor der udfolder sig en primitiv aktivitet, der ikke har varieret i århundreder. Hver industri er nøje adskilt i gader, – en gade lang er der bod ved bod fyldt af de smukke kulørte skindtøfler broderet med guld og sølv, – en anden gade stråler af hamrede og ciselerede messingbakker og skåle, – og i gaden ved siden af er det silketøjerne, der blænder os. Går vi til højre, kommer vi ind, hvor de alle smeder og hamrer små klodsede æselsko, og til venstre er farveriernes gade, hvor farverne, magre og halvnøgne, vader rundt i deres store farvekar, medens det allerede farvede uld, silke og skind hænger til tørre tværs over gaden og stråler i solskinnet som en hel farvesymfoni.

Trods alle gode forsætter lader vi os gentagne gange friste ind i boderne og handler med araberne, – en handel, der har sin særlige charme deri, at priserne ikke er faste, men jo bedre man kan bruge mund og gestikulere, des billigere kan man rende af med herlighederne. Og selv om det på et vist stadium af handelen ser ud, som om vi og købmanden er ved at flå hinanden, så ender det dog som regel med, at vi skilles med hjertelige håndtryk og huldsalige smil – og ivrige opfordringer til at komme igen.

Men varmt er der herinde i disse regioner, og renhed synes at være et ukendt begreb. Her lugter som i en aldrende svinetønde, dog, vi glemmer det over det forunderlige, vi ser, alt dette fremmedartede, alle disse mennesker med tanker, ønsker og behov, som vi går forbi uden at kende eller forstå, og hvis mærkelige verden vi forundrede kigger

ind i for et øjeblik. Tiggere er der mange af – de ruller sig i snavset foran os og søger at overbyde hinanden i elendighed – er det kvinder, har de ofte et lille skeletagtigt barn hel- eller halvnøgent, som de rækker frem, mumlende arabiske bønner.

Men Marrakesh er en kontrasternes by – havde vi om formiddagen vandret rundt mellem snavs og fattigdom og nøjsom flid, tilbragte vi til gengæld eftermiddagen i fyrstelige paladser og berømte haver. Der var fornemt, svalt og stille i paladserne med de mosaikbelagte gårde og plaskende springvand, og vi vandrede betagne rundt i de dunkle, kølige værelser med kunstfærdigt udskårne cedertræslofter, overdådig udsmykning af maurisk stukkatur og lave divaner langs væggene med kostbare puder og tæpper. Her er ikke som før beboet af pashaer og deres yndlingshustruer, – det benyttes nu som residenspalads – dog syntes vi endnu at føle et pust og en stemning af haremets indelukkede luft, – og vi gøs.

Og så forlod vi paladserne – fik fat på en vogn og kørte ud til sultanens berømte haver. – Haver er for resten ikke nogen træffende betegnelse – det er udstrakte oliven- og orangelunde med enkelte palmer hist og her og rester af gamle mure og porte. Hjemlige, hvide storke spankulerer rundt under de mørkegrønne oliventræer, og sorte ravne og hvide ibis kredser om os med tyste vingeslag og synes at forhøje den stemning af velgørende, næsten drømmeagtig ro og fred, der hviler over haverne.

Se, der er orangetræerne – bugnende fulde af store, gule appelsiner, sådan som man tror, de kun eksisterer i billedbøgerne – her står de hundreder og atter hundreder, vi kunne ikke se os trætte på dem. – Og vejen drejer, og vi standser pludselig foran en stor sø, i hvis stille vandspejl Atlas' hvide snetoppe spejler sig mellem palmer og oranger. En flok får og et par okser græsser stilfærdigt ved

bredden, og vi sætter os i græsset for rigtig at indsuge stedets sælsomme skønhed. Dog, vi må videre – solen synker, og storkene samler sig om vandspejlet. De passerer over vort hoved som lykkelige tanker, medens vi kører tilbage mod byen. – Ingen tid er skønnere her end timerne omkring solnedgang, hvor farver og belysninger bliver bløde og gennemsigtig. Sletterne er hyllet i blå slør, og de små høje nord for byen ligner små piger i forskelligfarvede silkekjoler, medens snetoppene låner aftenrødens sidste glød. Foranderligt er det fra minut til minut – til solen er borte, og bjergene bliver døde og sorte, og højene ligner små askehobe.

Men vi er imidlertid nået ind på det store torv, hvor der nu i skumringen udfolder sig et sælsomt folkeliv. Appelsinbodernes små osende olielamper kaster et flakkende skær over de gule frugter og deres ejeres forskelligartede profiler, i et stort telt bagved sidder en flok og spiser dampende suppe af træskåle, – det må være en slags folkekøkken. Tæt ved danser en slangetæmmer rundt og kysser under vilde fagter og besværgelser en dorsk slanges kløftede tunge, – og ved siden af larmer et originalt negerorkester, fem kulsorte negre med besynderlige instrumenter laver et øredøvende spektakel, rullende med øjnene og vuggende deres sorte kroppe i takt til – altså en original-model til jazz-band. Jeg følte mig lidt flov på kulturens vegne.

Derhenne er det de små drenge fra bjergene, der danser i lange hvide kapper og med bjælder på fingre og tæer. Udenom hver seance står en interesseret kreds af tilskuere, – og vi vandrer fra kreds til kreds og forundrer os. Dette er så fuldstændig originalt og uberørt, arrangeret for de indfødtes egen fornøjelse uden tanke for turister, – og det mærkelige hænder, at vort nordiske udseende bemærkes, så vi flere gange bortleder opmærksomheden fra de age-

rende og pludselig befinder os midt i en måbende, stirrende skare indfødte.

Til sidst standser vi ved en historiefortæller, en af de skikkelser jeg længst vil huske – en skarp profil og en hvid turban over en høj, klog pande, en sort folderig kappe om en pragtfuld skikkelse. Med små nervøse slag på en tamburin synes han dels at markere takten i sin fortælling, dels at holde tilhørernes opmærksomhed vågen, – dog at dømme efter de lyttendes og hans eget ansigtsudtryk er det et meget interessant eventyr, han fortæller – måske et fra „Tusind og en nat", og som han stod der, så han ud, som om han selv hørte hjemme i eventyret.

Men vi må vende tilbage til nutid og virkelighed – og i tropenattens tiltagende mørke vandrer vi tilbage til hotellet.

Februar

En gul og mudret, afrikansk flod glider langsomt og trægt gennem solhedt land og opsluges til sidst af Atlanterhavet. Og der, hvor flod og hav mødes, ligger to hvide byer ansigt til ansigt på hver sin flodbred – hinanden så lig som to strofer af samme melodi, – hvide tage, slanke minareter, halvforsømte orangelunde og ældgamle bymure, brune og forvitrede af sol og vind.

Salé, den hvide, og Rabat, den sejrende, kaldes byerne. Var det mon mine øjne eller min indbildningskraft, der fandt så meget sælsomt og interessant her?

Vi kom nord fra gennem Salé, som vi kun fik set flygtigt i forbifarten, fulgte vejen langs floden et godt stykke for at nå den eneste bro, der forbinder de to bredder, og havde imidlertid rigelig tid til at betragte Rabat og høre Mr. Armsteads interessante bemærkninger om den. Der over byens hvide tage knejser Hassan tårnet, firkantet og massivt, og

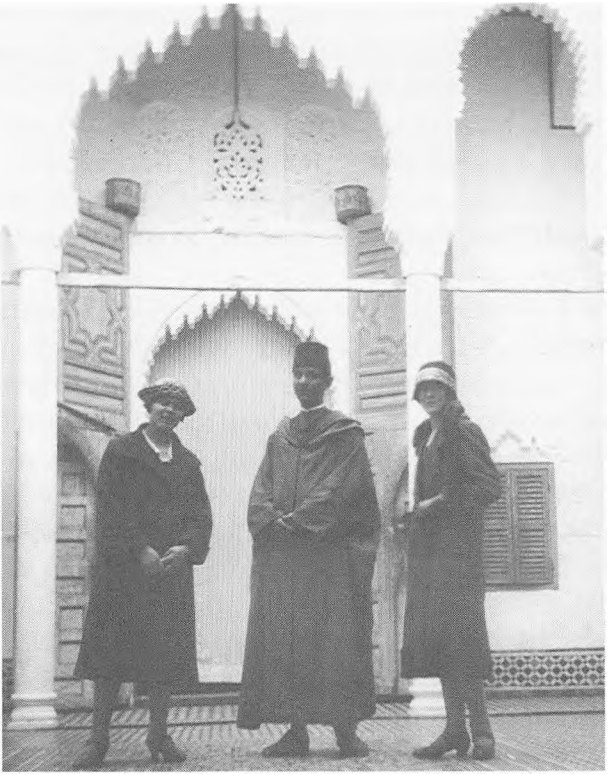
dog i maurisk stil og snit og med århundreders patina over sig. Det fortæller om en mægtig konge, der engang herskede over maurernes udstrakte rige, og for at vise sin magt lod han bygge tre tårne i sit riges yderpunkter. Det var ca. år 1160, og alle tårne står endnu, nemlig det navnkundige Giralda-tårn i Sevilla, La Koutubia i Marrakesh og Hassantårnet her i Rabat, der skulle have været det største, men som aldrig blev rigtig fuldført. Engang hørte det til en prægtig moske, der nu forlængst er sunket i grus. Siden tjente det i århundreder som rettersted, idet dødsdømte forbrydere førtes op til dets tinde for derfra at styrtes ned og knuses mod den store flade granitsten, der ligger ved tårnets fod.

Bag ved tårnet ligger nu europæernes villakvarterer og sultanens palads, thi Rabat er fransk – marokkansk residensby – og på den anden side ligger Souk'erne: de indfødtes bydel. Bilen snoede sig forsigtigt gennem den meget smalle gade, der ligger ned mod floden og vist er en af de bredeste i dette kvarter. Alligevel skulle der både held og håndkraft til at passere alle de små pakæsler med de dobbelte kurve på ryggen, for ikke at tale om en kamel med fuld oppakning. Gaden mundede omsider ud i en stor, åben plads, til den ene side begrænset af en høj, takket mur. Her skiltes vi efter at have aftalt at mødes samme sted ved solnedgang. Mr. Armstead kørte videre på forretningstur, og Lis og jeg vandrede arm i arm ind i Souk'erne, meget betagne af alt det fremmedartede, vi så. Smalle, snavsede gader, hvor man blev puffet af æsler og stødt af kameler og mange gange var lige ved at falde over tiggere, der blottende deres elendighed, gjorde alt for at påkalde opmærksomhed.

Hvert øjeblik standsede vi foran en af de mange små butikker. Midt i alle herlighederne sad araberkøbmændene med korslagte ben og falbød deres varer til de forbipasse-

rende. Omsider dristede vi os ind i en af butikkerne og begyndte at handle. Der var en høj, ung araber med rød fez og noget så usædvanligt som blå øjne, og så talte han flydende fransk, hvilket i høj grad lettede handelen for os, – og vi havde omtrent set alt, hvad han havde i butikken, før vi bestemte os for en pragtfuld stor skindpude. Selvfølgelig tog det både tid og kræfter at blive enige om prisen, – vi bød kun det halve af, hvad han forlangte, hvilket fik ham til at se ud, som om vi fuldstændig ville ruinere ham, – men så firede vi lidt fra begge sider og kom omsider til forståelse, og øjeblikkelig blev manden lutter smil og solskin (hvilket oplyste os om, at han alligevel havde tjent godt på handelen). Vi trykkede hinandens hænder, og han bød maurisk the af høje glas, en meget sød væske med grønne krusemynteblade i. Medens vi af høflighed søgte at få theen ned, fortalte han om, hvilket pragtfuldt hus han havde inde i byen, – og spurgte til slut, om vi havde lyst til at se det. Lyst til at se en arabisk købmands hjem, – vi skævede til hinanden – jo, det tiltalte bare i alt for høj grad os to romantiske pigebørn, og lidt efter var vi på vej med araberen ind gennem en labyrint af små krogede gader mellem høje, vinduesløse mure. Til sidst standsede araberen foran en høj port, som han åbnede, og vi gik ind.

En firkantet, mosaikbelagt gård med et plaskende springvand i midten, hvide søjler og kniplingsagtige ornamenter i maurisk stil på væggene, var det første indtryk, vi fik af dette mærkelige interiør. Rent og køligt, skyggefuldt og stille var der i modsætning til den solhede, støvfyldte luft i den støjende gade. El Moulay, vor vært, skød sine gule skindtøfler af inden for døren, og vi følte næsten trang til at gøre noget lignende. Men nu gled et broget tæppe til side mellem pillerne, og vi så ind i et værelse med skindpuder, lave divaner og tunge arabiske tæpper på gulv og vægge. Der sad fire kvinder derinde, som nu rejste sig og

El Moulay med danske gæster.

kom os i møde, og for første gang så vi arabiske kvinder utilslørede. Der var en ældre, som El Moulay præsenterede som sin moder, og tre unge som han kaldte sine søstre, – i virkeligheden var de nok hans hustruer. De betragtede os med lige så stor nysgerrighed som vi dem, og som i et glimt anede jeg, hvad det vil sige at være muhamedansk kvinde. Stråler solen end aldrig så stærkt og varmt herne-de, det er dog den muhammedanske halvmånes kolde lys, der hersker. Den soles sol fra Bethlehem får aldrig lov at lyse og varme her.

Hvor jeg i det øjeblik ønskede at kunne tale med disse

kvinder, måske ønskede de det samme, men de holdt sig sky tilbage, og da Lis trak fotografiapparatet frem, faldt forhænget igen for døren til deres rum – vistnok på et tegn fra El Moulay – thi en muhamedansk kvinde må ikke engang vise sit ansigt for fotografiapparatet. Derimod fik vi lov til at tage en plade af en tyk og sød lille treårs gut, iført sin fineste festdragt, som en negerpige bragte op til os på taget.

Dette hvide flade tag var egentlig ikke det mindst interessante, – fra det så vi ud over hundreder andre flade, hvide tage, hvorover minareterne knejsede som fyrtårne. Ved solnedgang, når mændene beder, mødes kvinderne her, taler sammen fra tag til tag og besøger hinanden. Mon ikke de somme tider længes ud mod friheden og verden udenfor, thi fanger er de jo, er end buret nok så gyldent.

Det var som at vågne op af en sælsom drøm, igen at stå på gaden og tage hjertelig afsked med El Moulay, der havde ladet os kigge ind i denne mærkelige verden. Og atter stod vi på pladsen med den brune takkede mur, og da Mr. Armstead endnu ikke var på mødestedet, besluttede vi at undersøge, hvad der var bagved muren. Vi kom til en ældgammel port, passerede et mørkt fugtigt portrum og stod pludselig i en underskøn have. Her var de gamle mure dækkede som med et tæppe af slyngplanter, hvis blomster i farvepragt overgik tæpperne, vi nys havde set indendøre, og under palmer og banantræer var der blomsterbede, der lignede store spraglede silkepuder.

Deroppe mellem takkerne på det gamle tårn stod storkene og knejsede, så hjemmevante og selvbevidste, så harmonerende med hele sceneriet, at man aldrig ville tro, at de nogensinde kunne føle sig hjemme på en gammel præstegårdsmønning i Danmark. Det var de berømte Oudayas haver, vi var kommet ind i. Gennem muren på den anden side så vi en stejl klippevæg ned mod det brune flodleje,

og på den anden side floden Salés hvide tage, der nu mod aften reflekterede solnedgangens røde skær. Thi solen var ved at gå ned. Da vi vendte os, så vi den skinne lige gennem den gamle port, så denne lignede en åben ovndør, eller måske snarere en antik indfatning om en stor strålende juvel. Og over den var hele vesthimlen lig en farvestrålende flammevifte, der langsomt foldedes sammen, da solen sank.

Mr. Armstead kom nu til og hørte smilende på vore ivrige beretninger om dagens eventyr, men til slut blev han alvorlig og sagde så: „Ja, vist var det morsomt og interessant for Dem, men De glemte nok at regne med den mulighed, at araberen kunne have syntes så godt om to høje blonde piger, at De aldrig var kommet tilbage til solskinnet og friheden". Det gøs i os – dér hang nymånens tynde segl mellem aftenens tåger, – sol og halvmåne.

Marts

For os, der rejser på vort håndværk og ikke som turister, vil det at være i Marokko ikke blot sige at suse rundt i en magelig bil fra den ene eventyrby til den anden og se og høre mærkværdige ting. Livet har i Marokko så vel som på Mols flest hverdage, – og Gud ske lov for dem. Dér oplever man tit det bedste. Heldigvis er vi jo to, og Lis er en storartet makker, vi passer til hinanden som en tændstik til en raket, det vil sige, der bliver altid fyrværkeri og fut i det, hvor vi slår os sammen.

Vanskeligheder, – jo tak, dem er der nok af, men Lis påstår, at de er til for at overvindes, og vi havde ikke været sammen hernede ret mange dage, før vi hver for sig havde fundet vort autoriserede humør frem og fået det stemt sammen, og det får det hele til at glide.

Huset er delt i tre fløje: barnekammerfløj, køkkenfløj og

midterfløj, – i sidstnævnte lever „Manden" og „Konen", som vi mellem os kalder vort unge herskab, måske er det fordi det er det, de ligner mindst af alt, de ser nærmest ud som en stor dreng og en lille pige, der går og leger her i dette dukkehus. I barnekammerfløjen har jeg mit kongerige, hvor jeg hersker med uindskrænket myndighed. Her praktiserer jeg daglig min pædagogik på Jack og Judy, de to dejlige unger, der trods klimaet trives glimrende. Judy er en pludrende, leende lille bolle på et halvt år, der kun sjældent øver sig i at tage det høje C. Jack er tre år og på færde alle vegne og navnlig interesseret i dyr. I sin iver for at studere guldfiskene gik han på hovedet i springvandskummen forleden dag, men hverken han eller guldfiskene syntes om det, så det blev en kort visit, – og „Nannie" var heller ikke begejstret, da den lille våde springvandsfigur pludseligt optrådte i nurseriet med fuld musik.

Og så er der endelig køkkenfløjen, hvor Lis nu fører kommandoen. Jeg siger udtrykkelig nu, for til en begyndelse flimrede hun rundt i stuerne med kost og klud til skræk og advarsel for edderkopper og fluer, medens hendes slave Ahmed i rød fez og gule lædertøfler frembragte mere eller mindre spiselige sager i køkkenet. Men Lis har vist ikke haft evner som slavefoged, – for en skønne dag stak „slaven" af! Så var gode råd dyre, for hele familien skreg på mad. „Konen" ved intet om kogekunstens hemmeligheder, og Lis og jeg forfærdende lidt, men frækhedens nådegave, den har vi, og måske også lidt uopdyrket køkkenforstand som en arv fra vore respektive mødre. På bunden af min kuffert fandt vi endvidere et lille hefte: om at lave diætmad, som jeg havde medbragt fra et hospitalsophold, og med det i hånden begav vi os ud i køkkenet og smøgede ærmerne op.

Vort repertoire var ikke stort til at begynde med, selv når man regner kamillethe og havresuppe med. Der var

særlig en Maizenabudding, der kunne varieres i en uendelighed ved at støbes i forskellige forme og skiftevis tillaves med vanille eller chokolade; den var absolut favorit; men i øvrigt, var noget ikke helt vellykket, forklarede vi blot familien, at det var en speciel dansk ret, og englænderne undredes – og spiste det. Til at begynde med tog Lis på kasserolle og grydeske, som om det var kassebog og fyldepen, og efter hvert måltid sukkede hun: Endnu engang godt overstået! – men nu har hun til sin egen forbavselse lavet mad i over en måned, og vi lever alle endnu – endda særdeles vel. Vi må sommetider smile lidt over, at vi pludselig er blevet så madinteresserede. Vi har gravet en fransk og en engelsk kogebog op og studerer dem grundigt for at planlægge menuerne. Det kniber endnu lidt med at variere temaet, – og med fagudtrykkene er vi rent i vildrede, – vi taler om at lave mad „efter gehør", kalder farsen for ouverturen til frikadellerne, „hejser" kagerne ud og ind i ovnen, „filer" i kødet og „saver" i brødet o.s.v.

Som huslig hjælp engagerede „Manden" et par dage efter en af de mange, der går ledige på torvet. Det viste sig at være en kulsort neger – han var iført araberbukser, europæisk jakke og resterne af en skjorte, d.v.s. der var kun halslinningen tilbage, og den var så sort, at det kun var ved et tilfælde, vi blev klar over dette klædningsstykkes oprindelse. Der var det kedelige ved ham, at når han prøvede at gøre rent, gjorde han blot dobbelt så snavset, så efter få dages forløb bad vi mindeligt om at blive fri for ham, – og blev det. Næste gang kom „Manden" hjem med en berberpige fra Fez. Hun var vel nok et festligt optog. Hun så i det mindste ud, som om hun var iført tre nationaldragter på een gang, og som ekstragevinst syv halskæder og tretten armbånd plus et par kæmpestore ørenringe. Fatima kunne kun arabisk, så vi måtte klare os med tegn og underlige fagter, – men hendes arbejdsmetoder var også ude-

lukkende arabiske og temmelig uberegnelige. Når hun skulle vaske gulv, øste hun strømme af vand ud over det og vadede så på bare ben ud i det og soppede det op med gulvkluden, og var hun først begyndt, kunne ingen magt på jorden standse hende, før hun havde vasket samtlige gulve i hele huset. Gulvene ville hun absolut skure med Mr. Armsteads neglebørste, og skulle hun vaske badekarret, stod hun midt oppe i det og gned løs med Mrs. Armsteads svamp. – Fatima var aldeles uimodtagelig for disciplin, og Lis rev sig i håret over, at hun ikke engang kunne skælde hende ud på hendes modersmål. Men til sidst blev Fatima lige så ked af os som vi af hende, og en skønne dag drog hun atter bort til Fez. Så ventede Lis og jeg i spænding på, om vor næste husalf skulle blive kineser – og hvilke rædsler sådan en kunne præstere – men overraskelsen kom i form af en lille spansk pige, der nu er Lis' højt betroede og skattede medhjælp.

Og nu går alt, som det var smurt, og vort humør udfolder sig frodigt, – vi inspirerer hinanden til det utroligste – det er som at gå med en indvendig kluklatter, der bryder ud, hver gang vi mødes. Når „Manden" og „Konen" går ud, går vi ind – i musikværelset og spiller – Lis violin og jeg klaver, til vi er helt væk i det. Til daglig nøjes vi med at synge – tostemmigt eller hver for sig, så hele huset svajer. Middagsmaden bliver til ved tonerne af „Du danske mand af al din magt" – og Jack og Judy bliver skrubbet i takt til „Den sømand han må lide".

Sådan glider dagene glade og travle. Først når solen er gået ned, og børnene sover, og alle kasseroller er hængt på plads, har vi tid at sende en tanke til Mols og dyrke lidt hjemve. Så mødes Lis og jeg ved kaminens bål – for nattevinden kan være kold – og sidder og småsnakker om „kendt og kær og fjern og nær", eller vi går en stjernetur ud i den fløjlssorte tropenat, hvor stjernerne synes så man-

ge og så klare, vi sender hilsener hjem med nordstjernen, der synes at være den mest stabile. Karlsvognen hænger helt nede i horisonten og ser ud, som var den punkteret – den går nok snart nedenom og hjem.

Der går gennem hverdagen

Mel.: Der er noget i luften

Der går gennem hverdagens travleste gang
om arbejdets glæde så frejdig en sang,
vel sker det, vi sukker,
kan hænde, vi mukker
for dit og for dat,
men ellers vi alle vil hel're end gerne ta' fat.

At arbejde adler, vi tænker ej på,
når dagen er slidsom og ensformig grå,
én ryster en pude,
én pudser en rude,
– dog pligter, vi fik,
de bli'r, når de passes, tilsammen en smuk mosaik.

Vi prøver at bygge af hverdagens sten
en borg og et værge mod sygdommens mén,
hvad gør det, vi trættes,
blot byrderne lettes
i sygdommens bånd,
og lidelsens-børn vi kan række en hjælpende hånd.

Blandt hverdage lyser en festdag med glans,
hvor sammen vi fletter af glæder en krans,
du kommer fra din krog,
jeg kommer fra min krog,
og hver bringer sit
af latter og lune og vid til et samvær så frit.

I hverdagens virke, i festdagens sang,
gid sammenholds styrke og enigheds klang
må vare og vinde
og aldrig forsvinde,
mens årene går,
så glæde blandt syge og sunde bestandig vi sår.

Rynkeby kirke.

Vor gamle kirke

Århundreder kommer, Århundreder går,
vor gamle kirke bestandig står,
hvor den stod i de henfarne dage,
end lyder fra tårnet den klokkeklang,
der kalder vor slægt med sin evighedssang,
for tankerne opad at drage.

Den ringer hver morgen: „Stå op – gå ud!
og gør din gerning i tro til Gud,
befal ham trygt dine veje."
Den ringer ved aften: „Gå hjem og hvil,
se hjemmet møder dig med sit smil,
og tak så Gud for dit eje."

Og klokken kalder hver søndag: „Kom!
har hverdagens slid gjort dig træt og tom,
gav livet kun møje i rente,
ved døbefont og ved nadverbord,
ved bibeltale og salmeord
ny styrke du her kan hente."

„I gry og i kvæld, i fryd og i sorg
er Gud bestandig vor faste borg!"
så lyder klokkernes stemme.
Vi beder vor kirke bestandig må
midt i vort sogn og dets slægter stå,
at Gud vi aldrig må glemme.

Døbefonten

Skabt af Guds hånd i tiders gry
som top den knejste under sky
imellem Norges fjelde,
i grå granit så stolt og kold,
den var så stejl, så hård, så gold,
så fuld af kraft og vælde.
Men isen kom til Norges land,
og den var klippens overmand,
den knækked' bjergets tinde.
Isbræen vandred' trægt af sted
og slæbte klippeblokken med
omtumlet, frosset inde.
Til Danmarks lave, lille land
den kom, – og på en øde strand
blev stenen ladt tilbage,
og sol og bølger, frost og vind
sleb kanter af den klippetind
århundreder og dage.
En dag blev stenen fundet frem,
en gammel mester tog den hjem
og fik begyndt sit virke,
så faldt der tunge hammerslag,
og stenen blev en skønne dag
til døbefont i kirke.
Så blev der af det kolde fjel
et kildespring for livets væld,
en dør til nådens trone,
og mange slægters spæde små
blev båret frem til stenen grå

og døbt, mens lovsang tone.
Vor store Gud! Du mægter jo
dig tjenere at skabe tro
af hårde, kolde klipper,
om end du bruger is og slag
og former, danner år og dag,
du målet ikke slipper.

Et præstekonvent

Den lille præstekone gik ud i haven igen, da børnene var lagt i seng, hun havde ikke fået revet den sidste havegang færdigt, og alt skulle jo være i den fineste orden til det store konvent i morgen, hvor alle herredets præster kom. Det var sådan en festlig tradition, at de samledes efter tur i de forskellige præstegårde et par gange om året. De dage glædede man sig til længe i forvejen. Men denne gang skulle det altså være her, og derfor var glæden ved at blive overdøvet af spændingen for, hvordan det hele skulle gå.

Præstekonen stod stille og støttede sig til riveskaftet, medens tankerne fór huset og haven rundt for om muligt at finde noget, som ikke var i orden, for det var jo lidt af en husmodereksamen sådan at få alle de andre præstekoner på besøg. Og hendes mand – det skind – han sad vel og sled i det med sit foredrag til i morgen, han havde nok også eksamensfornemmelser, men der kunne hun nok alligevel ikke hjælpe ham, og hun havde jo også nok at gøre med at tænke på sit eget.

Solen var ved at gå ned, og der begyndte at blive dunkelt under de høje træer. Nå, der var vist ingen grund til at stå her og fortabe sig i spekulationer, hun var dog ikke den første præstekone, der gik og beredte præstegården til fest, – uvilkårligt kom hun til at tænke på alle sine forgængere i embedet, – for det var et embede at være præstekone, – alle de præstekoner, der i tidernes løb havde gået netop her i denne have og i denne præstegård, havde levet deres liv med sorger og glæder, bekymringer og opmuntringer netop her på dette sted. Der var noget sælsomt betagende i den tanke, – åh! men det var jo sandt, – der skulle også

sættes friske blomster hen på alteret i kirken til i morgen, – det havde hun nær glemt. Præstekonen satte riven på plads og gik over i staudebedet og plukkede en stor buket hvide liljer og gik så over i kirken med dem.

Hvor var der køligt og stille i det store, gamle kirkerum, der var halvmørkt, og præstekonen smilede et øjeblik, fordi hun kom til at tænke på, at i hendes barndoms spøgelseshistorier var det højeste udtryk for mod at turde gå ind i en kirke ved nattetid. Hun følte ingen uhygge ved at gå her i stilheden, snarere en varm strøm af hjemlighed og hvile, medens hun puslede med blomsterne og fik dem anbragt i de to store vaser på alteret. Syv hundrede år havde kirken stået, hun prøvede på at forestille sig alle de mennesker, der havde gået ud og ind her, – alle de mange små børn, der var blevet døbt ved den gamle font, alle de brudepar, der her havde givet hinanden ja-ord foran dette alter, – alle de kister, der var grædt over her. Og hun var kun en lille del af den store sammenhæng – et lille led i den store kæde.

Så! nu stod blomsterne smukt! Nu kunne hun vist også med god samvittighed gå hjem i seng og hvile ud til i morgen, hun var virkelig også træt af al dagens travlhed, – og også så underlig tung i hovedet, det var måske, fordi de hvide liljer duftede så stærkt. Hun lod sig glide ned i den store præstestol i koret, nu var pludselig al hendes energi opbrugt, og hun syntes, at det var dejligt bare at sidde ganske stille et øjeblik og slappe af.

Hun stod sammen med sin mand på græsplænen foran præstegården og tog imod konventsgæsterne. Men det var ikke det sædvanlige glade, snakkende selskab, der mødtes med spøg og munterhed, og ikke de kendte ansigter fra nabopræstegårdene, hun så, – nej, det var alle de præster, der havde været sognepræster her før hendes mand, alle de, hvis navne hun så tit havde studeret på tavlen henne i vå-

benhuset, og alle de præstekoner, der før hende havde residered i præstegården. Hun kendte deres navne, men ellers vidste hun ikke ret meget om nogen af dem. Den høje præst med det furede ansigt måtte vist være ham, der var her i svenskekrigens tid, så kunne hun måske få at vide, om det passede, at de forkullede loftsbjælker i den gamle præstegård var et af krigens spor, og hvor slemt det havde været at være præst her dengang. Og den lille ivrige præst derovre var nok ham, der altid skrev så helt uordentligt og ulæseligt i kirkebøgerne, så det kostede lang gætning og granskning, hver gang der skulle skrives attester ud fra hans tid. Kedeligt der ingen lå og ventede netop nu, så man kunne hale ham ind og selv lade ham tyde sine runer!

Og stemningen var så underlig trykket til at begynde med, for ingen af dem kendte jo hinanden. Så begyndte de at gå lidt rundt og se på haven, og så kom snakken i gang, men det var ikke, fordi stemningen straks blev lysere af det. Det stod så tydeligt at læse i alle ansigter: „Jamen, sådan så her jo slet ikke ud, da vi var her!" – eller: „Hvor er der dog vendt op og ned på vores smukke have, den var rigtignok meget hyggeligere i vores tid!"

Præstekonen kom til at gå ved siden af en høj, statelig præst med hvidt fuldskæg, det var ham, der blev kaldt „Magisteren". „Nå, er linden blevet så stor! – Og det må vel være den ægte kastanie og den blodbøg, jeg plantede i sin tid, – ja, ja! det er da blevet statelige træer, men det er da også de eneste, jeg kan finde af alle de sjældne træer og buske, jeg med flid og tålmodighed samlede her i haven. Min kønne sø er fyldt op med skarn, men mindehøjen er her dog endnu, der er flyttet om på stenene, synes jeg, men den er da rigtig pænt holdt. Skulle den store gran der virkelig være den lille plante, jeg stak i jorden? Utroligt!" Han snakkede med sig selv og lagde slet ikke mærke til, at præstekonen fulgtes med ham, nu var de kommet helt op til

mindehøjen, og der stod en anden præst i dybe tanker ved den sten, der bar hans navn. Han vendte sig mod dem og sagde: „Man har altså ikke husket andet om mig, end at min datter blev gift med Peter Syv! – Og jeg sled dog troligt i det her i 50 år!"

„Jamen, hvorfor skrev De ikke selv noget op – i embedsbøgerne f.eks.?" genmælede magisteren. Præstekonen lod dem stå og snakke videre om det og skyndte sig hen mod en lille flok præstekoner, der stod på plænen, men hun følte sig pludselig så usigelig flov. Her kom hun i en blomstret sommerkjole med bar hals og korte ærmer, og længden turde hun slet ikke tænke på, – hun sank uvilkårligt lidt ned i knæene, men det hjalp vist ikke så meget. Alle de andre havde kjoler så lange, at man ikke anede, om de havde to eller tre ben hver, og så var de langærmede og højhalsede og mange af dem havde kapper eller konehuer på hovedet. De måtte allesammen synes, at hun var en mærkelig præstekone, men det fik ikke hjælpe, hun måtte hen at snakke med dem, der var da også en af dem, der var nedringet, så hun nu, – hvornår mon hun var fra? De talte om husmodersorger og husmoderglæder, om børn og tjenestefolk, men det var lidt svært at holde samtalen i gang, for vel var der erfaringer, der var fælles, men hvor havde kårene dog vekslet gennem tiderne, og selv om de havde dette til fælles, at de var præstekoner, var de dog indbyrdes meget forskellige.

Præstekonen bød dem med rundt at se på præstegården. De fleste af dem havde jo boet i den gamle præstegård, og for dem var den nye, der nu var 50 år, noget aldeles overraskende. Replikkerne summede om ørerne på præstekonen. „Næh! Hvor er der højt til loftet! I vor gamle præstegård måtte vi flere steder bukke os for at kigge ud ad vinduerne." „Tænk, der er brædde gulv i alle stuerne, – ja, endda også i køkkenet! – men nogen rigtig bagerovn kan

jeg ikke finde, og bryggers er her ingen af, hvordan kan man klare sig uden det!"

„Ikke et eneste af gulvene er skæve! – Og jeg har ikke kunnet opdage et eneste rottehul, dem havde vi så mange af. Og hvorfor mon her ingen alkove er!"

Men trods al beundring for den nye, var de fleste af dem dog enige om, at så hyggelig som den gamle var den nu slet ikke, lad så være, at den var stateligere at se på og sikkert også bedre at bo i. „Men hvor er udlængerne henne?" spurgte en. „Er jorden solgt, og staldene revet ned? Næh! Al den gode jord! – Og præsteskoven også? men hvor får I så brænde fra? og hvad lever præstefamilien så af? Er tiende og offer blevet så store, at det ikke er nødvendigt, at præsten driver landbrug?" – Er der da slet ingen offer og tiende mere? – Så må præsten da være fattig! – Er det staten, der lønner? Hvad vil det sige? Og når præsten ikke selv har landbrug, hvordan kan han så snakke med bønderne om deres? – Gode råd kan han da ikke give dem!" Der var almindelig hovedrysten.

Præstekonen syntes, det var en håbløs opgave i en fart at forklare, hvordan og hvorfor så meget havde forandret sig. Hun så sig om efter sin mand. Der kom han henne mellem alle præsterne, han så meget ung og uhøjtidelig ud i forhold til de andre, de fleste var hvidhårede og ærværdige og havde myndighed – og skæg! Skægget, og måske også ærværdigheden, havde nok været i aftagende op gennem tiderne, præstekonen ville næsten påtage sig at stille dem op i rækkefølge alene efter skægget. Der var en med fipskæg og en, som kun havde overskæg, det måtte være nogle af de sidste i rækken, og til allersidst kom hendes mand, der slet ingen skæg havde, ja, han lignede en dreng ved siden af de andre. Præstekonen knugede sine hænder, det tegnede ikke til at blive et vellykket konvent, – både hun og hendes mand dumpede nok til eksamen! Men hvis

blot foredraget og forhandlingen gik nogenlunde, så kunne middagen måske redde resten af situationen.

Man var ved at gå til bords. Præstekonen følte sig som en general, når slaget er på sit højeste. Et øjeblik spekulerede hun på, om der var plads nok, for der var jo nok nogle af præsterne, der havde to koner, men hun trøstede sig med, at så var der nok også en enke, der var fulgt med kaldet og havde holdt to præster ud. Da de var kommet til bords, fik hun øje på et par præster, der sad og vendte og drejede servietterne så løjerligt, hvad mon der var i vejen? Åh jo, de var vel vant til, at servietterne havde en ganske anderledes størrelse, hun havde endnu et par stykker af sin oldemors servietter, de målte en god kvadratmeter, dem fik hun i en fart hentet, og præsterne smilte tilfredse, stak dem under hagen og bredte dem ud over hele skødet, og så var de klare over, at de andre små klude var ment som lommetørklæder!

Nu gik samtalen livligt bordet rundt, og den lille præstekone følte et øjebliks lettelse i den spænding, værtindenervøsiteten holdt hende i. En af præstekonerne bøjede sig hen mod hende og sagde: „En af vore venner skrev sådan en god historie om musene i præstegården, men den er vel forlængst gået i glemmebogen?" Præstekonen smilede: „Ork nej! Den historie er kendt og elsket over det ganske land, og ved folk ikke andet om præstegården her, så ved de i hvert fald om musene, de mus er blevet mere berømte end alle præsterne tilsammen!"

Præstekonerne lo, og samtalen gik videre. Der sad en lille sirlig dame ved siden af hende, hun lagde stilfærdigt sin hånd på hendes arm og sagde: „Ja, se min kære! Jeg er altså Madam Klog, jeg stiftede i sin tid et legat for husarme og sengeliggende her i sognet. Jeg ville da så gerne vide, hvordan det er gået med det." „Jo, Madam Klogs legat ved jeg god besked med," svarede præstekonen, „hvert år til

jul bliver renterne uddelt, og de 200 rigsdaler er i årenes løb blevet til over 2000 kroner, der er delt ud til folk, der trængte, og mange hundrede syge og fattige har sendt Madam Klog taknemmelige tanker, når de fik pengene. Den bog, hvori De for 120 år siden skrev legatets regler under, bruges endnu til regnskabet, hvert år skriver den fungerende præst en lille halv side deri, og vi er kun nået til side 79, så der er plads til mere end hundrede år endnu."

Madam Klog smilede glad. „Så har der dog været velsignelse ved mine penge, men sig mig, sker det ikke også, at en og anden føler sig forurettet over ikke at få del i legatpengene?" „Måske, der er jo ikke noget så godt, uden at det også er galt for noget." – Der blev pludselig stille bordet rundt. Præstekonen anede, at nu skulle hendes mand holde sin store bordtale, og nervøsiteten greb hende igen, bare han nu kunne få sagt det rigtigt og sådan, at alle andre forstod, hvad han mente.

Nu slog den unge præst på sit glas og rejste sig: „Mine kære embedsbrødre! Da vi under forhandlingerne hver fortalte om sogn og kirke i vores tid, havde vi rigelig anledning til at konstatere alle de store forskelle imellem os, men det, der samler os i dag, er dog det store fællesskab, at vi har tjent den samme herre på det samme sted og prædiket hans ord i det samme gamle kirkehus, der har stået, medens slægterne skiftede, og enten vi har tjent her i halvtreds år eller bare i fem, så har vi dog lagt vore kræfter og vor kærlighed netop her og føler os bundet til stedet med stærke bånd. Vi har haft hver sin måde at gøre vort arbejde på, – og vi er de første til at indrømme, at viljen som oftest var bedre end evnen, – men vi ville dog alle det samme: bringe evangeliet til dette sogn. Vi har haft hver sin slægt at prædike for, og vore kår har været meget forskellige, men vi har vist alle oplevet den skuffelse, at de fleste ikke forstod, hvor stort og vigtigt vort budskab er, – og der var

så mange, der slet ikke havde brug for dét, vi ville bringe dem. Og det var jo ikke bare vor sårede forfængelighed, der smertede, men meget mere det, at når mennesker ringeagtede vort budskab, var det vor herre og mester, de ringeagtede. – Det kan ikke undgås, at når vi skal tale sammen om vort sogn, bliver det mest vore sorger og skuffelser og bekymringer, vi kommer til at tale om. Har der været frugter af vort arbejde, må vi lade andre om at tale om det. Vi har fået talt sammen om meget i dag, – nok i hvert fald til, at jeg har fået et indtryk af, hvor tiderne har vekslet, og de ydre kår har bedret sig. Før var der meget skov og mange moser her i vort sogn, og man sagde, her var usundt at bo.

Nu har skovene trukket sig langt tilbage, og moserne er blevet få og små, der er gode gårde og veldyrkede marker alle vegne. Brændevinen og alle dens forbandelser er til dels forsvundet – i hvert fald fra den jævne mands dagligliv, og armod, som man før kendte det, findes ikke mange steder. Ikke at sognet er blevet et lille paradis, men i forhold til tidligere århundreder har vi meget at være taknemmelige for. Men menneskene selv – ja, de er blevet dygtigere til mange ting – men ikke bedre. De ved meget mere, men de er ikke blevet klogere. Vi præster er fælles i vor sorg over, at til bal tæller man folk i hundredvis, til kirke knapt nok i dusinvis, – og er det et gilde, det gælder, kan de fleste trodse en snestorm, medens een regndråbe er nok til at skræmme de samme mennesker fra at gå i kirke. Hvor kan det være, at vore rare, venlige sognebørn slægt efter slægt er så tungnemme over for livets største værdier? Er det traditionerne, der binder? Er det skik og brug, der er mere sejlivede end menneskene? – Eller er det gudslivets kår gennem alle tider, at stien er smal og trang, og derfor er der så få, der finder den?

Venlige – ja, det er de, og det hygger vi os ved så man-

gen gang, for venlighed er det halve liv, men også kun det halve! Der er dem, der siger, at under alt dette lever skjult og stille en kristendom, der er ægte nok, det er svært at have nogen mening om, og det skal vi jo heller ikke måle og veje. I vore lyse øjeblikke håber vi på, at det er sandt, men det sker også, at vi bliver meget bange, fordi det som oftest forbliver skjult. Der er så meget godt fællesskab om mange ting i et sogn, hvorfor kan menneskene så ikke være fælles om det bedste? Skal ægte kristendom ikke nå frem til at bekende og danne menighed og lovsynge?

Og så, når alt dette er sagt, vil vi sige igen, at vi elsker vort sogn og dets mennesker, og når vort arbejde og vore bekymringer intet synes at udrette, da beder vi endnu mere Gud lægge sin velsignelse til, at der også fra denne lille plet på jorden må lyde lovsange til Guds ære!"

Der var så stille omkring bordet, da præsten sluttede sin tale, og det var, som om rynkerne i alle de gamle præsteansigter var blevet dybere.

De var på vej over til kirken allesammen for at slutte konventet der. Præstekonerne kom først og gik ind for at sætte sig i stolene, nogle af dem flakkede lidt rådvilde rundt, for hvor var den lukkede præstestol henne? Degnestolen var der endda, så det var ikke til at begribe. Omsider tog de til takke med en almindelig kirkestol, men man kunne tydeligt se, at de syntes, det trak om benene, når man ikke kunne lukke døren efter sig. Varmeapparaterne gav anledning til en forundret mumlen: varme i kirken! Det havde man da aldrig hørt før! Var alle mennesker da så svagelige nu om stunder?

Nu kom alle præsterne, de gik i en lang række op ad kirkegulvet, og nu strålede deres ansigter af glæde over at gense det kære, kendte kirkerum, og der stod tårer i manges øjne af bevægelse. De fortsatte op gennem kirken, til

de stod i en halvkreds foran alteret, og så brusede med kraftige dybe stemmer gennem kirkerummet:

Aleneste Gud i Himmerig,
ske lov og pris for sin nåde,
som han har os skænket faderlig
at fri os af syndens våde,
på jorden er kommet stor fryd og fred,
vi mennesker må vel glædes ved
Guds yndest og gode vilje.

Præstekonen vågnede med et ryk og for op. Der kom nogen op ad kirkegulvet, det var hendes mand, så hun nu. „Men lille Mor dog! Sidder du her i mørke og drømmer? Jeg har ledt sådan efter dig og kunne ikke begribe, hvor du var blevet af."

„Åh, det var det konvent, ser du ...." begyndte præstekonen. „Ja, vi to kan nok ikke rumme andet end konvent i hovedet i disse dage," smålo præsten.

„Nej du! Men nu skal du høre om et konvent, der aldrig har været mage til." Og medens de gik hjem til præstegården, fortalte præstekonen om, hvad hun havde oplevet i drømme.

Præstens begravelse

Det var en sen efterårsaften i Svenskekrigens tid. Der så sørgeligt ud her i landet på den tid, – krigens nød og elendighed havde bredt sig, hvor der før var velstand og trygge kår. Mange landsbyer stod halvtomme, mange huse og gårde var brændt af, og jord og kreaturer blev dårligt passede. Svenskerne huserede slemt mange steder og tog, hvad de ellers havde brug for, så landets egne børn tit havde ondt ved at bjerge livet.

I en fynsk præstegård sad præsten og præstekonen den aften alene sammen i en lille stue. Et langt tællelys i en simpel træstage kastede sit sparsomme lys over deres blege, trætte og bekymrede ansigter. Præsten læste i en tyk bog, – måske var det Martin Luthers prædikener, præstekonen sad blot og stirrede ind i lyset tilsyneladende i dybe tanker, hendes ellers så flittige hænder lå ledige i hendes skød. Hun sad og tænkte på Bedstemor, der døde sidste nat, – åh ja, hun ville savne hende, men det var dog godt, at hun ikke skulle opleve mere af denne forfærdelige tid. Føden havde de vel fået hidtil, men hvordan det ville gå i den kommende tid, var ikke godt at vide. Men nu behøvede hun ikke at bekymre sig mere for Bedstemor, det eneste, hun endnu behøvede, var at komme godt i jorden, – og selv det kunne måske volde vanskeligheder. En kiste havde de da med megen besvær fået fat i, men hvem fik de mon til at grave graven? Alle arbejdsdygtige og våbenføre mænd var borte, og selv i præstegården var der ingen tjenestefolk mere.

Det bankede på yderdøren. Begge præstefolkene for op. Det var så sjældent, at der kom nogen på denne tid, – det

kunne aldrig være for det gode. Præsten gik ud og åbnede døren, og en forpustet dreng tumlede ind. Han stod lidt og hev efter vejret, så kom det hastigt, snublende: Den svenske oberst sidder ovre i kroen i nabosognet og sværger og bander, at han vil se Præsten både død og begravet inden længe. Han har opsnappet de breve, Præsten skrev til kongen og biskoppen om den svenske hær og om soldaternes plyndringer og grusomheder. Han kommer nok herover, så snart han er færdig med at spise, jeg løb, alt hvad jeg kunne, men han kommer vel ridende, så måske er han allerede på vej. Præsten må skynde sig at flygte!

Præstefolkene stod som forstenede og hørte på ham. Så kom der liv i præstekonen: Ja, skynd dig at flygte, Hans. Jeg skal hurtigt samle lidt mad og klæder sammen til dig. Men præsten rystede på hovedet. „Nej, lille Marie, jeg har ingen hest at flygte på, – og hvor skal jeg flygte hen? Enten fanger de mig hurtigt, eller også omkommer jeg af sult og kulde." „Jamen, så må du skjule dig her i nærheden, – skynd dig nu!" „De har vel hunde med, for at snuse mig op, – og finder de mig ikke, vil de blot pine og plage dig enten som hævn eller for at du skal røbe, hvor jeg er."

Drengen havde skyndt sig bort, medens de talte sammen, han skulle ikke have noget af at blive fundet der, når svenskerne kom.

Præsten satte sig tungt på en stol. Faren syntes at virke helt forskelligt på de to mennesker, præsten var lammet af skræk og havde helt tabt modet og opgivet håbet om at redde livet, men præstekonen gav ikke op så let, hendes tanker arbejdede dobbelt klart og hurtigt under angstens pres.

„Vi må gøre noget, Hans! Vil obersten se dig død, må vi fa ham til at tro, at du er død, – skynd dig! Når han kommer, må du ligge i Bedstemors kiste og se ud , som om du

lå lig, – så er der jo ikke noget for ham at gøre, og så går han nok sin vej igen."

Præsten fattede mod igen, og de fik travlt. Bedstemors kiste blev sat ind på gulvet i storstuen, præsten fik anbragt sig i den, præstekonen hentede den grønne krans, hun havde bundet om eftermiddagen, og lagde over hans fødder. Lyset i lysestagen stillede hun ved hovedenden men ikke for tæt, for at lyset ikke skulle falde for skarpt over præstens ansigt. „Gud hjælpe dig, når de kommer, lille Marie, det bliver sikkert slemt for dig at klare," sagde præsten bekymret. „Din del af opgaven bliver ikke lettere," svarede hun, „du skal ligge fuldstændig stille, hvad der end sker. Bed Gud hjælpe os, at vor plan må lykkes."

I det samme lød der hestetrampen på gårdspladsen, og et øjeblik efter dundrede det på døren. Præstekonen gik bævende ud og lukkede op. Den svenske oberst og fire store krigskarle brasede ind. „Hvor er præsten henne?" buldrede han. Præstekonen lukkede uden at sige et ord døren op ind til storstuen, og lod svenskeren gå ind. Han blev stående inden for døren og bandede af overraskelse.

Han begyndte at gå hen mod kisten, men i det samme tudede en ugle langt og uhyggeligt ude i haven, og det fik ham til at standse. Præstekonen knugede sine hænder, så de knagede, og sendte uglen en taknemmelig tanke. Så vendte obersten sig mod hende og spurgte: „Hvordan er det gået til? Det er ikke rygtedes, at Præsten er død?" „Det kom også så pludseligt, – næsten som det var en smitsom sot," fik hun svaret. „Føj da!" udbrød han, og gik et par skridt baglæns, men så blussede ærgrelsen over, at hans hævn var revet ham af hænde pludselig op i ham. „Jamen, jeg har svoret, at jeg vil se ham både død og begravet, så han skal i jorden, inden jeg går herfra," buldrede han og vendte sig til karlene, som var blevet stående i døren. Det gav et sæt i præstekonen. „Åh nej," bad hun med angst i

stemmen," lad det dog vente til i morgen, så han kan få en kristelig begravelse og ikke komme i jorden som en hund i nattens mulm og mørke. Er det jer ikke nok at se ham død?" „Han skal begraves nu, som jeg har sagt! Kristeligheden kan I jo sørge for i morgen, om I vil, – og havde han pest, er det mere end nødvendigt at få ham væk med det samme."

De stod et øjeblik og stirrede hinanden ind i øjnene. Hun så en soldat, som krigens vilde liv havde gjort ubarmhjertig og ufølsom, – der var intet håb om at kunne blødgøre ham, – og han så en lille bleg kone, men der var en viljekraft i hendes blik, som – uden at han gjorde sig det klart – indgød ham en vis respekt.

Så sukkede hun. „Gør, som I vil," – hun tøvede lidt. „Send jeres karle hen at grave graven, der er en plads lige inden for kirkegårdslågen."

Karlene gik. Hun gik langsomt hen imod kisten, så løftede hun selv det tunge låg og lagde det forsigtigt på. Hun turde ikke bede svenskeren hjælpe sig, og han turde ikke komme nærmere. „Skru låget fast med det samme!" kommanderede han. „Jamen skruerne, hvor er skruerne?" hun så sig søgende om. „Måske ligger de ude i køkkenet" Hun tog lyset og gik ud af stuen. Svenskeren fulgte efter. Han brød sig – alt sit mod til trods – ikke om at blive alene i en mørk stue med en død præst.

Der var lunt ude i køkkenet, præstekonen hentede et stort krus øl, inden hun gav sig til at lede efter skruerne. Svenskeren satte sig og drak. Øllet var ualmindelig stærkt og godt, og præstekonen kunne åbenbart ikke finde de skruer, for hun blev ved at gå og lede, – men han blev efterhånden lidt døsig af varmen og øllet, så det gjorde ikke så meget.

Det var først, da de hørte karlene komme tilbage, at skruerne kom for en dag, og så gik konen og svenskeren

igen ind i storstuen. Han holdt sig henne ved døren, medens hun skruede skruerne i. Hun rystede på hånden, så han nok, men for et kvindfolk var det måske også et oprivende arbejde.

Så kom karlene trampende ind. De slængte kisten på skuldrene og gik, præstekonen pustede lyset ud, slog et stort sjal om sig og fulgte lidt på afstand den korte vej over til kirkegårdslågen. Det var månelyst, og hun så dem kaste kisten i graven, – den var ikke særlig dyb, derfor var det nok gået forholdsvist hurtigt. – Inden de var helt færdige med at kaste graven til, skyndte hun sig hjem igen og låsede døren efter sig. Fra vinduet så hun dem komme og hente hestene og ride bort igen, hun stirrede efter dem, til de var ude af syne, og hun ikke mere kunne høre de trampende hestehove. Så sukkede hun dybt og løb op ad loftstrappen. Hun åbnede døren ind til loftskammeret og kaldte ind i mørket: „Hans!" „Marie!" De fandt hinanden i mørket.

„De er borte nu," sagde hun, og så brast hun i heftig gråd. Nu var den voldsomme spænding udløst, og al hendes selvbeherskelse og mod var borte. Det varede længe, inden de begge var så rolige, at de kunne begynde at tale om det, der var sket.

„Jeg var sikker på, at du skyndte dig at komme ud af kisten, så snart du mærkede, at du var alene i stuen. Jeg måtte jo lægge låget på, for at han ikke skulle opdage, at du forsvandt, men hvor var det forfærdeligt at gøre det! – Og jeg tænkte også nok, at jeg skulle kunne opholde svenskeren længe nok til, at du kunne nå at ordne det, men jeg var frygtelig bekymret for, at du skulle glemme, at der skulle noget andet i kisten for at veje til, for ikke at røbe at du var borte, – og jeg var endnu mere bekymret for, at du ikke i skyndingen kunne finde noget, der kunne bruges."

„Ak ja," sukkede præsten. „Bedstemor var jo ikke så tung, så jeg måtte ofre nogen af mine kære bøger!"

„Når vi får fred, skal vi grave dem op igen," trøstede præstekonen.

Præsten holdt sig skjult på sit loftskammer, og præstekonen spillede enke i de uger, der gik, indtil den danske hær kom og slog svenskerne ved Nyborg og jog dem bort fra Fyn. Så først kom den rette sammenhæng om præstens død og begravelse ud blandt folk.

Fædrelandssalme

Gud, skærm vor konge god!
Giv ham et frejdigt mod
i ondt og godt.
Sign ham med gode råd,
styrk du hans id og dåd,
til værn om lov og råd,
velsign vor drot!

Gud, sign vort fædreland!
lad os fra strand til strand
din godhed få.
Frihed og fred os send,
fjende omskab til ven,
aldrig med sværd igen
vor ret opnå.

Giv os retfærdighed,
sandhed og enighed
i folkets liv.
Frihed og frejdigt mod
dybt i vort folk slå rod,
altid din nåde god
vort land du giv.

Ej blot i dette land
– udbred til fremmed strand
din nåde stor.
Lad folkeslag forstå
brødre vi være må,
slægtskab i dig opnå
den vide jord!

Drivremmen

Pastor Lange og hans kone var på vej hjem fra den afskedsfest, som sognet havde holdt for dem. Fru Lange trippede fornøjet af sted med en sølvthepotte med inskription knuget i favnen, hun snakkede ivrigt om aftenens oplevelser.

„Tænk, lille Far, sikken en fest! Tror du virkelig, at der var over tre hundrede mennesker? Ja, salen var rigtignok propfuld, skal jeg love for, hvor var der pyntet kønt – og det var vel nok et fint kaffebord, der var lavet, – ja, jeg synes nu egentlig, det var lidt for meget af det gode, mere end tre slags kager burde der nu aldrig være, men her på egnen skal der jo syv slags til, for at det ikke skal se tarveligt ud. Der har mit gode eksempel i alle disse år ikke udrettet det mindste, men de kære mennesker har vel netop villet gøre det ekstra godt for os i aften. Jeg er ked af, at jeg ikke nåede at hilse på dem allesammen, men jeg gjorde virkelig, hvad jeg kunne, og jeg var så træt til sidst af at smile og nikke og sige tak og farvel og hils hjemme og hav det godt!"

Fru Lange tav lidt for at trække vejret – så fortsatte hun: „Og sikken en masse taler, der blev holdt! Ved du, hvor mange der var oppe at sige noget? Jo, jeg morede mig med at tælle efter – syv og tyve! Dig selv iberegnet, lille Far! Men det, du sagde, var nu godt. Jeg når bare aldrig til så stor ydmyghed, at jeg kan sige, så jeg virkelig mener det, at vi er unyttige tjenere. Jeg ved, at sådan er det, men jeg har så svært ved at føle det rigtigt for alvor. – Af alle talerne syntes jeg bedst om Jens Træskomands, han er heldigvis meget dygtigere til at lave træsko end til at holde tale, men det kom lige fra hans ærlige varme hjerte. Det, sogne-

fogeden sagde, var også godt, men hvorfor skal han dog begynde alle sine taler ved verdens skabelse. – Men ellers er jeg bange for, at mange af de andre talere kom vel højt op og brugte alt for stærke udtryk. Kaffen var nu ualmindelig stærk i aften, det kan jo være, at det var derfor – men bare de så ikke fortryder, hvad de sagde, når de vågner i morgen, og skammer sig, så det giver bagslag."

Pastor Lange gik med tunge, rolige skridt ved siden af sin kone og svarede kun lidt af og til på al hendes snak. Så nåede de hjem i præstegården. Sølvthepotten blev endnu engang set og beundret og derpå gemt ind i skabet til alle de andre sager, der stod og ventede på at blive pakket ind.

Det var ikke kaffens skyld, at pastor Lange ikke kunne falde i søvn den aften, men først lå han og led ved tanken om alt det, som han var vokset så fast sammen med, og som han nu skulle skilles fra, og så var der alt det, som var blevet sagt den aften, der gjorde ham urolig. Vist var han glad for al den ros, der var strømmet ud over hans hoved, men han kunne ligesom ikke rigtig tage den til sig med god samvittighed. Det havde varmet hans hjerte at høre alle hilsenerne fra de forskellige foreninger og arbejder, og de havde kaldt ham en flittig mand og rost hans omhu for syge og gamle – og noget sandt var der jo i det, selv om det måske var blevet sagt temmelig stærkt i aften.

Pastor Lange sukkede og vendte sig om på den anden side. Der var ligesom en tavs protest et eller andet sted i rummet imod al denne ros og det hovmod, han prøvede på at lade være med at føle noget, han måtte forsvare sig imod. Det var jo da sandt, at det stod slet ikke så dårligt til i sognet, – der var meget kristeligt arbejde i gang, der var helt godt kirkebesøg, folk var vågne og interesserede, og selv iblandt de unge var der lydhørhed og grobund. Var det virkelig hans arbejdskraft, der havde betydet så meget, som der var blevet sagt i aften. Eller var det altsammen no-

get, som var der, og som ville blive ved at være der, også når han var borte?

Omsider døsede præsten bort fra alle disse modstridende tanker, der indbyrdes anklagede og forsvarede hverandre. Måske sov han lidt og drømte, måske var det bare et erindringsbillede, der pludselig stod meget tydeligt for ham. Han så et stort værksted, hvor det hamrede og bankede, hjulene snurrede, og maskinerne arbejdede, og han gik rundt for at finde, hvad det var, der satte det hele i gang. Han standsede foran drivremmen – den rem, der lå omkring maskinens svinghjul og derfra gik ind gennem et hul i væggen – derinde var kraftkilden, skjult men stærk, og drivremmen var det, der forbandt de to, den arbejdende maskine og den skjulte kraft, den gled ustandselig rundt, roligt, men ilfærdigt, den var det, der holdt forbindelsen ved lige og det hele i gang; smuttede den af svinghjulet, gik maskinen i stå, skønt kraftkilden stadig var lige stærk og god.

Telefonens kimen kaldte pastor Lange tilbage til virkeligheden. Mennesket i ham vågnede først og ærgrede sig over at blive forstyrret netop på det tidspunkt, da søvnen var ved at indfinde sig, men i næste øjeblik var præsten i ham også vågen og begyndte at spekulere på, hvem der kunne have brug for ham nu. Der var jo ingen udøbte børn i sognet, konstaterede hans hukommelse hurtigt, men et øjeblik efter løste telefonen spørgsmålet – gamle Ane var blevet så syg og ville så gerne til alters.

Gamle Ane boede lige over for kirken, så vejen var kort, og inden der var gået et kvarter, stod præsten i hendes stue. Sygeplejersken havde lige givet Ane en indsprøjtning, – da præsten sendte hende et spørgende blik, rystede hun umærkeligt på hovedet.

„Tak, fordi De kom," sagde Ane med svag, men klar stemme, „jeg ville så gerne styrkes til den sidste rejse."

„Kære gamle Ane," sagde præsten bevæget, „hvor er jeg glad for, at min Herre vil bruge mig endnu engang her i sognet. Og der er ingen, jeg hellere vil hjælpe, end Dem."

Da den hellige handling var forbi, sank Ane træt tilbage i puderne og lukkede øjnene. Præsten satte sig stille ved siden af sengen og tog hendes hånd. Der var længe ganske stille i stuen, og han sad og tænkte på, hvor Ane havde haft det svært; hun havde været en af sognets dygtigste og virksomste koner, gæstfri og tjenstvillig, indtil sygdommen kom, leddegigten, der langsomt men sikkert ødelagde al hendes flid og dygtighed og gjorde hende til et ubevægeligt og hjælpeløst menneske; de sidste ti år havde hun været lænket til sin stol og sin seng. Hvordan lærte et menneske mon at stille om fra så stor travlhed til så stor stilhed?

Ane åbnede øjnene og så på præsten; så talte hun, og det var, som om hun svarede på nogle af de spørgsmål, hans sind havde været ved at forme.

„Hvor er jeg glad for, at jeg nu kan mærke, at min Herre snart vil kalde mig fra arbejde og hjem til sin hvile.

- Ja, De synes måske som så mange andre, at hvile har jeg fået mere end nok af de sidste år, – men De skal nu vide, at det også er et stykke arbejde at være syg på den rigtige måde, det har jeg haft meget besvær med at lære; og jeg har kun fået det dårligt lært endnu; – men der er en ting, jeg har kunnet gøre; noget af det, der var sværest for mig, da jeg blev syg, var netop, at jeg syntes, at jeg blev sådan et unyttigt menneske, der kun kunne volde andre besvær. Men så lærte Gud mig at bede, og så var der altid noget at gøre; jeg kunne jo sidde her i min stue og se folk gå til kirke, og så bad jeg for præsten, at Gud ville velsigne ham til at prædike ret – og jeg bad for menigheden, at de måtte høre og tro, og at de ret måtte slutte kreds om døbefont og nadverbord; når jeg så, de kom med små børn til dåb, bad jeg Gud velsigne dem; – og jeg bad også sommeti-

der for alle dem, der af en eller anden grund var blevet hjemme fra kirke, at Guds Ånd også måtte nå dem der.

Jeg kunne sidde om dagen og se børnene lege på landevejen, og så måtte jeg bede Gud bevare dem til legeme og sjæl; og om aftenen kunne jeg se de unge færdes der, og der var jo også meget at bede om for dem. Ja, der var altid nok at bede for, og på den måde følte jeg mig ikke så unyttig endda!"

Stemmen var blevet svagere efterhånden, nu tav Ane og døsede hen igen. Men præsten følte det, som om han havde fået en åbenbaring. Gamle Anes bøn var jo drivremmen, der havde hentet kraften ned til arbejdet i sognet! Her i hendes stille stue pulserede livet stærkt og varmt, her arbejdedes der som i et stort værksted, og Anes arbejde var et af de vigtigste. Han følte det pludselig, som var han blot et lille hjul i værkstedet – der vel snurrede flittigt rundt – men det var Anes bøn, der havde hentet kraften ned til ham og holdt ham i gang. Han var den lille købmand, der løb og sprang bag sin disk dagen lang og havde forfærdelig travlt med mange små og tilsyneladende ubetydelige ekspeditioner, – men Ane var den store grossist, der sad i sit stille kontor og skrev store ordrer med vidtrækkende betydning.

Og begge to var de Guds værktøj, som skulle gøre det arbejde, de hver for sig var sat til. Men pludselig slog det ned i ham, at det betød meget mere for sognet, at Ane døde, end at han rejste, – der kom jo nok en anden til at gøre hans arbejde, når han var borte – men hvem skulle gøre Anes? Kunne Gud finde et andet stykke værktøj i sin værktøjskasse, som var lige så brugbart?

Da Ane var død, gik pastor Lange eftertænksomt hjem. Han fandt sin kone vågen og satte sig på sengekanten og fortalte hende, hvad han havde oplevet, fortalte om uroen, han havde følt efter afskedsfesten, om værkstedet og driv-

remmen og om Anes bøn, der var kommet til at stå for ham som det største og bedste arbejde for sognet.

Præstekonen smilte gennem de tårer, hun havde fældet over Ane. „Ja, lille Far! Der blev du nok sat på plads på en anden måde end i festsalen i aftes. Gud har villet holde den otteogtyvende tale for dig og sige noget andet og mere end de andre. Men du har nok ikke tænkt på, at i det, Gud viste dig, var underforstået en opfordring til dig om at fortsætte Anes arbejde. Når vi to nu trækker os tilbage og får god tid, – hvor skal vi så have travlt med at bede for vort kære sogn; på den måde kan vi tjene det i nogle år endnu; og da du jo sikkert har ret i, at det var et højt embede, Ane beklædte, – så er det jo egentlig en forfremmelse for os!"

Stjernernes morgensang

„- så lydt og sødt under sky det klang
som alle stjernernes morgensang."

Mor og Britta går fra kirke i en stille julekvæld,
alle Julens glade sange lever stærkt i barnets sjæl;
mens hun vandrer gennem sneen over kirkestiens grus
nynner, synger hun de toner, som hun hørte i Guds hus;
snart den ene, snart den anden salmestrofe dukker frem,
fulgt af Julens glade klange vandrer Mor og Britta hjem.

„Mange lys og mange salmer, – åh, det var en dejlig fest!
Mor, Den allersidste salme synes jeg var allerbedst,
den om „Hvorfor er I bange?" „Himmelklarhed", „Efterklang",
men hvad var det: „Stjernesange"? Synger stjerner morgenssang?"

Mor smiler blidt og stille, ser så op mod stjerners hær:
„Ja, det tror jeg nok, du lille, men det hører ej enhver!"
„Mor, hvad synger da de stjerner, når de kigger ned på jord?
Synger de om Gud, fordi de meget tæt ved himlen bor?

„Al Guds skabning har en lovsang til den store skabers pris,
hvor ej sangen lægges øde af vort syndefalds forlis;
sol og stjerner, hav og himmel, blomst og dyr og fugleflok
må fortælle om Guds ære, kan ham aldrig prise nok.
Men jeg tror Guds skabning sukker også over synd og død,
over onde magters hærgen, over jordens sorg og nød."

„Mor, fortæl mig noget mere om den fjerne stjernesang!"

„Ja, mit barn, jeg skal fortælle, hvad jeg selv har hørt engang."

I skabelsens årle morgenstund,
da jorden steg frem af dis,
fik også stjerner mæle og mund
at synge skaberens pris.
De sang om den skønne og nyskabte jord,
hvor alting var såre vel,
om paradishaven så skøn og stor
og Adam, som Gud gav sjæl.

Men bedst som de jubled til skaberens pris,
blev Adam uddrevet af Paradis.
Guds domsrøst tordned, og porten faldt i,
med menneskets lykke var det forbi.
Og himmelhvælvingen skjalv af sorgen,
men stjernerne tav af smerte den morgen.

Dog, den, der har fået en sang af Gud,
kan aldrig helt tie stille,
må altid bære den videre ud
trods alt, hvad dæmpe den ville;
og stjernernes sang var at sige vor jord,
at end er der vej for Guds nåde,
at vidne i natten: Vor Gud er stor!
ej fuldkomment mørke må råde.

– De så, hvordan jorden af syndens pest
blev mere og mere plettet,
så mennesket fredløst i øst og vest
med blikket mod jorden rettet;
men stjernerne talte om håb og tro,
om frelsen, som skulle komme,
om lyset, der ville på jorden bo,
når natten engang var omme.
Men sekler veksled, og tider svandt,

før tidens fylde på jord oprandt.
Da tændtes en kvæld en stjerne ny,
den alle de andre fordunkled,
så strålende klart over Bethlehems by
med sælsom styrke den funkled;
da kom der en nat så skøn og stor,
som stjernerne evigt vil mindes,
da fødtes Guds egen søn på jord,
nu frelse for verden findes.
Og stjernerne sang med engle i kor
om menneskeslægtens forsoner,
om fred og fryd og frelse på jord.
Så rummet blev fyldt af toner.

Den julenats lovsang genlyder endnu
i stjernernes morgensange,
de stråler og blinker og drager vor hu
mod himlen så mange gange;
men jordens mennesker sjældent forstår,
hvad stjerner om julen fortæller,
mens dage kommer, og dage går,
for synden de stadig træller.
Hver morgen, når stjernerne blinker farvel,
med smerte de synes at tøve:
Har jorden mon øget sin byrde til kvæld?
Er endnu en udåd at øve?
Ak, findes ej grænse for smerternes væld?
Er endnu en lykke at røve?

Og dog så skrider Guds frelsesværk
trods alt, hvad hindre det ville,
Guds frelsesvilje er rig og stærk,
den arbejder årle og silde.
Og stjernerne ved at fortælle om

en morgen, der engang vil komme,
da synden og mørket skal have sin dom,
og jordens dage er omme.

De synger: „Se! vi er mange her,
men fler er forjættelsers skare,
se opad med håb! – Forløsning er nær!
Gud snart skal det åbenbare;
da kommer det store morgengry,
når natten for evigt er borte,
da dages Herren på rosensky,
da oplades Himmerigs porte;
så drager vi stjerner af nattevagt,
og evigt bliver vort lovsangskor,
vi synger og priser Guds vælde og magt
i flok om Guds trone med frelste fra jord!"

Tingene

I H.C. Andersens eventyr har tingene liv og personlighed, de kan tale og handle, og børn synes, det er helt naturligt. Tinsoldaten er standhaftig, stoppenålen er hovmodig, og toppen og bolden får en lang snak med hinanden. Voksne mennesker nikker eftertænksomt og forstår det på deres egen måde, – de kalder det symbolsk. En stor del af vores tilværelse afhænger af, hvordan vi har det med vore medmennesker, – og hvordan vi har det med tingene. Det første er selvfølgelig langt det vigtigste, og det tales og skrives der da også meget om. Men tingene er en ikke uvæsentlig del af af vort liv. Det filosoferes der bare ikke nær så meget over; vi tager tingene som en selvfølge, når de er der, og når de fungerer, og føler os nærmest lidt forurettede, når de svigter os. Tingene har vi selv skabt, de er ikke levende, men indflydelse har de alligevel. Først former vi tingene, som vi vil have dem, og dernæst former de os, bestemmer vore vaner, vore behov, vore traditioner. Det sker, at tjenerne gør sig til herrer over os, ja, vi kan blive slaver af vore ting.

Tingenes historie er lige så gammel som menneskenes. Når stenalderkvinden brugte en sten til at knuse en muslingeskal med, for at kunne komme ind til det spiselige, så hun måske med en vis taknemmelighed på stenen og gemte den til næste gang, hun ville spise muslinger. Og dermed var det første redskab blevet til. Op igennem tiderne er vi blevet stadig dygtigere til at skabe os redskaber og med redskaberne at skabe os andre ting, ikke bare nyttige ting, men også ting til glæde og fornøjelse. Og ud over nytteværdien var dét at finde på og tildanne tingene en særlig

glæde – skaberglæden. Tænk, at kunne skabe ting, som havde selvstændig værdi også for andre! Og det er i den forbindelse ligegyldigt, om det er et stykke legetøj, et broderi, et kunstværk eller en teknisk maskine.

Vi skaber tingene, – og først har vi glæden ved at skabe dem, og dernæst glæden ved at bruge dem. De ting, vi bruger meget, kan vi få et næsten personligt forhold til. Har De aldrig klappet Deres bil i taknemmelighed efter en god tur, som om den var en trofast hest eller et andet levende væsen? Nå, så sentimental er De måske ikke? Men en håndværker kan mere eller mindre bevidst føle sit værktøj som en del af sig selv, en forlængelse af sin formåen. Og hvis et særlig godt og meget brugt værktøj er blevet borte, savner han det, som om det var noget af ham selv, der var forsvundet. Det er på det jævne plan, som et hvert menneske kan opleve det. De, der skaber kunstværker, må vel opleve det stærkere og vældigere.

Men i vore dage, hvor massemennesker laver massefabrikation, hvor maskiner fabrikerer tusindvis af ting i timen, hvor der arbejdes ved samlebånd, og hvor syersker skal have et bestemt antal kjoler færdige for at holde akkorden, – er det da ikke en hån at tale om arbejdsglæde og kærlighed til tingene? Jo! I vort lovpriste velfærdssamfund er forfærdende mange mennesker kommet i et umenneskeligt forhold til ting og arbejde, og det er også som en protest imod dette, at jeg fortæller om, hvordan det har været, og hvordan det burde være. Og så som en opfordring til at lave – eller finde – små oaser i denne ørken. Kan arbejderen fra samlebåndet ikke i sin fritid finde en hobby, noget, han beskæftiger sig med for sin egen skyld, og som kan lære ham glæden ved at skabe noget, han har lyst til. En kolonihave? Et akvarium? Et dukkehus til en lille pige? Der må være mange muligheder.

Det er med ting som med mennesker: mange er små og

grå og almindelige, og ingen lægger særlig mærke til dem eller prøver på at finde deres skjulte kvaliteter. De eksisterer en kort tid, og forsvinder så, uden at efterlade større savn. Andre ting kommer til at stå os særlig nær og bliver os meget kære. Hvad er patina for noget? Det er noget, tingene får af at blive brugt af mennesker, en egen værdighed, som erhverves ved at blive slidt på og ved at blive elsket. Det er, som om de i tidens løb har suget noget til sig, som de senere kan udstråle, en aura, som måske ikke er synlig og følelig for alle, men som der skal en særlig sans til at opfange.

Har De aldrig stået med en gammel ting i hånden og strøget kærtegnende hen over den, – en kop, en vase eller noget andet, måske fordi De beundrede dens skønhed, eller måske fordi der knyttede sig så mange minder til den. Ting har den værdi, som vi agter dem værd, ja, de har kun værdi i forhold til den pris, mennesker sætter på dem. Og på den anden side har det noget at gøre med menneskers egne indre kvaliteter, hvordan de agter tingene.

Der var en historie fra den finske vinterkrigs dage, som den gang gjorde så stærkt indtryk på mig, at jeg husker den endnu. Finland skulle afstå Karelen til Rusland, og de fleste finner i det landområde rejste fra deres hjem og ejendele, mere eller mindre frivilligt eller for ikke at komme under russisk herredømme. Der var en finsk bondekone, som skulle rejse fra sin slægtsgård, hvor hun var født og opvokset og havde levet hele sit liv. Hun gjorde rent i hele huset og pyntede op som til højtid, og så stod hun til sidst i døren og så på alle sine kære ting for sidste gang. Så sagde hun: „TAK!" og gik sin vej uden at vende sig om. Det var en værdig afsked.

Når den sidste i et hjem dør, og hjemmet skal opløses, er det, som om tingene har mistet deres sammenhæng og står og ser triste ud. Lige så frydefuldt det kan være at samle

sammen til et hjem stykke for stykke og passe dem ind i helheden, lige så smerteligt kan det være at skulle sprede tingene og bryde den helhed, de tilsammen udgjorde. Nogen af tingene finder måske ind i nye sammenhænge og får mening igen. Men det kan jo også ske, at de bliver kasserede og ender på lossepladsen, tingenes „kirkegård", og der er velfærdssamfundet meget mere ubarmhjertigt end forrige tider; der er ingen respekt for værdier, man kasserer rask væk, hvad man ikke synes om, selv om det kunne bruges i mange år endnu.

Ud over nytteværdi og skønhedsværdi kan tingene også bruges som symboler, som „statussymboler". Som sådan skal de stive vor selvfølelse af og med deres værdi skaffe os respekt – eller misundelse – hos vore naboer og vor omgangskreds. Ideen er nu ikke så ny, som vi måske tror. En kongekrone, en bispestav eller en perlekæde havde samme funktion for århundreder siden, men dengang var det for de meget få. Nu vil vi alle lege med i den leg. Og så kan det ske, at tingene tager magten fra os, de behersker os, for vi træller for at komme til at eje dem. Hvis vi bliver grådige og vil eje mere og mere, falder tingene hastigt i kurs og giver os mindre og mindre tilfredsstillelse.

Det samspil, der er imellem os og vore tjenere, tingene, er jo ikke altid så harmonisk, som vi kunne ønske. Hvem har ikke haft en tydelig fornemmelse af, at tingene drillede dem? Bilen ville ikke starte, hammeren ramte tommelfingeren, kuglepennen forsvandt sporløst, skønt man lige havde haft den i hånden. Og så er det jo nemmere at sige, at tingene er drilagtige, end at indrømme, at man er fummelfingret! Men jeg forstår den lille pige, der sagde: „Bedstemor, jeg tror bestemt, at der er nisser til; de gemmer tingene for mig, og når jeg har ledt længe og til sidst opgivet at finde dem, så ligger de pludselig midt på bordet!" Og så fortsatte hun: „Bedstemor, hvorfor kan du altid finde det,

du leder efter?" Og Bedstemor svarede: „Fordi jeg har et venligt forhold til tingene."

Jeg var selv den lille pige, og den bemærkning for mange år tilbage har jeg tit grundet over. Et venligt forhold til tingene! Bruge dem uden at misbruge dem? Lægge mærke til deres egenskaber og ejendommeligheder? Forstå deres anvendelsesmuligheder og begrænsninger? Respektere deres værdi? Var det det, hun mente? Ja, men gælder det bare tingene? Kan man ikke sige nøjagtig det samme om forholdet til andre mennesker?

Eller var det Bedstemors eget harmoniske sind, der bestemte hendes forhold ikke bare til tingene, men også til andre mennesker?

Når jeg tænker mig om, kan jeg mindes, at hun havde ikke bare et venligt forhold til tingene, men til alle sine omgivelser.

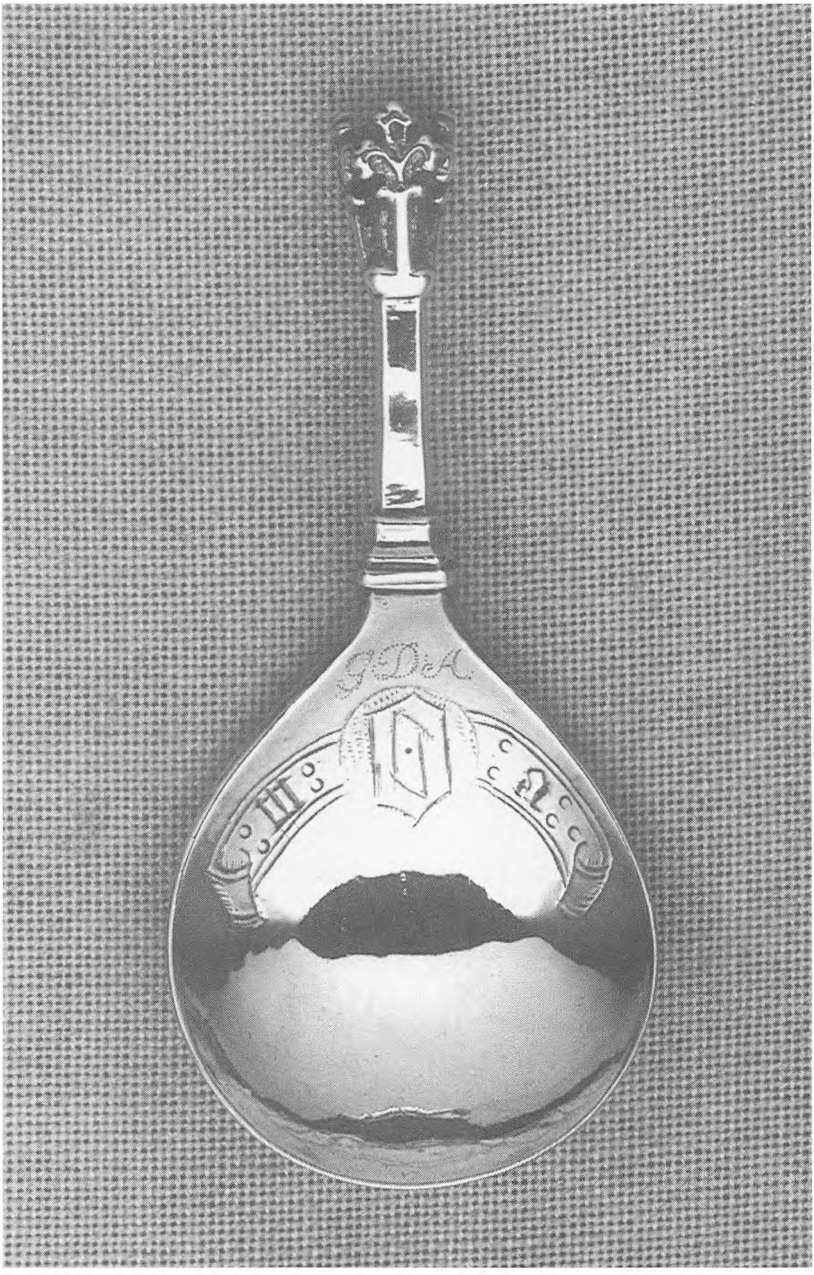
En gammel sølvske

Der findes mange tusinde sølvskeer i Danmark, men denne ske er nu alligevel noget ganske særligt. Af tre grunde: 1) der findes ingen helt mage til den; 2) den er ca. 400 år gammel; og 3) vi kan følge dens vej ca. 300 år tilbage i tiden, vi kender dens ejere i denne periode, ja, vi ved endda, hvordan de så ud!

Skeen er nemlig arvet fra den ene generation til den anden i samme familie. Den har ikke som de fleste af dens jævnaldrende været gravet ned i jorden i ufredstider og dernæst ligget godt beskyttet i museumsmontre igennem lange tider. Den har gået fra hjem til hjem, – pæne borgerlige hjem – og i tidernes løb har den lykkeligt undgået tyveri, ildebrand, omsmeltning og andre farer.

Dens form og proportioner er så usædvanlige, at man uvilkårligt lægger mærke til den: et cirkelrundt skeblad på 6 cm og et kun 5 cm langt kantet skaft, der ender i fire stiliserede liljer omkring en forgyldt kugle. Sølvskeen vejer 40 gram.

Der er indgraveret et forgyldt bånd i bladet med nogle bogstaver på, men ingen kunne sige mig, hvad de betød, da vi for ca. 40 år siden arvede skeen. Dengang ankom den sammen med en del andet sølvtøj til en fynsk præstegård, og da den var smuk og usædvanlig, blev den taget i brug som sukkerske i en smuk sølvsukkerskål, for smukke ting skal bruges, så man hver dag kan glæde sig over dem. Men så kom krigen og med den rationeringen, og skeen var absolut ikke økonomisk at bruge i en sukkerskål; den måtte erstattes af en meget mindre og fik selv sin plads i en skuffe, hvor den lå stille og ubemærket i mange år.

GDA

Der sker jo mange ting i løbet af 40 år. Der skete blandt andet også det, at jeg kom til at interessere mig for slægtshistorie, og ad mange krogede veje fandt jeg ting frem, som havde været glemt i årtier, ja i århundreder. Og da jeg en dag for nylig igen fik fat på den lille sølvske og igen læste de små bogstaver, vidste jeg pludselig, hvad de betød!

Det var næsten, som skeen fik mæle og fortalte mig sin historie, og det var samtidig slægtens historie og et stykke kulturhistorie og et stykke danmarkshistorie. Og nu kan jeg fortælle om de seks hjem, hvor skeen har været, før den kom til vort hjem i den fynske præstegård.

Den kom til os fra mine svigerforældres hjem; han, Julius Lissner (1858-1936) var kaptajn og sejlede på de store have i over 50 år, den meste tid i DFDS's tjeneste. Han sejlede blandt andet under hele den første verdenskrig, hvor havene just ikke var hyggelige og ufarlige steder at opholde sig på, og der blev fortalt mange historier i det hjem om sømandsliv og spændende bedrifter.

Hans kone, Louise Lissner født Børre (1863-1938) passede imens hjemmet og sine to drenge. Det var hende, der havde arvet skeen fra sit hjem, men hun vidste ikke andet om den, end at den havde tilhørt en af hendes forfædre, som rejste en del og ikke kunne lide at spise med de træskeer, som blev slikket godt af efter brugen og stukket op under hanebjælken, hvor de sad til den næste krogæst fik brug for dem. Derfor havde han sin egen ske med sig, og den var så kort i skaftet, for at den bekvemt kunne ligge i en lomme. Men hvem den mand var, og hvornår han levede, det var der ingen mere, der vidste.

Louises hjem var i Hillerød, hvor hendes fader, Christian Børre (1819-1885) var overlærer ved Frederiksborg lærde skole i fransk og latin. Han var ikke født der i byen, men han var kommet dertil som 13-årig og var selv student fra skolen. Og da han efter studieårene var blevet kandi-

dat, kom han tilbage til skolen og var der resten af sit liv. Han blev gift med rektors datter, Louise Flemmer (1827-1903) på hendes 20 års fødselsdag, og de havde alle årene deres hjem i Hillerød, – og det havde skeen altså også.

Overlærer Børre havde arvet skeen efter sin fader, Christen Børre (1781-1857) eller måske rettere sagt efter sin moder, Dorothea Margrethe Anton (1798-1888), som havde bragt den ind i familien. Christen Børre fungerede i mange år som postmester i Hillerød. Det var dengang, postdiligencerne kørte fra by til by, og før frimærkerne var opfundet, så hans funktioner har nok været noget anderledes end en postmesters i vore dage. Før han kom til Hillerød, havde han været godsforvalter på Ledreborg i adskillige år; desuden havde han juridisk eksamen og var prokurator ved byting og herredsretter. Det var vist, da han havde fået stillingen på Ledreborg, at han hentede sin brud i Ringsted.

Og vi følger sølvskeens vej endnu en generation længere tilbage i tiden. Dorothea Margrethes fader var Adam Gottlob Anthon (1756-1829), han var „consumptions-inspecteur" i Ringsted, – hvad mon vi ville kalde den bestilling i vore dage? Han var af fin familie og en nydelig mand, hvilket ses af et maleri, som endnu er i familiens eje, og han har sikkert hørt til det bedre borgerskab.

Det er usikkert, hvornår han kom til Ringsted, men han var henimod de 40, da han blev gift dér med en enke, en møllerdatter fra Jystrup, Else Margrethe Huusher, som først havde været gift med farver Freiesleben, med hvem hun havde to børn, og med Anthon fik hun så tre børn til – nr. 2 af dem var Dorothea Margrethe, der som 21-årig blev gift med Christen Børre.

Adam havde arvet skeen fra sin fader, Georg David Anthon (1714-1781), hvis eneste søn han var, og om ham ved vi en hel del, for han var arkitekt eller bygmester,

Sølvskeens ejere i seks generationer

Georg David Anthon 1714-1781.

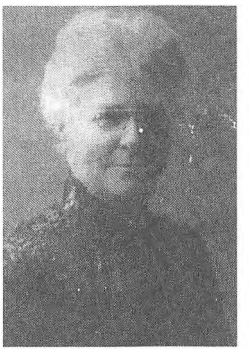
Adam Gottlob Anthon 1756-1829.

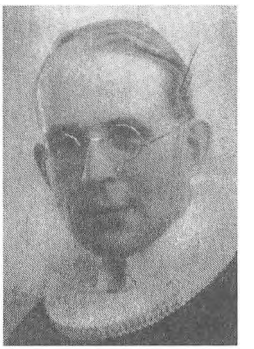
Dorthea Margrethe Børre f. Anthon 1798-1888.

Christian Børre 1819-1885.

Louise Lissner f. Børre 1863-1938.

Viggo Lissner 1902-1978.

som det vist hed dengang. Han kom i 1738 i huset hos dette århundredes største bygmester, Nicolaj Eigtved, og blev hans elev og hjælper, så længe Eigtved levede. Eigtved boede dengang på Slotsholmsgades østlige side bag ved Børsen.

I 1728 var næsten halvdelen af København brændt ned til grunden; og da Christian VI kom på tronen i 1730, begyndte en vældig byggeperiode. Ikke blot skulle borgernes huse bygges op igen, men kongen ville også have sig et nyt og meget flot Christiansborg, så der var nok at tage fat på for dygtige bygmestre. Kongen nåede at flytte ind på sit nye slot i 1740, skønt det store kompleks langt fra var færdigt. Men da han døde i 1746, fortsatte Frederik V byggevirksomheden i stor stil, og Eigtved var hjernen bag planerne om Frederiksstaden, Frederiks Hospital, Frederikskirken og meget mere.

Alt dette har Anthon også haft del i, foruden at han i 1748 blev lærer ved kunstakademiet. Han blev gift med Eigtveds broderdatter, Anna Margrethe (1730-1816), og efter Eigtveds bratte død i 1754 blev Anthon kongelig bygningsinspektør og havde tilsynet med slottets vedligeholdelse. Desuden byggede han på Hirschholm, Bregentved og Vallø.

Fra de gamle københavnske vejvisere ved vi, at han boede på slottet i mange år, og der har vores lille sølvske altså også boet – og den fik sikkert i tidens løb selskab af adskilligt andet sølvtøj, hvis skæbne vi ikke kender nu. I skeens blad er prikket G D A, Georg David Anthons initialer, og det er dem, der har røbet mig skeens historie. Det var ikke ualmindeligt, at man satte sit eget navn på en ske, når man arvede den; men hvorfra ved vi, at han arvede den? Jo, på det forgyldte bånd, som er indgraveret i skebladet, står også et M A med en

helt anden skrift, og Georg Davids fader hed Mathias Anthon (1688-1763).

Det er sandsynligt, at han er indvandret fra Tyskland, for hans søn er født i Strasburg i Brandenburg i 1714. Hvornår familien så er kommet til Danmark, er uvist, men Danmark var meget tyskorienteret netop i den tid, og det var ikke ualmindeligt, at man indkaldte tyske håndværkere. Måske har også den store byggevirksomhed tiltrukket Mathias Anthon, for han var murermester eller bygmester.

Måske er han den mand, „som rejste meget og ikke kunne lide at spise med træske", og derfor havde han sin egen lille sølvske med i lommen.

Gamle Mathias Anthon har næppe kunnet forestille sig, at det blev for den lille skes skyld, at hans efterkommere i syvende og ottende generation mindes ham. Ligesom vi heller ikke kan tænke os, at vi måske om mange år huskes for en eller anden lille ting, som vi selv finder ganske ubetydelig, medens alt, hvad vi mener, vi har udrettet af godt og nyttigt forlængst er glemt.

Men reelt ved vi ikke andet om Mathias Anthon, end at han ejede sølvskeen, og at han fra 1747 til 1763 havde kontrakt om den årlige vedligeholdelse af Frederiksberg slot – og det må vel betyde, at han var en dygtig mand i sit fag. Ja, så ved vi da også, at han blev begravet fra Petri tyske kirke i 1763, og da var han 75 år gammel.

Men vor sølvske eksisterede længe før Mathias Anthon fik den, for eksperter siger, at den er lavet engang i 1500-tallet. Den har altså allerede været en antikvitet, da Mathias fik den. Har han arvet den? Eller har han købt den? Og hvor er den smedet fra en sølvklump til en smuk lille ske?

Det forgyldte bånd, som er graveret i skebladet, ser ud til at være lige så gammelt som skeen, og i midten af det står et stort O. Det er så stort og flot et bogstav, at det må

være sat af en mand, som var meget glad for sit navn. Vi kan jo gætte på, at det var skeens første ejer. Men hvem han var – ja, det er skeens hemmelighed. Og man skal aldrig røbe sin sidste hemmelighed; gør man det, er man ikke længere interessant!

Oldemors hvide silkesjal

En romantisk historie fra virkeligheden

En historie har tit mange begyndelser, og først når de mange tråde fra deres forskellige udgangspunkter bliver vævet sammen, kommer der en historie ud af det.

Vi skal langt tilbage i tiden – 3-4 generationers liv på godt og ondt – for at finde den første af denne histories tråde, og vi skal rejse til det fjerne land, Kina, for at samle den op. Det er en silketråd, spundet af mange silkeorme, som det havde været skik i Kina i flere tusinde år, og vævet af flittige gule fingre til et dejligt hvidt sjal med frynser og broderede blomster. Det blev lagt i en fin poleret trækasse og bragt ned til kysten ved Canton, hvor de udenlandske skibe plejede at lægge til.

Og så rejser vi tilbage til Danmark for at samle den næste tråd op. Vort land havde haft en hård tid med krig og statsbankerot og andre slemme ting. Da englænderne i 1807 tog vor flåde, blev hele vor blomstrende handel og skibsfart med et slag ødelagt. Vor handel med Kina, der før den tid havde bragt store rigdomme til landet, kom til at ligge helt stille i 12 år. Først i 1819 havde vi igen et skib parat til at blive sendt af sted på en kinarejse.

Der var en rask ung sømand, han hed Frits, og han var så heldig at få hyre på det skib. Medens han ventede på, at skibet skulle blive færdigt med sin ombygning, besøgte han nogle slægtninge i Slagelse, og der traf han en sød pige, der hed Julie. Hun var forældreløs og boede hos en tan-

te, der var selskabsdame hos etatsrådinde Hagerup, og Julie var nu 17 år.

En kinafarer var jo ikke nogen helt almindelig sømand, og selv om Frits endnu ikke havde været af sted, stod der dog en vis glans om ham på grund af den forestående rejse, og Julie blev almindelig misundt af de andre piger, da hun blev forlovet med Frits. Hendes tante var knap så begejstret. Hen på efteråret blev skibet endelig færdigt til sin rejse, og Julie måtte tage afsked med sin Frits. Han lovede at skrive til hende, men forberedte hende på, at det kunne tage måneder, før brevene nåede frem, for kun når skibet kom i havn, kunne han søge lejlighed til at få brev sendt, hvis der var et dansk skib i samme havn.

En tidlig efterårsmorgen stod „Frederik VI" ud på sin store rejse. Skibet hed oprindeligt „Christianshavn", og sømænd vedblev med at bruge dette navn trods navneforandringen. Der var en skibspræst, Poul Martin Møller, om bord, han skrev en ikke særlig udførlig dagbog på den første del af rejsen, derfor ved vi lidt om, hvordan den gik. De begyndte med storm, til de nåede i læ af den norske kyst, og så gik ruten derefter nord om England og hele vejen ned gennem Atlanten til Afrikas sydspids. De nåede Kapstaden fire måneder efter at de forlod København, og det var den første havn, de gik ind i. Der havde de den glæde at træffe et dansk skib, der var for hjemadgående, og som blandt andet kunne tage post med hjem.

Skibet var en fregat på 750 tons og havde en besætning på 125 mand. Efter vore begreber meget overraskende tal, men vi må jo regne med, at der skulle mange til at manøvrere med de store sejl og den indviklede takkelage. Og man regnede vel også nøgternt med, at der skulle være rigeligt mandskab til at begynde med, for skørbug, epidemier og tropesygdomme plejede at formindske det undervejs. Opholdet om bord var ikke særlig behageligt, navnlig ikke for

matroserne, der boede på banjerdækket, rummet lige over lastrummet, hvor de sov tæt sammenstuvede i køjer. Og da dækket lå under vandlinjen, kom der ikke mere lys og luft til, end hvad der kunne slippe ned langs kahytstrappen. Fersk kød og grøntsager fik de kun, når de var i havn, og det var der længe imellem.

Fra Kapstaden gik turen tværs over Det indiske Ocean i tropisk sol og varme, indtil de nåede Javas kyster. Efter i månedsvis kun at have set hav, var det vidunderligt igen at se, høre og lugte land og at få indfødte handelsmænd med deres fremmedartede varer om bord. Der blev livlig handel. Det var afvekslende efter de ensformige dage på oceanet nu at sejle mellem øer med grønne skove og vajende palmer og se aber og papegøjer, havskildpadder og andre mærkelige dyr. De passerede Sundastrædet mellem Sumatra og Java og fortsatte op til Manila, og her oplevede mange af sømændene, hvad der både før og siden er sket for adskillige andre danske: De længtes hjem til deres eget lille ordentlige land, hvis fattigdom var rigdom i sammenligning med, hvad de så her. Og her skrev pastor Møller sin sang „Glæde over Danmark", der begynder således: „Rosen blusser alt i Danas have". Med den og med „En dansk students eventyr" har han indskrevet sig i vor litteraturhistorie.

Og endelig en dag i september nåede skibet sit mål og kastede anker ved Perleflodens munding ikke langt fra Canton. Længere kunne og måtte de ikke gå. Derfor måtte små kinesiske både losse og laste de mange varer, og det plejede at kunne tage nogle måneder, så nu fik besætningen god tid og kunne se sig lidt om. Alt dette har vor ven Frits altså oplevet sammen med den øvrige besætning. Han fik kun fire rigsdaler i månedsløn, men i de mange måneder på søen havde der ikke været megen anledning til at bruge penge, så nu var han besluttet på at finde noget me-

get smukt at tage med hjem til sin Julie. Og i Canton mødte han så en dag manden med det hvide silkesjal. Kineseren tog det op af trækassen og demonstrerede, hvor smukt det var, og Frits forestillede sig, hvor fin Julie ville være, når han lagde det om hendes skuldre. Ja, hun skulle bære det den dag, hun holdt bryllup med ham! Og selv om det var alt for dyrt for hans pengepung, så købte Frits sjalet.

Han tænkte ikke længere frem end til sin bryllupsdag, men det er gået så mærkeligt, at for det, han gjorde den dag, er han blevet husket lige til i dag. Der er ikke mange af os, der får gjort noget, som huskes så længe efter.

I januar 1821 begyndte den lange rejse tilbage til Danmark. Frits havde god tid til at glæde sig til at give Julie sin gave.

Hjemme i Slagelse gik Julie og længtes efter at høre fra sin Frits, og da det første halve år var gået, begyndte hun at kigge efter brev fra ham. Men Julies tante og etatsrådinden stak hovederne sammen og blev enige om, at det måtte være en sørgelig tilværelse at blive gift med en mand, som var langt borte i to år ad gangen og ikke hjemme ret længe ind imellem. Mon sådan en sømand ikke blev en rå fyr af det hårde liv om bord? Mon han ikke fik lært at drikke meget rom? Og hvad mon han bestilte i de fremmede havne? De overbeviste hurtigt hinanden om, at det ville være en ulykke for Julie at blive gift med Frits, og de begyndte med at fortælle hende, at han sikkert forlængst havde glemt hende.

Og da der virkelig en dag kom et brev fra Frits til Julie, så gemte tanten det, og fortalte hende ikke om det. De følgende breve gik det på samme måde, og efterhånden troede Julie på, at han havde glemt hende, siden hun slet ikke hørte fra ham.

Nu kommer der en ny tråd ind i vor væv, og den har også sin begyndelse i et fjernt land. I 1799 fødtes i en jødisk

familie en lille dreng, som fik navnet Jacob. Hans fader var Chirurg eller feltskær på et gods i provinsen Posen, og det var så urolige år for Europa, at der må have været meget at gøre for en feltskær.

Napoleon skaltede og valtede med lande og folk efter forgodtbefindende. Hans hære var snart her, snart der, og store slag udkæmpedes i øst og vest. Jacob voksede altså op i en urolig tid, og da han var 13 år, oplevede han at se resterne af Napoleons slagne hær på vej hjem fra Rusland. En flok af dem kom til godset i Posen, og feltskæren fik travlt med at forbinde og hjælpe de sårede, og Jacob hjalp sin far med det arbejde. Det gjorde så dybt indtryk på drengen, at han besluttede, at han ville være læge. Men tre år efter døde hans fader, og der var intet at leve af for Jacob og hans to brødre. De måtte skilles og hver for sig vandre ud i den vide verden.

Der havde nogle år forinden været en dansk kirurg på besøg hos Jacobs fader. Han hed Witthusen, og han havde været venlig mod den opvakte dreng og sagt, at han skulle komme og besøge ham i Danmark. Rygtet fortalte, at han nu var blevet professor, og det gav Jacob den idé, at han ville vandre til Danmark og bede ham hjælpe sig til at blive læge. Vejen var lang, han måtte gå den til fods, og der var ikke mange, der havde noget tilovers til sådan en farende svend, for det var en meget fattig og utryg tid.

Jacob nåede ikke helt til København til professoren, eller måske nåede han ham og blev sendt tilbage til Slagelse, hvor professoren havde en broder, der var rektor, for der var meget, Jacob trængte til at lære, blandt andet det danske sprog. I Slagelse blev Jacob resten af sit liv. I 1820, da han kommer ind i vor historie, ernærer han sig som barber og feltskær der. Han havde været en tid i byen, da han bad sognepræsten om at måtte blive døbt og optaget i den kristne kirke, og sådan noget gjorde dengang meget mere

indtryk på folk, end vi kan forestille os nu. Han gik til dåbsundervisning et helt år, og hans højtidelige dåb i Skt. Mikkels kirke 6. april 1821 var en stor begivenhed. 17 af byens mest prominente borgere var indskrevne som hans faddere, og det hele blev båret frem af en vældig bølge af sympati med den kønne unge mand.

Øverst på listen af hans faddere stod etatsrådinde Hagerup, som Julie og hendes tante boede hos, og Jacob kom tit på besøg dér i huset. Julie og Jacob hørte hinandens historier, og det var vel ikke så mærkeligt, at de to ensomme unge fik sympati for hinanden. Og det parti syntes tanten om og tilskyndede til bryllup.

Hen på sommeren 1821 nåede skibet fra Kina med Frits og sjalet til København. Jeg ved ikke, om det var så stor en begivenhed, at rygtet om det nåede Slagelse hurtigere, end Frits kunne komme dertil med diligencen. En dag stod han i døren med sin æske under armen, – men hans møde med Julie blev helt anderledes, end han havde drømt om på den lange rejse. Da hun så ham, blev hun bleg og sank om på en stol. Og så måtte hun fortælle, at hendes bryllup med en anden var nært forestående, – at hun havde troet sig helt glemt, fordi han aldrig skrev til hende. Og så kom tantens bedrageri frem, og det tilgav Julie hende aldrig. Kassen med sjalet blev stående på bordet, da Frits sønderknust styrtede ud af døren. Først længe efter fik Julie mod til at pakke hans gave ud.

Hvad gør en sømand efter sådan en skuffelse? Ja, Frits gik ud og drak sig meget fuld for at glemme sin sorg. Og senere? Det ved vi ikke ret meget om. Han dukkede op i Slagelse med lange mellemrum, men han drak sig altid fuld, når han var der, han kunne ikke tåle at blive mindet om sin store skuffelse. Det fik efterhånden Julie til at sende sin tante en lille undskyldende tanke, – måske havde hun haft en lille smule ret – – ?

Og Julie? Ja, hun fik hurtigt meget andet at tænke på. Hun blev gift med Jacob, og der kom efterhånden seks børn i hjemmet. De voksede op og artede sig alle vel. Hun hjalp sin mand med at tjene til familiens underhold ved at sy, og han arbejdede som barber og feltskær og blev kendt som en dygtig mand med en sikker hånd, som man ofte tilkaldte til amputationer. Derfor blev han senere udnævnt til „Amtschirurg". Det er nok ikke helt det samme, som vi forstår ved det i dag.

Det hvide silkesjal lå gemt i sin trækasse på bunden af en skuffe. Julie bar det aldrig. Dels havde en lille barberkone ikke mange lejligheder, hvor hun kunne bære så flot et sjal, og dels var der noget smerteligt ved mindet om hendes første kærlighed og skuffelsen, da hun følte sig svigtet, og ved mindet om ham, der var trofast, men ikke fik noget for det. Hun solgte heller ikke sjalet, skønt det var meget værd, og der har nok været tider, hvor hun kunne have trængt til nogle ekstra penge.

Julie blev en gammel kone, hun nåede endogså at holde guldbryllup med Jacob. Hun må selv have fortalt sjalets historie til sine børn og børnebørn, og sjalet gik i arv fra slægt til slægt, alle passede godt på det og betragtede det som et familieklenodie, som engang imellem blev taget frem og beundret, – men brugt blev det meget sjældent. Et af Julies tipoldebørn ejer det nu, og ad åre skal det gå i arv til en, der bærer slægtsnavnet, og som forstår at værdsætte dets alder og ynde – og dets historie.

Bryllupssange

Mel.: Du gav mig, o Herre, en lod..

I alle de lande og riger på jord,
hvorhen vi kan rejse og vandre,
er stærkest vi bundet til stederne, hvor
vi havde vor barndom, vor Far og vor Mor
og minderne fælles med andre.
Så fjernt kan vi gå,
så langt kan vi nå,
men det kan vi ikke forandre.

Dog det er en rigdom, at bundet vi er
af rødderne dybest i mulde,
et ståsted, et udgangspunkt ejer vi der,
en kilde til varme og glæde især
mod tidernes tørke og kulde.
Så fjernt kan vi gå,
så langt kan vi nå,
men fatter det aldrig til fulde.

Drag ud fra dit hjem, men tag rigdommen med
og del den med andre på vejen,
del ud af den ild, du har varmet dig ved,
tænd lys og tænd bål på hvert eneste sted,
for glæden er ikke din egen.
Om fjernt du skal gå,
om langt du skal nå,
velsignet da være livsvejen!

Når børnene er fløjet fra reden.

Mel.: Gak ud, min sjæl

Når nat er lys, og dag er lang
og luften fuld af fuglesang,
når blomster jorden dækker,
så stævner vi til brudefærd
for to, som har hinanden kær
og hånd hinanden rækker.

Som blomster dufter til Guds pris,
og fuglesange ligervis
med tak mod himlen stige,
så er for kvinde og for mand
en lykke over al forstand
i kærlighedens rige.

I kære to, som lykken fandt,
da I jer til hinanden bandt,
nu er det højtidsdagen!
Og vi, som holder af jer her,
vil gerne stå jer meget nær
og bede med for sagen.

Gå i Guds kirke ind og knæl,
og bed ham signe krop og sjæl
og skænke livets lykke
til jer, som vil tilsammen bo,
at flid og troskab, mod og tro
må jeres fremtid smykke.

Og gå så ud til livets krav,
del ud af det, som Gud jer gav,
og giv, som jer blev givet;
thi livets rigdom findes bedst
af dem, der gi'r og elsker mest.
Lev da med glæde livet!

Dåbssalmer

Mel.: Første kor af Munken og fuglen

Forårslys og grøn og fager
er vor jord, og klokker ringe,
medens vi til kirken drager
for vort barn til dåb at bringe.
„Kom til mig med små og svage!"
lød det i de gamle dage,
„dem tilhøre Himmerige!"
og så må al tvivl da vige.

Slægt på slægt i seklers række
har bragt børn til dåbens kilde;
også vi vil gerne lægge
i Guds favn vor kære lille.
I Guds kirke evigheden
mødes her på jord med tiden,
svagt vi fatter denne gåde,
stærkt vi skatter denne nåde!

Barneret i Himmerige
i vor dåb os bliver givet,
bruge bønnens himmelstige
får vi lov til hele livet.
Barn, nu kan så trygt du smile,
på Guds ord du glad kan hvile,
barn og himmelborger være
af Guds nåde, til Guds ære.

Mel.: Gak ud, min sjæl..

I dag vi går til Herrens hus,
hvor salmesang og orgelbrus
sig lifligt sammenblande,
for Herrens bud at agte på,
at barnet kan Guds nåde få
ved døbefontens vande.

Forunderligt at tænke på,
at Gud har omsorg for de små,
de svageste af alle;
hvad kan vi gøre bedre end
at bringe barnet til Ham hen
og Ham med bøn påkalde.

Hvad så der sker, forstår vi ej,
vi fatter ej Guds visdoms vej
og underfulde måde;
men, Herre, hvor skal vi gå hen,
om ej til Dig, vor Far og Ven,
og bede om Din nåde?

Vi lægger barnet i Din hånd,
velsign det med Dit ord, Din ånd,
bevar det alle dage.
Dets navn i livets bog indskriv,
og før det frem til evigt
liv, som du det vel kan mage.

Hvad her vi gør på Herrens bud,
det ser vel småt og ringe ud
i vore hænder svage,
dog glimter det af evighed,
Guds kærlighed, Guds ånd, Guds fred
i dåben vi modtage.

Mel.: Op alt den ting

Vi er som børn, der leger i
et hjørne af Guds have,
og liv og evner, kår og kald
fik vi af Gud som gave.

Og alt, hvad vi er stolte af
teknik og kunst og viden
er legetøj, som Gud os gav,
at lege med i tiden.

Men vi får også lov af Gud
med skabermagt at lege,
at skabe nye verdener
med evighed i eje.

Vort „skaberværk" er vore børn
– vort ansvar og vor lykke –
vort mål at gi' dem gode kår
og deres liv betrygge.

Ja, det er mer, end vi forstår,
og større end vi magter
at passe på de børn, vi får,
mod alle onde magter.

Så går vi da til Gud med dem,
at de hans børn må være;
Han ene kan bevare dem
og livets lov dem lære.

På tærsklen

En teenagers tanker

Netop på tærsklen, hvor livet begynder,
står jeg lidt ængsteligt, spørgende her,
for al den livsvisdom andre forkynder,
prøvede råd og formaning især,
hjælper så lidt, jeg er bange, usikker,
ufiks og kejtet, til ingenting god.
Livet og vejen, som foran mig ligger,
skal nu erobres, men hvor får jeg mod?

Netop på tærsklen af livet jeg venter,
venter på mod til at sige: jeg tør!
Gerne jeg blev her, hvor alle ting kendt er,
Nuet er bedre end Fremtid og Før;
Nu er en tid alt for god til at vare,
blidt kan jeg drømme, men ser dog så klart,
virkeligheden med farver så klare,
barndommens drømmeland svinder vel snart.

Netop på tærsklen af livet jeg møder
muligvis smerter og løgn og bedrag,
sorger, som svier, og rifter, som bløder,
kan jeg mon bære at skuffes en dag?
Men på min tærskel jeg ikke kan blive.
Kort kan jeg tøve, men fremad jeg må.
Giv mig kun drømmen at holde i live,
så jeg besindigt og roligt kan gå.

Valget

Der var en, der stak en nøgle i entrédøren, og de fire, der sad om bordet inde i stuen, stivnede i deres bevægelser og lyttede skræmt. Der lød trin og en rømmen derudefra, som fik de fire om bordet til at sukke af lettelse, og de to drenge, som var elleve og tretten år, sprang op og løb mod døren. Før de nåede den, gik den op, og faderen kom ind.

„Far! du glemte vort bankesignal, så vi blev så forskrækkede," sagde Peter, den yngste og ivrigste.

„Undskyld mig, at jeg kunne være så tankeløs, – men jeg var så optaget af det, jeg kom for at fortælle jer. Der går et skib i nat til det frie land, og der kan blive plads til jer!"

Moderen og søsteren havde også rejst sig og stirrede på faderen med spændte miner.

„Der er meget kort tid," fortsatte han, „men vi er jo ikke uforberedte. Er kufferterne ikke pakkede og tøjet parat?"

„Jo," svarede moderen, „vi har hver en kuffert stående, det er længe siden, jeg pakkede dem, og der ligger en liste i hver over de småting, som skal i i sidste øjeblik."

„Far! Vi skal da af sted allesammen? Du tager da også med?" Peter stod tæt op ad sin far og så ham ængsteligt spørgende i øjnene.

Faderen trak vejret dybt og strøg drengen om nakken.

„Nej, min dreng! Det skib er især for kvinder og børn, og desuden ved du jo, at der er så hårdt brug for mig på hospitalet netop nu, så jeg kan umuligt rejse."

„Ja, men Far!" Petri så rådvildt fra den ene til den anden, men opgav at finde ord for det, der overvældede ham.

„Kan I være færdige om en time?" spurgte faderen. De nikkede. „Så går jeg ud for at finde den mand, som jeg skal

give besked, og af hvem jeg skal have at vide, hvor vi skal møde de andre; og når alt er i orden, kommer jeg her tilbage og henter jer, og så må I være færdige til at tage med!"

„Ja, Far!" svarede de i kor med sagte alvorlige stemmer.

Moderen fulgte faderen ud i entreen, og børnene hørte dem tale sagte sammen i nogle få minutter; så hørte de det sagte smæk af låsen, og et øjeblik efter kom moderen ind i stuen igen, rolig og behersket, som hun plejede. Men Maria syntes, at moderen havde forandret sig i løbet af de få minutter; der var noget fraværende i blikket og et usædvanligt fast drag om munden.

„Gå så ind og tag jeres nye tøj på, drenge, og pak kufferten færdig! – Og vi to, Maria, går først ud og pakker den mad sammen, som I skal have med."

Karl og Peter skyndte sig ind i kammeret, og mor og datter fulgtes ad ud i køkkenet.

„Mor, det er så underligt, når det, man har ønsket og længtes efter så længe, pludselig begynder at ske. Man kan ligesom slet ikke fatte det! Hvordan mon det bliver at leve uden det tryk af angst og spænding, som vi så længe har været knuget af? – – Men hvorfor sagde du: „Den mad, I skal have med"? Du skal jo selv med, så vi skal da også have mad med til dig, Mor!"

Moderen standsede sit arbejde og så med et fortvivlet blik på datteren. „Nej, min kære store pige, jeg rejser ikke med, jeg har besluttet at blive hos Far."

„Mor, det kan du da ikke mene! Det har hele tiden været planen, at vi fire skulle følges ad, selv om Far ikke kunne komme med."

„Ja, Maria! Det har jeg også troet indtil for lidt siden; men da det blev alvor, gik det pludseligt og med skærende klarhed op for mig, at jeg stod over for det frygteligste

valg i mit liv. Jeg skal enten skilles fra jer eller fra Far, og det er som at rive min sjæl i to stykker."

„Mor, du kan da ikke svigte dine børn og lade os rejse alene ud i det ukendte." Maria kastede sig grædende ind til sin moder.

„Nej, jeg kan ikke, jeg kan ikke! – Og jeg kan heller ikke rejse fra min ægtefælle, min bedste ven og kammerat, som jeg har lovet troskab til døden – og lade ham alene med alle vanskelighederne, – men jeg *skal* gøre en af delene!"

„Mor, Far har sit arbejde, det sluger ham jo næsten helt; selv om du bliver her, får du ham ikke meget at se og får kun sjældent lov at være sammen med ham."

„Jeg har ganske vist ikke taget direkte del i Fars arbejde i mange år, men jeg tror, at jeg alligevel er en nødvendig forudsætning for, at han kan holde til det. Alle mennesker trænger til et støttepunkt, et sted at hvile ud, – eller hvordan skal jeg forklare det; og Far og Mor trænger til hinanden. Når I er rejst, finder jeg igen min sygeplejedragt frem og tager ind til hospitalet og hjælper ham."

„Vi trænger meget mere til dig, Mor! Jeg er kun sytten år – og drengene er børn endnu. Der er så meget, vi ikke ved om livet endnu, og vi vil få brug for dig hver eneste dag!"

„Der vil blive sørget godt for jer i det frie land. Min morbroder, hvis adresse I har med, vil hjælpe jer til rette med alt det praktiske. Jeg ved, der er meget foruden det, og jeg ville ønske, jeg kunne give jer mange af mine livserfaringer med til vejledning, men jeg kan ikke engang samle mine tanker til een eneste klog formaning, og jeg ved jo slet ikke, hvilke gode råd I får brug for. Men jeg tror, at de lykkelige år, vi har levet med hinanden her, har præget jer for livstid. Fars og Mors livsgrundlag og livsindstilling har I åndet ind med hjemmets luft hver eneste dag. Det vil I aldrig kunne gøre jer fri af, og det er bedre end mange formaninger."

„Mor! Mor! Det er måske rigtigt alt, hvad du siger, men det er dig selv, jeg ikke kan undvære, det er dig, jeg vil savne hver eneste dag, – at kunne se dig, at kunne tale med dig, – bare at vide, at du er inden for rækkevidde!"

„Jeg ved det kun alt for godt, min kære lille pige, og jeg vil måske savne dig endnu mere end du mig. Men om nogle ganske få år har du nok fundet et andet menneske, som kommer til at betyde endnu mere for dig, end Mor gør nu; så savner du mig ikke så meget mere, – og så forstår du måske bedre, hvorfor jeg i dag må vælge Far og ikke jer. – Vi har jo ellers altid tænkt os, at når I blev store og fløj fra reden og skabte jer jeres egen tilværelse, så havde Far og jeg jo stadig hinanden; nu sker det hele blot, før vi havde tænkt og på en mere voldsom måde."

Maria rystede på hovedet. „Jeg forstår alligevel ikke, – der er da så mange ægtefæller, der skilles; – men jeg ved godt, at du og Far – – Og hvordan vil du forklare drengene det?" Drengene kom i det samme. „Nu er vi færdige, Mor! sagde Karl, „er I også det?"

„Vi mangler lidt endnu." „Mor, må jeg tage mit lille ur med?" spurgte Peter.

„Det fylder temmelig meget, min dreng." „Jeg har lavet plads til det i kufferten, – og vil så gerne, Mor!" Peter så bønfaldende op på moderen.

„Ja ja, min dreng! Tag det så med, men vent lidt, Karl og Peter, der er noget andet, jeg skal tale med jer om." Hun satte sig og trak dem hen til sig. „Kan I huske, når vi somme tider var ude at gå tur sammen? Så løb I altid i forvejen, fordi I skulle undersøge alt nyt og spændende på vejen, og Far og Mor fulgtes ad og kom langt bagefter. Sådan ville jeg gerne have, vi skulle gøre igen. I rejser til det frie land og undersøger alt det nye og spændende derovre, medens Far og Mor følges ad og kommer langt bagefter.."

„Rejser du ikke med os, Mor? Bliver du her hos Far? Ja, men så vil vi da også hellere blive her hos jer!"

„Nej, lille børn! I ved selv, at her er ikke godt at være for jer, her er uroligt og utrygt, og vi kan ingen fremtid skabe jer her; det er en sjælden god chance, I får, til at komme bort herfra, så I skal rejse nu!"

„Hvornår kommer så du og Far? I skal komme meget snart, så vi kan bo sammen igen!"

„Ja, meget snart -" svarede moderen og prøvede på at omfavne alle tre børn på een gang for at skjule sine tårer og sin tvivl.

De havde ikke hørt, at faderen lukkede sig ind; nu stod han pludselig i køkkenet hos dem. De så alle spændte op på ham. „Der holder en bil henne under det store kastanietræ; tag jeres overtøj på og kufferterne i hænderne, så slukker vi lyset og går ganske stille langs med hækken hen til den, og I sætter jer ind. Den kører lige til skibet, som sejler om en halv time. Kaptajnen har fået jeres papirer."

„Far! Mor vil ikke med, hun vil blive hos dig."

Der gik et underligt udtryk over faderens ansigt, han bøjede sig hastigt ned og kyssede Peter, så vendte han sig og så spørgende på moderen.

„Fortryder du ikke, hvad du sagde før? Er du helt sikker på, at det er rigtigt?"

Hun så fast på ham og nikkede, men vovede ikke at tale for ikke at røbe sit indre oprør for de andre.

Resten gik så barmhjertigt hurtigt. Få minutter senere var børnene anbragt i bilen under tavse kys og tårer; den satte i gang med et lille ryk, og børnene klemte de våde ansigter mod ruden og stirrede efter de to mørke skikkelser, der stod tæt sammen og hurtigt forsvandt i mørket.

At være kvinde

At være kvinde! Hvad mon jeg kan sige om det, som De ikke alle ved i forvejen? Mange mener måske, at det bare er noget, man er, enten man vil eller ej. Men så enkelt er det nu ikke. Det, man er, kan man være på højst forskellig måde. De fleste kvinder er individualister, så der er lige så mange måder at være kvinde på, som der er kvinder på hele Guds grønne jord. Det er der skrevet mange tykke bøger om – og kan skrives mange endnu. Og hvad jeg kan nå at sige i 15 – 20 minutter, kan kun strejfe det allerydersteste hjørne af en af sagens mange sider.

Først vil jeg begynde et helt andet sted, end De sikkert venter. For en del år siden oplevede jeg tilfældigvis i en tysk by et skuespil „Det store verdensteater" af Hugo von Hofmannsthal, der er mest kendt for sit skuespil „Det gamle spil om Enhver". Dette var noget lignende, et gammelt spil om det evige spørgsmål: Hvorfor er menneskers skæbne så forskellig. Ved stykkets begyndelse kommer seks formummede skikkelser op på scenen, det er sjæle, som endnu ikke har fået legemer. En engel overrækker hver et rollehefte med den rolle, de skal spille i livet, og så bliver de iført en dragt, der svarer til rollen. Den første skal være konge, den anden rigmand, og de tager med begejstring mod deres rolle, de tre næste: visdom, skønhed og bonde er også tilfredse, men den sidste skal være tigger, og han protesterer voldsomt. Han kaster rollehæftet fra sig, vil ikke iføres dragten og siger, at så vil han meget hellere ikke være til. Englen siger: „Du er udvalgt til den rolle, og der er muligheder i den, som du ikke ser nu." De taler længe sammen, og til sidst accepterer han rollen.

Ved stykkets slutning bliver de bedømt – ikke efter hvilken rolle de havde i livet, men efter hvordan de spillede rollen. Det viser sig da , at kongen og rigmanden har spillet deres roller meget dårligt, skønt det var lette roller at spille, hvorimod tiggeren får ros for at have spillet en vanskelig rolle vældig godt. Han har fundet værdier i sit liv, som de andre slet ikke har set. Stykket vil altså lære os, at de gode roller kan være farlige, og de dårlige roller kan blive gode.

Har vi ikke allesammen undertiden tænkt på, hvorfor nogle mennesker har fået så hård en skæbne i livet, og andre synes at svømme ovenpå? Og vi har ikke kunnet finde mening i det.

Vi går jo almindeligvis rundt og tror, at vi er frie og selvstændige mennesker, der selv bestemmer, hvad vi vil, og hvad vi skal blive til. Men det er kun sandt med store forbehold. Der er så mange ting, der er bestemt for os, inden vi ser dagens lys: Den tid vi bliver født ind i (det er jo da en forskel, om vi bliver født i middelalderen eller i atomalderen). Den race og nation vi kommer til at tilhøre. Det hjem og miljø vi skal vokse op i, og de arvelige egenskaber vi skal bære i kroppen. Og sidst men ikke mindst, hvilket køn vi tilhører. Det er måske alt andet til trods det mest indgribende. Der er tildelt os en rolle i livet, og der er mange ting i den, som vi ikke kan ændre.

Er vi da bare marionetdukker, der spræller, som der bliver trukket i snorene? Der er store dele af menneskeheden, der tror på skæbnen som noget uafvendeligt: hvad der skal ske, det sker! Det gør dem passive, – hvorfor anstrenge sig, når man alligevel ikke kan ændre noget? Vi ser anderledes på det. Vi tror, at vi hver især har fået nogle evner og muligheder, en personlighed, og dermed et ansvar for, hvordan vi inden for vort livs rammer kan spille vort livs rolle godt eller dårligt.

Og vi er altså blevet kvinder. Lige fra jordemoderen sagde: „Det blev en pige!" og den første lille lyserøde sløjfe blev hæftet på vuggen, har livet og omgivelserne lagt rollen, som vi forventes at spille, til rette for os. Men vi kvinder er individualister, vi gør ikke altid det, der forventes af os; måske spiller vi vor rolle på vores egen specielle måde, så der kommer noget overraskende ud af det.

I dag er der nok ikke så stor forskel på, hvordan man opdrager drenge og piger, som der var, da jeg var barn. Min bror havde en dukke, som han elskede højt, men aldrig åbenlyst, for det blev regnet for en skam for en dreng at lege med dukker. Derfor opholdt den sig altid i hans seng gemt under hovedpuden. Jeg fik selvfølgelig dukker foræret, for jeg var jo en pige, og jeg sagde pænt tak og lagde dukkerne i seng. Og så gik jeg ud og legede med høns og kyllinger og fugle og kattekillinger, kort sagt noget levende. Eller jeg lå på maven på græsplænen helst med et forstørrelsesglas og kiggede ned i græssets urskov, hvor tusindfryd blev til solsikker og ærenpris til orkideer, og hvor myrer og biller var vilde dyr i junglen.

Sådan smuttede både min bror og jeg uden om kønsrollerne og gik vore egne veje.

Det er da heldigvis blevet naturligt, at piger skal have en uddannelse, såvel som drengene, ikke bare for at kunne tjene til livets ophold, men også for den udvikling, som det giver. Så langt, så godt, men så begynder vejene at skilles. En mand vælger et erhverv og bliver mange gange i det, til han bliver pensionist. Om han gifter sig eller ikke, forandrer ikke meget ved det. Måske er det mønster knapt så stabilt netop nu. Man læser i avisen om mænd, som må omskoles, fordi erhvervsmarkedet forandrer sig, og det omtales med megen alvor. Ja, det er det sikkert også, men de fleste kvinder, der gifter sig, oplever noget lignende. Selv om der er sket meget for at nedbryde kønsrollemøn-

stret, så sætter naturen selv visse grænser, som der ikke er meget at gøre ved. Jeg ved, at der er mange modige piger, som forsøger at forene de to forskellige verdener og passe både hjem og job. Har de kræfter til to så krævende opgaver? Kan de have hjertet helt med begge steder? Det er næsten overmenneskeligt. Og hvad med dem selv? Får de overhovedet tid til at leve selv? Det er da i hvert fald et dilemma, ikke mange mænd kommer til at stå i.

Den ugifte kvindes situation er nok en hel del anderledes. Hun slipper for en del besvær og går vel også glip af nogle glæder. Min kloge gamle bedstemor, som jeg tit citerer, sagde: „Det lykkeligste er at være lykkelig gift, og det næstlykkeligste er slet ikke at være det."

Noget af det vanskeligste ved at være kvinde, synes jeg, er det, at kravene til hende ustandseligt forandres. Nu må jeg gribe til mine egne erfaringer, dem kender jeg bedst. Jeg var sygeplejerske. I flere år gik jeg i hvid kjole, gjorde ikke rent, lavede ikke mad, tænkte ikke på indkøb eller opvask. Så blev jeg gift, kom ud i en præstegård på landet. Fjorten værelser og lige så mange kakkelovne, sort komfur, stor have, das i gården. Det var en omskoling, der forslog. Så kom rollen som mor, og det er en rolle, som stadig forandres. For det er meget forskelligt at være mor til et spædbarn og til en fjortenårig, for slet ikke at tale om tiden der imellem. Der er nogle år, hvor man er ved at gå til i afbrydelser. Enhver sætning man siger, og enhver tanke, man tænker, bliver afbrudt af et eller flere små væsener, der siger: „Jeg skal tisse!" – eller noget andet lige så vigtigt. Trøst jer, unge mødre, det er kun en overgang, selv om den synes endeløs, mens den står på. En mor begynder med at være helt uundværlig, og så skal hun arbejde på at blive mere og mere overflødig. En mærkelig opgave! Og kommer der en dag, hvor hun tilfældigvis hører, at hendes teenage børn siger til hinanden, at det ville nu være rart,

hvis mor havde sine egne interesser at dyrke, for så havde hun ikke så meget tid til at interessere sig for, hvad de gjorde og sagde. Så skal hun ikke føle sig såret og overflødig. Nej hun skal glæde sig over, at de er ved at blive selvstændige, og måske trøste sig med, at de slet ikke kan undvære hende helt endnu. Så skal hun til det uvante at tænke lidt på sig selv, og når hun ser sig om, vil hun finde mange nye opgaver, som hun får lyst til at bruge tid og kræfter på. Hun vil gå ind til dem med hele den bagage af erfaringer, som hun har samlet i årenes løb.

Der kan komme rolleskift, som er betydeligt smerteligere at komme over: hvis man bliver skilt, eller hvis man bliver enke. Det er strenge lektier, som mange må lære, men det kan jeg ikke sige mere om, uden det bliver billigt, for jeg har ikke prøvet det selv. Det store spørgsmål er så: Hvordan skal vi så midt i alle disse omskiftelser blive ved med at være os selv? Undertiden kan man synes, at ens personlighed smuldrer bort i alle disse rolleskift. Det må den ikke, det er netop kunsten ved at være kvinde: at man skal kunne forandre sig uden at forandre sig. Man skal være tro mod sig selv og bevare sit særpræg.

Spørger De mig så, hvordan man bærer sig ad med det, så må jeg sige, at jeg har ingen facitliste i lommen og ingen ufejlbarlig recept på, hvordan det skal gøres. Det er det vidunderlige og det forfærdelige ved at være menneske, at vi skal hver især finde vor vej frem og tage ansvar for, hvordan vi spiller vor rolle på de givne vilkår.

Men jeg kunne måske komme med et par små husråd til andre kvinder: prøv midt i travlheden og omskiftelserne at finde en lille smule tid helt for dig selv. Fyld den ikke ud med fjernsyn eller kryds og tværs eller anden tidsfordriv. Men brug den til at få lidt overblik over din tilværelse. Stil dig selv nogle spørgsmål og besvar dem helt ærligt: hvorfor blev du så vred over netop det? Lå dér der ikke noget

helt andet bagved? – eller: Gjorde du det, du gjorde, fordi du syntes, det var det rigtige, eller fordi du mente, at andre ventede det af dig?

Jeg kan sige det på en helt anden måde: tal med Gud om det, sig lige ud, hvad du mener, hensynsløst ærligt over for dig selv. Gud er mere interesseret i ærlig og oprigtig bøn end i smuk og velformet bøn. Og så kan det ske, at mens man prøver på at sige tingene, som de er, klares begreberne for en selv, så man får sat tingene på plads og får overblik over det, som overvældede en.

At være kvinde – der er så mange sider af den sag, som jeg slet ikke har kunnet komme ind på i dag. Måske er nogen skuffede over, at jeg slet ikke har talt om forholdet til det andet køn, – men det taler og skriver jo alle andre om, så det har jeg med sindsro ladet ligge i dag.

Jeg er mere interesseret i, hvordan kvinder har det med sig selv, for jeg synes, at en af farerne for os er, at vi undervurderer os selv og går og får mindreværdskomplekser bl.a. på grund af den diskrimination, der vitterligt har fundet sted tidligere, og som der endnu er en hel del af. Og så må vi endelig huske på, at her i Danmark har vi meget mindre at beklage os over i så henseende end de fleste andre steder på jordkloden.

Den anden store fare for os er, at disse mindreværdskomplekser skal slå over i mereværdskomplekser. Så står vi i fare for at gøre alle mændenes fejl om igen. Vi er mennesker allesammen, vi har hver vore roller at spille og hver vore evner og egenskaber at spille dem med. Gud skabte os ikke forskellige, for at vi skulle irritere hinanden, men for at vi skulle supplere hinanden. En stor kunstner laver ikke kopier, hvert af hans arbejder er en original, noget enestående. Og skaberen er så stor en kunstner, den største af alle, så enhver af hans mange milliarder mennesker er

forskellig fra de andre og har sit eget særpræg. Det er det, der gør verden så broget og mangfoldig og så spændende og vanskelig at leve i.

Så står vi her med vore tildelte roller og alle de personlige evner og egenskaber og muligheder og har fået til opgave at samarbejde det til et menneskeliv, en menneskeskæbne. Det er et meget spændende job, for kombinationsmulighederne er mangfoldige.

Brev fra en gråstrømpe

Nu vil jeg vove at skrive til jer på egne og andre gråstrømpers vegne. Vi er nemlig mange flere end I med de røde strømper, men vi kan ikke rigtig gøre os gældende i den løbende diskussion, dels fordi vi ikke er så kvikke til at formulere os, og ikke rigtig kan lære jargonen – og dels fordi I er så dygtige til at tale jeres sag og så udygtige til at lytte til andres synspunkter. Men vi har altså *vore* meninger, og dem vil vi gerne have, I også tager med i betragtning.

Lad mig sige det straks – med fare for at I glemmer det, før I får læst færdig – vi deler mange af jeres synspunkter og er enige i målsætningen, nemlig at vi vil bedømmes efter, hvad vi er som mennesker! Det må ikke være et kriterium i sig selv, hvilket køn vi tilhører. Vi synes også, at ligestilling mellem kønnene så vel som mellem alle mennesker skulle være en selvfølge.

Hvorfor trække fronterne så hårdt op mellem kønnene, når de egentlig går på kryds og tværs efter helt andre skillelinjer? Mænd er jo ikke altid gode mod deres kønsfæller, og det er kvinder heller ikke. Det er ting som magt, penge, egoisme og falskhed, der skaber de store modsætninger. Og hvorfor bliver striden hedere, og strømperne rødere netop nu, hvor udviklingen er godt i skred i retning mod de mål, vi stiler efter?

Et kønsrollemønster, som er århundreder eller årtusinder gammelt, skal der mindst to eller tre generationer til at ændre radikalt, det kan umuligt ske fra det ene år til det andet. Og en ting til: kvindeåret får kun mening, hvis det ses i global sammenhæng. Betragter vi det som en snæver

dansk affære, virker det nærmest lidt komisk. Den lille diskrimination hos os, som er slem nok, og som vi gerne vil være med til at bekæmpe, svinder jo ind til noget meget småt, når vi sammenligner den med den store diskrimination andre steder. Kvinderne i de fleste andre lande har grund til at misunde os.

Jeg har en lille privat teori, der går ud på, at danske piger er mere selvstændige end de fleste andre, – det lægger man mærke til som au-pair pige i andre lande. Og jeg gætter altså på, at det blandt andet har sin oprindelse i vikingetiden, da mændene hver sommer rejste ud og muntrede sig, så lærte kvinderne at styre bedriften derhjemme. Og det er sikkert sket, at en og anden gæv viking måtte lade konen beholde en del af magten, også efter at han var kommet hjem igen, for hun vidste bedre besked med det hele.

Kampen gælder ligestilling, det er vi enige om, men husk nu, at det kun er 50% af magten, vi kan gøre krav på, hverken mere eller mindre, for ellers ryger vi lige over i den modsatte grøft. Men det er vanskeligt med den millimeterretfærdighed, den evige ligevægt, navnlig i noget så uroligt og variabelt som en flok mennesker.

Vi er så forskellige, og forskellene skal vi ikke bruge til at bekæmpe hinanden med, men til at supplere hinanden og til at samarbejde, for at vi indbyrdes kan både give og modtage, ganske uanset hvilket køn vi tilhører. Vi kan jo ikke undvære hinanden – og vi har heller ingen muligheder for at undgå hinanden.

Det er måske mest kampmetoderne, vi er uenige om, men her må vi indrømme, at der er både en politisk og en psykologisk front, og det politiske overlader vi gerne til dem, som har talent for det. Kun ønsker vi, at det ikke bliver yderfløjene og fanatikerne, der bestemmer fart og retning. Hvis I kæmper, ligesom mændene kæmper, for at hævde jer og vinde magt og indflydelse, og hvis I bruger

samme våben og taktik som de, så kommer I til at ligne dem alt for meget. Uha-uha!

Vælger I krigens metoder, må I også tage krigens vilkår, og det er jo desværre sådan, at krig og revolution graver grøfterne meget dybe mellem de parter, som dog er nødt til at samarbejde bagefter. Det er vel ikke kampen for kampens skyld, I søger? Eller er det jeres fortrængte aggressioner, I prøver at afreagere? Det er jo mærkeligt, at vi mennesker synes at have et naturligt behov for fjender – for noget at kæmpe imod – eller for.

Se, vi gråstrømper er nok mere at finde på den psykologiske front. Vi lever midt i hverdagen og bruger helt andre metoder til at nå vore mål. For det første gør vi et godt og grundlæggende men ikke særligt værdsat arbejde med at opdrage vore børn (og vore mænd) til et nyt kønsrollemønster, til ligestilling såvel i de store afgørelser som i de små og trivielle hverdagsjobs. Der står egentlig slaget for fremtiden, for hvis det opdragelsesarbejde ikke bliver gjort, hjælper alt, hvad I gør, meget lidt.

Vi bruger tit de indirekte metoder, trækker lidt i snorene hist og her, lægger tingene til rette på de rigtige steder, hvisker et godt råd her og der. Der er mange måder at få sin vilje på, som er både morsommere og nemmere end at trumfe den igennem. Vi må i vor strategi tage tilbørligt hensyn til, at den maskuline selvfølelse er noget meget ømfindtligt og sårbart; for vi ønsker jo ikke bare at bytte om på kønsrollerne, og få mændene til at gå rundt med mindreværdskomplekser og skyldfølelser.

Nogle mennesker elsker at stå på scenen i fuldt rampelys, andre foretrækker at være belysningsmestre eller suffløre, – og hvad var vel de første uden de sidste.

Vi ved, at vi kan kappes med mændene i stort og småt, det har vi både evner og kræfter til, men er det ikke klogere at dyrke vort særpræg noget mere? Som samfundet er

indrettet nu – og enten vi sparker eller spræller, bliver det vel først vore børn eller børnebørn, der får det væsentligt anderledes – så er det mest praktisk for en kvinde at have mange små talenter, være alsidig, kunne gå i detaljer.

Og det er mest praktisk for en mand at have et stort talent, være ensidig, kun handle en gros, for så kan han gå op i sit job med liv og sjæl, – og hun kan få en afvekslende tilværelse med stor berøringsflade og mange små glæder – og skuffelser.

Spørgsmålet er så, om denne kvindelige psyke er noget medfødt eller noget tillært. Begge dele tror jeg, men mest det første, selv om der findes alle mulige overgangsformer. Ligesom der er noget specielt ved den kvindelige fysik, er der det også ved psyken. Den kvindelige individualisme gør sig i hvert fald meget ofte gældende.

Vi svinger i vort eget væsens gynge, og hvis vi der kan finde den indre ligevægt og harmoni, så vi kan respektere og værdsætte os selv, så er det meget lettere at få andre til at respektere og værdsætte os.

Kvinder kræver i vore dage ret til „at realisere sig selv". Hvad vil det sige? Er det drømmen om det fritstående træ på marken, der kan brede sin krone frit ud til alle sider? Så meget plads er der ikke i verden, at vi alle kan være „fritstående træer". De fleste af os er skovtræer og må tage rimeligt hensyn til andres vækstmuligheder. Men derfor kan vi godt blive ved med at være os selv. Livets mange udfordringer kan virke som kunstgødning, der får os til at vokse, men vi udvikler os hver efter vor art, og det behøver ikke at blive på andres bekostning.

Jeg kender en klog kone, som sagde til sin datter, da hun giftede sig: „Det gælder om at kunne forandre sig uden at forandres!" – Samme kone sagde til sin søn, da han var i samme situation: „Prøv ikke på at forandre hende, – for

skulle det lykkes dig, er hun ikke mere den pige, du forelskede dig i!"

Det er umuligt at skrive om kønsroller uden at komme ind på det seksuelle, det, som gør os mest afhængige af hinanden, og det, som volder mest kval og mest fryd. Det har alle andre ganske vist sagt alt muligt om. Og det er svært at udtrykke sig klart og umisforståeligt om, især da dette problemkompleks har bredt sig på andre problemers bekostning.

Jeg har hørt om en filmstjerne, der sagde om sin partner: „Joh – han er da vidunderlig i en seng. – Men hvad i alverden skal vi så bestille de andre 23 timer i døgnet?" – I manges omtale af det seksuelle får man nærmest det indtryk, at

Manden luftes ved Sortedamssøen.

det fylder de 23 timer, og så er der en time tilovers til alt det andet.

Det er så paradoksalt indrettet, at seksuel frihed er frihed til at binde sig. Det modsatte er rodløshed og slet ikke frihed. Seksualitet kun eller mest for orgasmens skyld er ikke kærlighed men den mest raffinerede form for egoisme. Det er kun i sammenhæng med en hel del andet, at det har sin plads og sin dimension. Hvis der ikke *også* er kammeratskab og venskab mellem de to, mangler der noget væsentligt.

På det seksuelle område må vi for alvor kræve ligestilling og gensidig hensynsfuldhed og ansvarlighed. Nej! Det er faktisk ikke nok! Her må vi kræve *mere* hensynsfuldhed og ansvarlighed af mændene end af kvinderne, fordi naturen på det område har pålagt kvinderne mange flere byrder og langt mere besvær.

Der var en hel del mere at sige, men nu må jeg slutte. Jeg er udmærket klar over, at meget af det, jeg her har skrevet, slet ikke er efter jeres kogebog, og at I sandsynligvis vil rynke på næsen ad det. Men nu er I i hvert fald blevet konfronteret med, hvad „konen på gulvet „ *også* mener, når I ikke har indoktrineret hende med en overdosis af utilfredshed.

Mange søsterlige hilsener fra en ganske almindelig grå-strømpe.

En ganske almindelig hverdag

En ganske almindelig hverdag jeg fik
med mange små jævne pligter,
dog føjer de sig til en smuk mosaik,
når ingen af dem jeg svigter.

Af Guds hånd jeg fik dem, af Ham får jeg kraft
og evne til, hvad jeg skal gøre,
så Gud må jeg takke for alt, jeg har haft,
og for, hvor han end vil mig føre.

Og er det end ikke så vigtigt og stort,
hvad jeg kan hver dag udrette,
så er det dog noget, som Gud vil ha' gjort
for andres byrde at lette.

Og tjener jeg Gud i det travle, det små,
i at holde min hverdag i orden,
så kan jeg ej finere embede få,
så er jeg Guds hænder på jorden.

Een af os må byrden bære

Een af os må byrden bære
af ensomhed, sorg og savn,
een af os bli'r ladt tilbage,
når døden åbner sin favn.

Den vej kan vi ikke følges
som alle de veje før,
for begge må gå alene,
vi skilles ved dødens dør.

Og hvis *jeg* skal byrden bære,
jeg frier *dig* fra ensomhed år;
så Gud i vold med os begge,
Han råder, ihvor det går.

Vejen ind i fremtiden

Bladet „SKALK" har lavet en smuk og interessant tidstavle i plakatstørrelse og med farver. Den giver med enkle midler et billede af hele den historiske tid fra den fjerneste fortid til vort årti. En bred vej fører op igennem billedet fra nutiden til ca. år 12.000 før vor tidsregning, hvor den fortaber sig i et isfjeld. En gul streg på tværs af vejen markerer et århundrede, en rød streg et årtusinde. På vejen færdes mennesker fra de forskellige tider, nederst i billedet mennesketyper, som vi kender dem fra vort eget århundrede.

På den ene side af vejen illustreres Danmarks historie fra istid, jægertid, vikingetid til kirkebygning og krig om befæstede borge og videre til frihedsstøtte, telefonpæle og moderne fabrikker. På den anden side af vejen illustreres den store verden fra Babylons Ziggurater, Egyptens pyramider, Akropolis i Athen, Colosseum i Rom – til guillotinen i Paris, og nederst i billedet kommer besættelsestidens tyske soldat vandrende ind.

Når jeg stiller mig foran tidstavlen, er det, som om jeg stod midt på tidens store vej og havde vendt mig, så jeg så tilbage over fortidens århundreder og årtusinder, deres begivenheder og mennesker – og det kan man godt falde i dybe tanker over.

Den kendte engelske historiker Arnold Toynbee mener, at der i hele menneskehedens historie har været 21 kulturkredse, og kun 5 af dem eksisterer endnu; de øvrige er gået til grunde, og det endda så grundigt, at de har været gemt og glemt i århundreder eller kun anet i sagn og saga.

Det er kun takket være nyere tids arkæologi, som endnu

kun er to hundrede år gammel, at vi overhovedet ved noget om dem nu. Vi har fundet svage spor af Sumerernes store rige, skrøbelige lertavler med kileskrift. Pyramiderne er i al deres vælde dog kun ruiner fra Egyptens storhedstid; etruskernes sprog er glemt, kun gravmalerier og brugsting fortæller os noget om deres levevis; og hvor er Inkarigets gyldne herlighed?

Og så spørger man uvilkårligt sig selv: Hvordan ser vejen ind i fremtiden ud? Er vor vesterlandske kultur mere stærk og levedygtig end de kulturer, der er gået til grunde? Er den med al sin viden og kunnen og navnlig tekniske dygtighed i sin manddoms fulde kraft, eller er den for nedadgående? Vil den om nogle århundreder kun interessere den tids arkæologer?

En kulturkreds er en ophobning af magt og vilje, intelligens og dygtighed. Men en kulturkreds er også en masse menneskers liv og skæbne og stræben. Hvordan opstår den? – Og her vil vi navnlig spørge: Hvorfor forsvinder den efter flere eller færre århundreder, glattes ud som en tidevandsbølge? Hvad er livsgrundlaget, den skjulte kraft i disse store bølgeslag? Sådan spørger man ikke i opgangstider; det er, når det går ned ad bakke, når opløsningen spores, at spørgsmålet dukker op. Og det er langt fra noget nyt spørgsmål, det er ældgammelt og har været stillet mange gange, for der har været mange nedgangsperioder i menneskehedens historie.

Mange tror sikkert, at det er magten, den rå brutale eller den snedige og raffinerede, der skriver i historien – men det er ikke hele sandheden, måske endda kun en lille del af den. Religion har altid været en kulturskabende faktor, fordi den havde værdinormer, mål og mening med livet og navnlig en instans uden for eller oven over det håndgribelige liv, så måske er det i den retning, vi skal søge et svar på disse spørgsmål.

Der er en gammel jødisk myte, der siger, at i hver generation vil der være mindst 36 retfærdige, som er bærere af Guds nærvær, og fordi de er her, er verden stadig til. Til grund for denne myte ligger en passage i Talmud. Og Talmud er lærestof, som gennem adskillige århundreder er blevet overleveret mundtligt og diskuteret især blandt jøder i Palæstina og Babylon, for så mellem det 3. og 5. århundrede at blive skrevet ned. Ved siden af Det gamle Testamente regnes Talmudbøgerne for jødedommens hovedværker.

Især blandt russiske jøder har denne myte levet stærkt, de talte om „lamed-waw-niks". De to første ord er jiddisch eller hebraisk og betyder 30 og 6; det sidste er vist nok en russisk endelse. Der har dannet sig en hel kreds af legender om disse „retfærdige" eller „helgener". De var sædvanligvis jævne folk, håndværkere eller bønder, og deres omgivelser opdagede sjældent, hvem de egentlig var. Mange gange vidste de det ikke selv. Og hvis en eller anden tilfældigvis opdagede det og spurgte dem, benægtede de energisk, at de var noget særligt. Men hvis samfundet kom i den yderste fare, kunne det ske, at de trådte frem og hjalp på en eller anden måde – for bagefter igen at trække sig tilbage i ubemærketheden.

Troen på disse „36 retfærdige" var så udbredt, at enhver mærkelig person kunne komme under mistanke for at være en af dem, og så kunne vedkommende have svært ved at afværge den ærbødighed og forventning, han blev mødt med.

Bag denne myte ligger jo samme spørgsmål, som vi før stillede: Hvad er det, der holder vor verden oppe? Tilfredsstillede denne helgentro et alment behov for at tro på, at det gode eksisterede og var et værn mod „undergangens bølge"? Var det for nogen en sovepude, at disse ved deres

godhed holdt verden oppe, så man selv kunne tage det lettere med hensyn til det at være god?

Myten om de få, som er bærere af frelsen for de mange, er ældre end Talmud og findes i forskellige versioner i bibelen. Der tales adskillige steder om en „rest", som er tilbage som bærer af forjættelserne. Ældst er nok historien om Abraham, der får besøg af Gud i Mamrelund, og da han følger ham på vej, får han at vide, at Sodoma skal ødelægges for sin store ugudeligheds skyld. Men Abraham beder godt for byen og får Gud til at love, at hvis der bare findes 50 retfærdige i byen, vil han skåne den. Så bliver Abraham alligevel bange for, at så mange findes der ikke, og derfor siger han: „Hvis der nu kun er 45 retfærdige – skal byen så ødelægges?" Gud lover at nøjes med de 45, men selv det er Abraham ikke sikker på og forhandler videre med Gud, til de når så langt ned som til 10. Hvis der bare er 10 retfærdige i Sodoma, så vil Gud skåne byen. Det må der altså ikke have været, for Sodoma blev ødelagt.

Og nu vender jeg mig fra tidstavlen og fortiden til den nutid, jeg selv står midt i, og prøver at se, hvor vejen fortsætter ind i fremtiden. „Pluralisme" og „polarisering" er to fine fremmedord, hvormed man karakteriserer vor tid, og det vil på jævnt dansk sige, at vi er uenige om stort og småt, tilværelsen er gået i mange små stykker, der indbyrdes fjerner sig længere og længere fra hverandre.

Somme tider kan man blive pessimistisk af at se på sit eget folk; vi fejer problemerne ind under gulvtæppet og drikker øl for at glemme dem. Vi ligger forrest i statistikken, når det gælder skilsmisser, selvmord, og aborter, og også når det gælder misbrug af medicin, alkohol og narkotika. Egoismen synes at være den stærkeste drivkraft i vores indbyrdes forhold, – ikke så underligt, at man kan komme til at tvivle på, om vi som folk har et livsgrundlag,

som kan bære, og etiske normer, som kan holde sammen på vort samfund og vor kultur.

En kultur går meget sjældent til grunde fra den ene dag til den anden. Det går snarere som med et hus, der står tomt. Det forfalder langsomt men ubønhørligt. Er vor vesterlandske kulturs tid omme? Det er over 50 år siden Spengler skrev sit store værk om „Vesterlandenes Undergang", og situationen er så langt fra bedret sig siden. Der er måske den forskel, at vi ikke som han venter, at den nye kultur vokser frem i Østeuropa; vi vender snarere blikket andre steder hen.

Og når vi nu står midt i realiteternes barske og prosaiske virkelighed, hvad brug har vi så for en gammel myte? „Myter er ældgamle fortællemåder, hvori menneskene til alle tider har udtrykt livets hemmeligheder" (professor Skydsgaard). „Myte og historie står i et dialektisk forhold til hinanden, myten er ikke interesseret i historiske kendsgerninger. På den anden side udelukker myte og historie ikke hinanden; også en historisk begivenhed kan blive myte, når man i begivenheden ser det, som sker altid og overalt" (W. Stäklin).

Står vores hus tomt? Er livsgrundlaget og de etiske værdier svundet bort under fødderne på os? Eller lever de et skjult liv et eller andet sted, som blomsterløget i den frosne jord, der er parat at til at spire og blomstre, når klimaet bliver mildere? Hvor skal vi vende os hen for at finde dem, der kan lede os på fremtidens ukendte veje? De store statsmænd og politikere? Uha, nej, vi har oplevet Mussolini, Hitler og Stalin, de var ganske vist førere, men de førte ikke til noget godt. De store ideologier? De råber i munden på hverandre og prøver på at overdøve alle andre, men de fører i hver sin retning og efterlader os rådvilde i et tomrum.

Jeg mener ikke, at vi bogstaveligt skal gå rundt og lede

efter „de 36 retfærdige" eller vor tids helgener, som skal frelse os fra at gå til grunde. Kernen i myten er ikke, at disse „retfærdige" ved deres godhed frelser verden – nej, de er udnævnt til at være bærere af forbindelsen med Gud, og det synes at være et særdeles anstrengende job, som ofte bringer dem besvær og lidelse. Men Gud behøver mennesker til at gøre det, han vil have gjort, og det er, fordi vi så ofte svigter vort arbejde, at der er så meget, der ikke bliver gjort.

Vor tids helgener? Hvem er det? Martin Luther King? Abbe Pierre? Helder Camara? Mother Theresa? Ære være dem, de har gjort et stort og uegennyttigt arbejde, hjulpet mange og bestyrket os andre i, at kærlighed og retfærdighed endnu ikke er forsvundet her fra jorden. Selv ville de beskedent, men bestemt benægte, at de er noget særligt. Nogle af dem har pionerernes hårde job, andre kører bagerst i kulturens træn og tager sig af de sårede og faldne, og det tjener kulturen til skam, at der er så hårdt brug for dem. Men deres arbejde kan selv en verden uden tro anerkende.

Men er de ikke også noget andet? Ja, først er de de kendte repræsentanter for en stor flok ukendte, selvopofrende mennesker, der ubemærket af offentlighedens søgelys går rundt og gør godt. Men de er også som vinduer, igennem hvem Guds lys skinner, på hvem Guds kærlighed har smittet af.

Og nu er vi kommet ind til det centrale i spørgsmålet: Har vor verden forbindelse med Gud, ikke bare gennem disse enkelte, men som livsgrundlag? Hvis ikke, er livsnerven i vor kultur skåret over.

Johannes Jørgensen fortæller i en af sine lignelser om en edderkop, som firede sig ned i en busk og spandt et stort og kunstfærdigt net, som den var meget tilfreds med. Men en dag, da den inspicerede nettet, fandt den en tråd, som

gik lige op i den blå luft og ikke syntes at være til nogen nytte – og så kappede den tråden over. Og hele nettet faldt sammen og blev til en lille våd klump.

Edderkoppen kendte ikke nytten af tråden fra oven. Gør vi det?

Kom ned igen fra himlen, Gud

De si'r, du er i himlen, Gud, – men de har også sagt,
du var engang i helvede og mødte mørkets magt.
Kom ned igen fra himlen, hvis du kender helveds gru,
gå ind i vore knejper, Gud, og hjælp os her og nu!

Til toldere og syndere, de si'r, du tit gik ind,
du hjalp engang en gadetøs, så hun fik fred i sind.
Kom ned igen fra himlen, hvis du elsker folk som os
med vore løgne, druk og hor, og kulde, tvivl og trods.

I kirkerne er røgelse og skøn musik og sang,
vor røgelse er hash og stof, det døver vores trang.
Kom ned igen fra himlen, Gud, for det vi trænger til
er ikke falske drømmes slør, men en, der hjælpe vil.

De si'r, at du har sejret over Helvede og død,
men vort private helvede er hårde stoffers nød.
Kom ned igen fra himlen, Gud, til os, der ikke tror,
vor tro er tvivl, vort liv er død, vor ensomhed er stor.

Motetvers

Advent

Mel.: Hvorledes skal jeg møde

Se! Himlens konge kommer,
bered dit hus og sind,
så evighedens sommer
hos dig kan drage ind.
Thi klædt som barn i krybbe
i ydmyghedens dragt
er himlens frelse blevet
til jordens egne bragt

Se! Himlens konge kommer
en dag i herlighed
som Herre og som dommer
for verden vid og bred.
Bered os, Gud at vente
den dag med tro og bøn,
da du os hjem vil hente
til evigheden skøn.

Jul

Mel.: Ermuntre dich, mein schwacher Geist

Se frejdigt op, du bange sjæl,
nu stilles snart din længsel,
det lille barn på krybbens fjæl
har åbnet verdens fængsel.
Han kom i nat, tog bolig her,
fordi han havde verden kær,
han ville alle frelse
og bringe sjælehelse.

Bryd frem du skønne morgenlys,
med dagskær over himlen.
Du hyrdeflok, vær uden gys,
hør bud fra englevrimlen:
Se denne lille dreng så svag
skal bringe trøst og glædesdag,
skal Satan undertvinge
og verden frelse bringe.

Påske

Mel.: O Haupt voll Blut und Wunden

Med smertens tornekrone
og spottens kappe på
for synd og skyld at sone
vor Frelser måtte gå.
Guds kærlighed og nåde
har bøjet sig herned,
og gennem korsets gåde
os skænkes liv og fred.

Jul

Mel.: Wie schon leuchtet

Se, morgenstjernen lyser klart,
nu gennembrydes natten snart
af liv og lys og varme.
Vi bange, som i mørket er,
kan mærke, frelsens dag er nær,
Gud vil sig nu forbarme.
Ære være Gud i høje himmelsale!
Hør det alle!
Fred på jorden til os dale.

Guds søn – nu barn i Bethlehem,
kun du kan frelse alle dem,
som intet andet trøster;
du tænder lys i natten sort,
du åbner Himmeriges port,
vi hører englerøster.
Tidens fylde er oprundet,
frelsen fundet, sorgen bundet.
Lys har over mørket vundet.

Som stjernen glimter over sky,
så skinner himlens lys på ny
for hver en mørkets fange.
Guds kærlighed et lys har tændt,
sin søn han har til verden sendt
til frelse for de bange.
Jesus Kristus, sandheds konge,
livets fyrste, dig til ære
tak og lovsang vi frembære.

Bøn fra en læser

VOR FADER, DU SOM ER I HIMLEN
– jeg er helt omgivet af mørke, og du er meget fjern og uvirkelig for mig. Min bøn er kun stumme ord i natten, men selv om jeg råbte dem højt, ville de kun nå til loftet, før de forstummede.

HELLIGET VORDE DIT NAVN
– ja, det må du selv gøre, for vi vanhelliger det tidligt og silde, mest med lunkenhed og ligegyldighed, ikke nær så tit med åbenlys spot, det er vi for feje til. Her på jorden er der intet mere, der er helligt, alt bliver skåret ned, tromlet fladt eller snavset til.

KOMME DIT RIGE
– dit rige er jo ikke af denne verden, hvordan kan det så komme til os? Der er ligesom slet ikke plads til det, fordi vi fylder tilværelsen med så meget andet.

SKE DIN VILJE HER PÅ JORDEN, SOM DEN SKER I HIMLEN
– og det er kun en skøn drøm, som aldrig bliver opfyldt. Millioner af mennesker har bedt denne bøn milliarder af gange, og alligevel sker Guds vilje ikke ret tit her på jorden.

GIV OS I DAG VORT DAGLIGE BRØD
– jeg krymper mig ved at sige de ord, for de sultendes og underernæredes flok vokser for hver dag, og jeg føler mig så uendelig magtesløs over for de overvældende problemer. Hvorfor er det sådan?

FORLAD OS VOR SKYLD, SOM VI OGSÅ FORLADER VORE SKYLDNERE
– hvordan kan du tilgive den enorme skyld, der vokser hver dag og time mellem klodens milliarder af mennesker – indbyrdes og over for dig? Jeg ved jo, hvor svært det er for mig at tilgive de små fornærmelser, der overgår mig. Er det ikke snart på tide at indstille „eksperiment menneske"?

LED OS IKKE I FRISTELSE
– netop nu fristes jeg til at fortvivle her i mørket over alt det, der helt har overvældet mig, og som jeg ikke magter. Kan du lede mig igennem det og ud i lyset igen?

FRI OS FRA DET ONDE
– ja, den bøn vil jeg gentage hundrede gange, for det onde er så stærkt, og jeg er så svag og kan intet stille op imod det.

De sidste ord om Riget og Magten og Æren ved jeg ikke, om jeg kan sige endnu, de hører ligesom først hjemme i evigheden, – men det må vel være, fordi jeg alligevel tror på dem, at jeg har talt til dig her fra mit mørke.

Kristen Meditation

Mon det er gået andre som mig? Jeg følte længe meditation som et fremmed ord, et begreb, som ikke rigtig sagde mig noget. Jeg vidste vel så nogenlunde, hvad det betød rent sprogligt, men det kom mig personligt ikke rigtig ved.

Og jeg mente, at kristen meditation kun var noget for klosterfolk i deres stille celler, eller for præster, der kunne gå op i deres stille studereværelse, som lå godt isoleret i den anden ende af præstegården. Eller måske for teologer og andre specielt interesserede folk, som kunne rejse til „retræte" eller „stille dage" af og til.

Jeg tænkte på det med en vis misundelse, for jeg levede i en travl hverdag med mange små og store krav og pligter og utallige afbrydelser, som ikke levnede mig tid til mange stille stunder. Jeg havde fået rollen som Martha og misundte Maria.

Efterhånden som jeg blev ældre, kom der mere ro over tilværelsen, men adfærdsmønstret fra de travle år har præget mig dybt og kan stadig forstyrre de stille stunder, jeg har ind imellem. Selv i de vågne nattetimer, som jeg nu har lært at kende og bruge, hvor alt er stille og mørkt omkring mig, kan forstyrrende tanker ikke udelukkes, også der kræves både vilje og energi, for at det skal blive til noget, der ligner meditation, hvor sindet kan samle sig i en bestemt retning.

Men for nylig hørte jeg meditation defineret som *undren, at falde i forundring*, og det lukkede en dør op for mig. Måske har jeg mange gange mediteret, uden at være klar over det, for jeg har hele livet igennem kunnet undre mig og

falde i forundring, så over et og så over et andet, måske oftest skaberværkets mange forunderligheder – lige fra et nyfødt barns lille fuldkomne hånd til den evige sne på høje klippetinder. Hvis det var at meditere, så vidste jeg, hvad meditation var.

En dejlig sommerdag for mange år siden stod jeg en formiddag langt oppe i præstegårdshaven og frydede mig over solskinnet, fuglesangen og al naturens herlighed. Jeg var helt bogstaveligt „faldet i forundring". Og jeg må have stået meget stille, for pludselig kom en lille svale og satte sig på min skulder. Jeg husker tydeligt det lille bløde bump – og har vel gjort en uvilkårlig bevægelse, for den fløj straks igen, men jeg følte det som et klap på skulderen, som et kærtegn, et glimt af evighed, og det fyldte mig med en forunderlig glæde.

Og i erindringen om denne lille begivenhed går det pludselig op for mig, at vor højt elskede salme „Op al den ting, som Gud har gjort" jo er den dejligste meditation over skaberværkets vidunderlighed. Men sådanne oplevelser kan først blive til *kristen* meditation, når jeg erkender skaberen bag det skabte, og min undren slår over i tak og lovprisning af Ham.

Der er meget andet end det smukke og glædelige i tilværelsen, som kan give anledning til undren og eftertanke. Er det ikke også meditation at undres og foruroliges dybt over smerten, lidelsen og det onde? Det har vi desværre så rigeligt anledning til, og mange gange overskygger det langt det gode og smukke. Og når jeg fordyber mig i disse tanker, ender jeg ofte med at meditere over Jesu lidelse og frelsens mysterium, og så er jeg ude på det dybe vand, hvor jeg slet ikke kan bunde.

Hvorfor er det så meget sværere at fatte frelsens mysterium end skabelsens forunderlighed? Begge dele går dog langt over vor forstand og fatte-evne. Vi har kun en for-

nemmelse af, at vi har fået fat i de yderste frynser af noget meget stort. Og så munder også disse meditationer ud i en dyb taknemmelighed over, at Gud på mærkelig vis har banet vej fra sig selv til os, og at han har givet os lov til at gå den vej til ham og tale til ham, som børn taler til deres fader – eller endnu mere fortroligt.

Mangler der i denne „trosbekendelse" ikke det tredie led: Helligånden? Nej, den har da været der hele tiden, ledet vore tanker, vor meditation ud over os selv, ledet os ind for Guds ansigt. Ellers var det måske nok blevet til meditation – men ikke til *kristen* meditation. Luther siger i sin forklaring til tredie trosartikel: „Jeg tror, at jeg ikke af egen evne og kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komme til ham, men Helligånden har kaldet mig ved evangeliet, har oplyst mig med sine gaver..."

Men – men – men meditation kræver vilje, energi, koncentration, ro – og så er vi tilbage igen ved det, jeg begyndte med at sige: Meditation er for viderekomne, for særlig udvalgte, og det er kun sjældent, at almindelige mennesker som jeg kan dyrke meditation, som jeg gerne ville.

Undertiden har jeg sagt til Gud: „Det dobbelte kærlighedsbud bringer mig i konflikt, for enten må jeg prøve på at elske Gud af hele mit hjerte, sjæl og sind – og så har jeg ikke tid og kræfter til at elske min næste. Eller også må jeg prøve på at elske min næste som mig selv, og det stiller så store krav til mig, at jeg kun om søndagen i kirken og enkelte andre øjeblikke kan vende mit hjerte, sjæl og sind mod Gud."

Det hjælper ikke ret meget, at jeg straks hører nogen sige: „Ja, men når du tjener din næste, tjener du jo Gud." Jeg vil gerne tjene min næste, men jeg trænger også til stilhed for Guds ansigt. Mit hjerte finder kun hvile, når det hviler i

Ham – og hvor skal jeg ellers hente kræfter til at tjene min næste?

Jeg hører et kor af indvendinger mod disse synspunkter, og jeg kan godt selv finde på nogen. Men ingen af dem løser min konflikt mellem de to sider af kærlighedsbudet.

Men du, Herre

Store Gud og Skaber! Fjern og ubegribelig og ophøjet og alligevel nær og fortrolig og varm. Den lille smule, jeg ser og opfatter og aner af dit store skaberværk, giver mig en svag fornemmelse af din storhed, og jeg bøjer mig i ærbødighed og tilbedelse for dig.

Og da synden og døden kom ind i verden og ødelagde det, som var såre godt, tilintetgjorde du ikke det alt sammen og begyndte forfra. Nej, det kunne du jo ikke, for du er kærlighed, og du elskede dit skaberværk, og du elskede dine skabninger. Og så skabte du frelsens underfulde vej ud af vor ulykke, frelsen i Jesus Kristus.

Herre, dine store gerninger er så vældige, at jeg kun fatter de yderste frynser af dem. Men jeg har fattet, at du nu har banet vej fra dig til os, og nu er vejen åben for os, så vi kan gå frem for dig og tale til dig som børn taler til deres far.

Herre, velsign os med hele din velsignelses rige fylde, os med dit lys og lyse for os fra alt det onde, som truer os til legeme og sjæl.

Herre, lad dit ansigt lyse over os, fylde os med dit lys og lyse for os på den vej, vi skal gå, *og vær os nådig,* når vi alligevel snubler og farer vild fra dine veje.

*Herre, løft dit åsyn på os,*send os ud til andre med bud om dig, *og giv os fred,* hvor vi end skal gå. Led os ad dine veje, og brug os i din tjeneste.

Herre jeg er syg og træt og kan ikke samle tankerne til at bede, jeg kan kun sukke og klage. Mørket og ensomheden har lukket sig om mig, og mine tanker flagrer planløst og uroligt omkring. Hvileløst vender og drejer jeg mig i min

seng og længes efter at falde i søvn, eller efter at det skal blive morgen.

Men du, Herre ... du må vel være et sted bagved mørket og ensomheden og uroen. Jeg ved ingen andre at henvende mig til, ingen andre, som kan komme mig til hjælp. Jeg råber til dig fra det dybe: „Men du, Herre, gør med mig efter din godhed og nåde, frels mig for dit navns skyld ..." (Salme 109,21)

Gud! Er du til? Hører du, hvad et lille menneske hvisker i mørket? Det er, som om jeg talte i et lydisoleret rum, ordene bliver borte, eller de falder døde til jorden. Jeg har før prøvet at tale til dig, men fik ikke svar, og hvad jeg ser omkring mig, virker alt sammen så meningsløst. De mennesker, der siger; at de tror på dig, er ikke bedre end dem, der ikke tror på dig – der er gode og gemene i begge flokke.

Og det onde udfolder sig frit og uhindret alle vegne. Hvis du har magt til at gøre os alle glade og lykkelige, hvorfor gør du det så ikke – hellere i dag end i morgen? Hvordan kan du holde alt det onde ud? Det kunne du jo heller ikke, – du døde af det. De siger, at du overvandt det onde, men det raser med uhindret styrke her og mange andre steder på jorden. Men du, Herre, – – du tier bare – –

Herre, luk mig ind i stilheden hos dig bare for en kort stund. Luk alle forstyrrende tanker ude fra mig – alt det, der tynger mit sind og ødelægger min fred. Gør mig så stille, at jeg kan høre, hvad du vil sige mig. Tal til mig, Herre, lad mig mærke din nærhed, så jeg kan gå styrket ud til dagens opgaver og arbejde, dagens sorger og glæder. „Nær er Herren hos alle, som kalder på ham i sandhed ..." (Salme 145,18)

Herre, jeg beder for dem, jeg holder af – dem, du særlig har betroet mig – og for den lille bitte plet på jorden, som jeg kender. Men uden om den er der den ufatteligt store

verden, de mange millioner mennesker, der myldrer nær, og fjern, og jeg må jo tro, at du holder lige så meget af hver enkelt af dem, som du holder af mig. Så stor er du, så ufattelig stor! Men mange, mange har det ikke nær så godt, som jeg har det, og mange har det meget slemt. Jeg beder dig meget, om du vil hjælpe hver især af dem med netop det, de trænger mest til.

Hjælp de hjemløse og landflygtige, de sultne og nødlidende, de syge og døende, de sørgende og fortvivlede, de bange og modløse, de håbløse og ligeglade, de fangne og torturerede, de sindssyge og åndssvage. Hjælp også de rige og mætte, de kolde og egenkærlige, de vrede og ondskabsfulde, de gudløse og spottende, tyrannerne og undertrykkerne ... Herre, hvad formår min lille bøn imod alt det forfærdelige i verden?

Men du, Herre . .

Når glædens sol er slukket

Når glædens sol er slukket,
og alt er bælgmørk nat,
når fremtids dør er lukket,
og alting ændret brat,

så sukker jeg og klager:
„Giv mig et lille lys,
så jeg kan træde sikkert
i ukendt mørkes gys!"

Da svarer blidt Guds stemme:
„Læg trygt din hånd i min,
for det er bedre for dig,
end tusind soles skin,

min ledelse er bedre
end lys og velkendt vej,
når du i mørket vandrer
og stoler kun på mig!"

Hvorfor er vi skabt så forskellige, Gud

Hvorfor er vi skabt forskellige, Gud?
Hvorfor deler du gaver så ulige ud?
Hvorfor har vi meget – og andre så lidt,
og hvorfor misforstår vi hverandre så tit
og skader, hvor vi skulle gavne?

„Jeg skabte – og skaber hver eneste dag,
men at gøre kopier er ikke min sag,
hvert menneskebarn er et kunstværk for sig,
for at gøre min verden mangfoldig og rig,
at I måtte undres og glædes.

Min verden er rig og mangfoldigt mit sind,
og jeg lukker jer gerne i rigdommen ind;
men I bygger mure, og I sætter skel,
og I under slet ikke hverandre det vel,
min rigdom I gør til kontraster.

Jeg gav jer hverandre til trøst og til gavn,
til at støtte og hjælpe, – og hver fik sit navn,
sin evne, sin farve, sit særpræg, sit sprog,
for at modpol og forskel forenede dog
min verden til gavn kunne blive."

Vældige morgen, da verden blev til

Vældige morgen, da verden blev til,
skabt af Guds tanke, Guds sind og Guds smil,
pragtfuld, uendelig, skræmmende stor,
og nu et hjem, hvor vi mennesker bor.

Vældige kræfter greb ind i Guds værk,
ondskabens fyrste var snedig og stærk,
menneskeheden blev valplads for ham,
slaget vi tabte med sorg og med skam.

Vældige morgen, da Kristus opstod,
ondskab og død blev trådt helt under fod,
vejen til frelsen og freden forkyndt,
menneskers jubel og lovsang begyndt.

Sejren er vundet, og dog er der strid,
sorger og død i den løbende tid,
dog ser vi fremad og opad med tro,
for over dødskløften er slået bro.

Vældige morgen, når Kristus igen
kommer som konge og dommer og ven,
tiden forsvinder, og sorgen dør ud,
evig, ja evig er glæden hos Gud!

Vorherres uvenner

Kære ven!
Mange tak for dit brev og for den tillid, du har vist mig ved at skrive det til mig. Hvordan skal jeg dog svare dig rigtigt, pa alt det du skriver? Når alt kommer til alt, er det kun dig selv, der kan finde vejen videre frem, men jeg kan måske pege på noget, du er alt for sikker på – og derved måske hjælpe dig bare et skridt videre frem, og det vil jeg gerne prøve på.

Du er altså blevet uvenner med „ham deroppe". Det er desværre sket for mange andre end dig, men lad mig straks sige, at uvenskabet er kun fra din side – ikke fra hans. Og dernæst vil jeg sige, at jeg forstår dig så meget, at jeg slet ikke føler trang til at sige: „Fy! – det må man ikke!" Jeg vil snarere sige: Gid Gud havde flere af den slags uvenner! Jo, for det er meget bedre med et ærligt erklæret uvenskab, en åben kritik, end at sidde i en krog og surmule eller fornærmet gå sin vej og smække med døren – eller måske fortrænge det og nægte, at man huser den slags tanker. En ulmende misfornøjelse æder sig ind i sindet og giver snigende røgforgiftning. Det er meget bedre at give det luft.

I dit uvenskab med Gud er du i selskab med mange andre, lige fra de gamle profeter, der ikke var bange for at tage bladet fra munden og skælde Gud ud – bl.a. med forfatterne til de bibelske salmer, som også bruger stærke udtryk for deres misfornøjelse med Gud, og med Job, der i vrede og fortvivlelse anklager Gud for at sende ham uudholdelige lidelser uden nogen som helst grund.

Op gennem tiderne har alle disse fået mange efterfølge-

re, der har råbt mere eller mindre højt om deres uenighed med Gud. Men de har haft det til fælles, at de talte til Gud om det, vredt eller bittert eller skuffet. De tav ikke, og de gik ikke andre steder hen med deres vrede. Jeg kan kun råde dig til at gøre det samme: sig til Gud, hvad du føler, ikke høfligt og pænt, men lige ud og ærligt. Men tænk også en lille smule over, om Gud ikke skulle have lige så meget grund til at være utilfreds med dig, som du synes, du har det med ham.

Du nævner tre grunde til, at du er så vred og skuffet, at du har erklæret Gud dit uvenskab:

1) at de, der kalder sig kristne, opfører sig så dårligt, at de gør Gud helt usandsynlig;

2) at alt det onde, der sker i verden, er et bevis på, at Gud enten ikke er til, eller ikke er god, eller ikke har nogen indflydelse;

3) at du så tit har bedt til ham. – Og så tit er blevet skuffet.

Lad os tage en ting ad gangen. Du har desværre ret, Guds „jordpersonale" er absolut ingen anbefaling for firmaet. Og det er der ingen, der er mere ked af end Gud selv. At kristendommen består endnu, er ikke på grund af de kristne – men på trods af dem.

Jeg kan desværre ikke henvise til, at det har været bedre før og nok skal blive bedre igen. De, der samledes omkring Jesus selv, blev også kritiseret dengang – og med rette; det var let at sige noget mindre pænt om dem. Deres kritikere blev kaldt farisæere, og det er gået over i almindeligt sprogbrug som navn for nogle, der føler sig bedre end andre. Der er forresten også en historie om, at den, der var ren, måtte kaste den første sten – og den blev aldrig kastet. Sådan gik det med kritikerne dengang.

Nu siger du, at de, der kalder sig kristne er snæversynede, reaktionære, småtskårne og småborgerlige, og du men-

er endda, at du udtrykker dig mildt. Og jeg vil ikke forsvare dem, de er – med hæderlige undtagelser – lette at kritisere. Ethvert jordisk foretagende med så dårlige medarbejdere var forlængst gået konkurs.

Men vores chef er uendelig tålmodig og prøver igen og igen at få noget godt ud af det, vi kludrer med. Han må tit selv gøre det meste af arbejdet. Men der er jo det at sige, at fra tid til anden har vi allesammen brug for hans store tålmodighed og overbærenhed, – derfor må vi også prøve på at bære over med de andre og se mindre kritisk på dem. Så længe Gud kan have tålmodighed med sine børn, burde vi vel også kunne det.

Bærer du dig ikke ad som manden, der stod foran et stort og pragtfuldt maleri og var så optaget af at kigge med mishag på nogle fluepletter på rammen, at han rent glemte at se på selve maleriet? At gå sin vej fra kirken af de grunde, du nævner, er i hvert fald en dårlig idé. Er du ikke selv en sten i muren? Så efterlader du et hul, når du går, og for hver sten, der pilles ud, bliver muren svagere, og de andre sten får mere at bære, og det må også blive dit ansvar. Og endnu et spørgsmål: hvor vil du gå hen? Så trods alle de indlysende og rigtige grunde, du har fundet frem, vil jeg bede dig om at tænke dig om endnu engang og prøve på at forholde dig til sagen og ikke til dens gode eller dårlige repræsentanter.

Det næste punkt: alt det onde, der sker. Igen må jeg give dig ret, det er en frygtelig virkelighed – men modbeviser det Gud? Jo stærkere det onde er, desto mere trænger vi til en, der er stærkere. Ja, men er han stærkere – er han god? De siger i kirken, at Gud overvandt synden og døden og djævelen, men tilsyneladende raser de med uformindsket styrke både her og alle andre steder på jorden. Sådan ser det mange gange ud for os, og så er vi ved at tabe modet. Hvis Gud virkelig er stærkere end det onde, kan han vel

forhindre alt det forfærdelige, der sker. Hvis han er almægtig, kan han gøre alle mennesker gode og glade og lykkelige nu – nu – NU! Det ville jeg gøre, hvis jeg havde magt til det.

Så enkelt er det nu ikke. Gud spiller ikke dukketeater og fører os rundt på scenen på pinde og siger alle replikkerne for os. Han har måske nok givet os hver sin rolle og også tænkt sig, hvordan den skulle spilles, – men han har overladt til os selv, hvor godt eller dårligt vi ville spille den. Og vi kludrer slemt i det. Meget af den lidelse, der findes på jorden, er vi jo selv årsag til. Andre lider under, hvad vi gør forkert, og vi lider under, hvad andre gør forkert.

Men der er lidelser nok endda, hvor vi ikke kan få øje på den direkte årsag, og når vi grunder over det, løber vi ind i en af tilværelsens største gåder: lidelsens problem. Det har mennesker til alle tider grublet sig gråhårede over uden at kunne løse det. Hvordan skal jeg så kunne sige noget klogt og rigtigt om det?

Hvordan kan Gud holde al den lidelse ud, spørger du? Det kunne han heller ikke. Da han gik ind i lidelsen, døde han af det. Vi kender altså egentlig kun Gud som den lidende Gud, som den Gud, der kender både lidelse og død. Men det var ikke det sidste ord i den sag. Opstandelsens morgen vendte pludselig op og ned på det hele, og vi har et løfte fra Gud om, at også for os skal der komme en dag, hvor lidelse og død er borte.

Veksler på evigheden, siger du. Ja, sådan kan det godt se ud. Jeg synes også tit, at Guds ur går forfærdeligt langsomt, og at han somme tider er meget længe om at opfylde sine løfter. Men jeg har ikke i sinde at forsvare Gud. „En løve forsvarer man ikke, den slipper man bare løs." Når jeg har tænkt mig træt og mismodig over alt det, jeg ikke forstår, ender jeg alligevel med at sige til mig selv, at min forstand rækker ikke ret langt. Gud ved nok bedre, og når

ventetiden engang er omme, skal jeg forstå, hvad nu synes ubegribeligt.

Først når væven er standset
og skytten holdt op med at slå,
vil Gud tage tæppet til side
og rigtigt os lade forstå,
hvorfor de mørke tråde,
såvel som de gyldne bånd
var lige nødvendig for mønstret
i Mesterens kyndige hånd.

Sådan lyder et vers, oversat fra norsk af Peter Hansen-Skovmoes. Det er ingen forklaring, og jeg tror ikke, at Gud skabte „de mørke tråde", men han brugte dem i sit mønster, da de var der.

Og så det tredie punkt: Du har bedt så tit – og blev så tit skuffet. Det er slemt at blive skuffet, og vi er tilbøjelige til at lægge meget mere mærke til én skuffelse end til de gange, hvor vi virkelig fik det, vi bad om. Men hvorfor skuffer Gud os? Hvorfor giver forældre ikke deres børn alt, hvad de beder om? Hvorfor fik ikke engang Jesus altid straks, hvad han bad om?

Nu ved jeg jo ikke, hvad du har bedt om, og navnlig ikke, hvorfor du ikke fik det; derfor kan jeg ikke svare dig direkte. Bøn er en forespørgsel til en højere instans. Vi har ikke krav på at få vore ønsker opfyldt omgående. At vor bøn bliver hørt, kan vi være sikre på, men måske kommer svaret på en anden måde, end vi venter, og så kan vi ikke genkende det som svar. Og svaret kan være både et „ikke endnu" eller et „nej".

Jeg kunne have lyst til at spørge om noget helt andet: Er dit Gudsbillede rigtigt? Vi har hver vort billede af Gud – ligesom vi hver har vort billede af hinanden. Vi må bare al-

tid regne med, at vi opfatter kun stykkevis, vi får aldrig det hele med. Og hvad vort Guds-billede angår, kan vi altid være sikre på, at det er utilstrækkeligt og forvrænget, for vi har „troldsplinter" i øjnene.

Den egentlige virkelighed er så overvældende stor, at vi langt fra kan rumme den med de sanser og evner, vi har nu. Derfor – er din Gud ikke for lille? Har du ikke dannet ham for meget i dit eget billede, så du venter at kunne forstå ham? Forlanger du ikke, at Gud skal være begribelig? Hvis han var det, var han ikke Gud.

Hold ikke op med at bede af den grund. Gud hører det, selv om du synes, han vender ryggen til. Men bed om, at hans ånd vil vejlede dig til at bede på rette måde.

Man kan reagere på to måder, når man bliver skuffet. Man kan blive bitter og gå sin vej. Det er så goldt, der gror intet på den vej. Eller man kan blive ivrigere og ivrigere til at bede, for man trænger mere og mere til Guds hjælp. Og så sker der en dag noget.

Kære „uven", jeg ville så gerne have svaret dig meget bedre. Jeg ville så gerne, at dit uvenskab skulle fordampe, så du fik et andet syn på det hele, for du har det jo ikke godt, som du har det nu. Nu har jeg slået følge med dig et stykke af vejen, og så håber jeg, at du kan finde vejen videre frem til sandheds erkendelse, sandheden om Gud og om dig selv. Skriv til mig igen, hvis du har lyst.

Mange hjertelige hilsener

Gud og vor hverdag (De ti bud)

Morgenandagten »ved dagens begyndelse«

FØRSTE MORGEN

Så er det mandag morgen, og hverdagen begynder med alle dens krav og problemer. Er det muligt i denne forvirrede mangfoldighed at finde retningslinier for, hvordan vi skal leve med hinanden, så det bliver til glæde og gavn og ikke til sorg og fortræd? De fleste af os nøjes vel med at tage stilling til problemerne i den rækkefølge, de dukker op. Vi handler ud fra dybe ubevidste lag i vor personlighed – og finder måske bagefter passende og sandsynlige forklaringer på, hvorfor vi gjorde, som vi gjorde. Vi kunne måske prøve på at finde et mønster i alt dette. Der er ikke noget så praktisk som en god teori.

Under Den anden Verdenskrig udkom i Amerika en bog med titlen „De ti bud". Den var skrevet af ti meget kendte forfattere, som alle var flygtet på grund af nazismen: Thomas Mann, Sigrid Undset, Jules Romain – for blot at nævne nogle få af dem. Thomas Mann skrev om Moses – manden, der gav verden de ti bud, og de ni andre skrev hver sin novelle om mennesker, som prøvede på at ødelægge disse bud.

Bogens undertitel var mere interessant end dens hovedtitel. Den lød: „Hitlers kamp mod menneskehedens moralske love". *Er* der noget, der kan kaldes „menneskehedens moralske love"? Disse højt ansete forfattere med meget forskellig baggrund og indstilling og med deres dyrekøbte

personlige erfaringer fandt altså tilbage til de ti bud. Så kan vi jo også gøre det.

Men det skal siges på forhånd, at der er noget meget væsentligt, der gør, at vi ikke alle er fuldstændig enige om det. Der findes nemlig både en human og en kristen etik – d.v.s. en adfærdslære, regler for hvordan vi bør opføre os over for hinanden. Den humane etik er en ædel og idealistisk stræben, som mange fine mennesker sætter meget ind på. De anerkender i det store og hele de sidste syv af budene, men ikke de tre første, som den kristne etik regner for forudsætningen for de følgende. Men hvis denne forudsætning skæres væk, ved jeg ikke, hvorfra de henter deres begrundelser for at rette sig efter budene og deres styrke til at gøre det – eller hvad de gør med nederlagene. Det må andre gøre rede for, – her vil jeg gerne drøfte den kristne etik, – alle de ti bud.

I de gamle bud var de tre første bud altså grundlag og begrundelse for resten af budene, og vi mener, at budene ikke er et sæt leveregler, som man kan anskaffe sig løsrevet fra Gud. Da Jesus blev spurgt om, hvilket der var det største bud i loven, svarede han kort og klart: „Du skal elske Herren, din Gud, af hele dit hjerte og hele dit sind, – og du skal elske din næste som dig selv! Det kalder vi det dobbelte kærlighedsbud, og det siger egentlig det samme som de ti gamle bud.

Der er altså ikke tale om *to* bud, men en ubrydelig enhed: Vi kan ikke elske Gud uden også at elske vore medmennesker, og vi kan ikke for alvor elske vor næste, uden at Gud elsker os, og vi elsker Gud. Sagt på en anden måde: Hvis der er en Gud og Fader, så må vi være brødre og søstre. Og hvis vi er brødre og søstre, må der være en Fader. Mange mener, at de to ting kan skilles ad. Det mener Gud ikke.

„Hvad er kristendom?" spurgte en præst et nyt hold

konfirmander. Jeg ved ikke, hvad han havde ventet, de skulle svare; men da han havde gentaget sit spørgsmål nogle gange, var der til sidst en treven pigestemme, der svarede: „Det er en hel masse, vi ikke må". Mon det ikke er en temmelig udbredt opfattelse, og de ti buds sproglige formulering kan også forlede os til at få det indtryk.

De otte af de ti bud begynder med „Du må ikke ...". Men ser vi nærmere til, er det jo ikke noget godt og dejligt, vi ikke må. Budene er i familie med: „Du må ikke lege med en skarp kniv" eller „Du må ikke løbe over gaden, uden at se dig for." Der er noget, vi ikke må, fordi der er noget kostbart, der skal værnes. Bagved hvert af budene er gemt en gave fra Gud, og budet er sat til at værne denne gode gave.

De gamle bud begynder med: „Du må ikke ...". Det dobbelte kærlighedsbud begynder med: „Du skal elske...". Ikke at det gør det lettere, men det giver et helt andet perspektiv: Et menneske er ikke en maskine, som man kan programmere, en robot, man kan fjernstyre. Et menneske er en, der elsker.

Så må vi spørge: „Hvad er det at elske?" Den tyske teolog Bonhoeffer svarede: At elske er viljen til at fastholde fællesskabet. Altså fastholde fællesskabet med Gud og med vore medmennesker – det er, hvad det dobbelte kærlighedsbud byder os. Det er gode retningslinier. Et kompas kan man kaste omkring med – det peger stædigt hele tiden mod nord og mod syd. Således peger det dobbelte kærlighedsbud stædigt i to retninger: „Du skal elske din Gud – du skal elske din næste."

På gamle malerier og statuer af Moses afbildes han med to tavler, og på den første står romertal I, II, III og på den anden de næste syv tal. De første tre bud handler om vort forhold til Gud, og selvfølgelig står de først, for vort Guds-

forhold er grundlaget og forudsætningen for vort næsteforhold.

„Næste" er sprogligt beslægtet med „nærmeste". Altså kan vi ikke sige, at alle mennesker er vor næste, for så er begrebet blevet så udvandet og fortyndet, at det slet ikke forpligter os. Nej, min næste er det menneske, der netop nu er mig nærmest og trænger til mig. Og det kan nok somme tider blive til generende mange. For foruden dem, der rent korporligt krydser min vej og trænger til min hjælp, kan det girokort, der dumper ind ad min brevsprække, være en hånd, der er strakt ud mod mig for at bede om min hjælp. Min næste er en skiftende og broget flok, som jeg kan rende på alle vegne, enkeltvis eller i flok.

ANDEN MORGEN

Vi forsøger i disse morgenminutter at tale om Gud og vor hverdag, og vi bruger de ti bud som disposition. Gud gav os mange gode gaver til hjælp til at leve livet med hinanden, og han satte budene til at værne disse gaver. Vi vil finde gaverne bag budenes sproglige formulering.

I Luthers katekismus hedder det første bud: „Du må ikke have andre guder." Bag det gemmer sig den kostbare gave: „Du må have mig til din Gud." Mon nogen for alvor fatter den gaves storhed – eller det mærkelige, at den store Gud vil have med mig at gøre? Det er, som hvis et stort bjerg henvendte sig til et sandskorn, eller hvis Sovjetunionen tilbød at slutte pagt med Ebeltoft.

„Du må ikke have andre guder" – jamen vi har da ikke afguder. Vi tilbeder ikke støtter af sten eller metal. Nej, men *vore guder er, hvad vi er mest optaget af og tager mest* hensyn til. Og hvis vi bruger den definition, har vi mange forskellige guder. Er det penge, vi er mest optaget af og tager mest hensyn til, så er det dem, der er vor Gud – en

Gud, der tilsyneladende kan gøre en hel del for os, men som også mange gange vil vise sig at være en hård herre, og som på mange væsentlige punkter vil svigte os.

Eller er det dig selv, du er mest optaget af og tager mest hensyn til? Ak, den „guddom" kan ikke ret meget, når det rigtig kommer til stykket. Det tror du måske, så længe du er ung og overmodig, men ikke hvis du tør se sandt på dig selv. Tænk dig godt om: Hvad er det, du er mest optaget af og tager mest hensyn til? Er det ære og anseelse, andre menneskers meninger, materielle goder, sport, sex eller alkohol? Er det noget, som er værd at kalde en Gud?

Over for dette står så Gud i Himlen og siger, at han vil være vor Gud! Men det kan han ikke være, hvis der er noget andet, vi sætter højere. Jesus siger, at vi kan ikke tjene både Gud og Mammon, men vi tænker måske ved os selv, at det kan vi da glimrende; vi vil gerne stole på Gud, men vi vil også gerne have en fast stilling og en god bankbog. Men vil vi modtage den store gave, at have Gud til vor Gud, så må der ikke være *noget* andet, som vi er mere optaget af og tager mere hensyn til. Kristendom er ikke et moralsystem, vi kan antage, men ganske enkelt det, at Gud vil være vor Gud. „Og vi skal over alle ting frygte og elske Gud og stole på ham," som Luther siger.

Det andet bud lyder: „Du må ikke misbruge din Guds navn." Og gaven bag dette bud er: Du må bruge Guds navn, du må kalde på ham, tale til ham, takke ham. Til en mands navn er knyttet hans ære og anseelse, – og det er en gammel religionshistorisk kendsgerning, at et navn ikke bare er et kendemærke, et nummer til forskel fra andre numre, men vejen ind til personen. Har man navnet, har man mere eller mindre krav på vedkommende. Det er forresten også et gammelt eventyrmotiv: Hvis man kan gætte troldens navn, er han overvundet.

Tænk, at Gud tør give os lov til at bruge en så kostbar

gave! I Bibelen møder vi mange steder glæden over, at Gud har givet os sit navn at kalde på. Han er altså ikke den mystiske, ubekendte magt, som vi ikke kan vide noget om. I en af kirkens gamle aftenbønner står der: „Du er dog i vor midte, Herre, dit navn er nævnet over os, så lad os ej fare." Vi pukker ikke på noget i os selv men holder fast ved navnet, som er nævnet over os, og det kan vi ikke sige uden at tænke på vor dåb. Der var en dag, da Guds navn og mit navn blev nævnet i samme åndedrag. „Og der er intet andet navn givet under Himlen, ved hvilket vi kan blive frelste."

Vi må bruge Guds navn, vor bøn har fået „adresse" og er ikke bare vage eller brændende ønsker, som vi slynger ud i rummet. Vi har lov til at komme til Gud med stort og småt, og vi ved, at når vi henvender os til vor Far i Himlen og beder ham om noget i Jesu navn, så er vor bøn sat ind i en sammenhæng, der løfter os ud over os selv. Jesus lærte os det allertydeligst i Fadervor, en bøn som er sådan, som vi aldrig selv kunne have fundet på. Og den bøn bliver overrakt hvert barn i dåbsgave. Det betyder, at nu må dette barn ikke bare sige: „Vor Skaber, du som er i Himlen...", for det kunne jo enhver skabning sige. Nej, barnet må sige: „Vor Far!" til den store Gud i Himlen. Er det ikke forunderligt?

Bruger vi så dette privilegium – eller misbruger vi det? Det kan jo misbruges på så mange måder, ikke bare ved at bande. Det er også misbrug at bruge det med alt for stor rutine og selvfølgelighed, og ikke omgås det med den respekt og ærbødighed, som en så fornem gave har krav på. Men måske er det allerværste misbrug slet ikke at bruge gaven, men at lade den ligge ganske ubenyttet hen.

Og så det tredie bud: „Du skal holde hviledagen hellig." Gud er hele ugens Gud, men en dag helligede han. At hellige er at udsondre, tage ud, og Gud har taget en dag i

ugen ud til sit særlige brug. Kun Gud kan hellige; det står til os at holde det helligt, som Gud har helliget.

Er det en gave til os? Ja, søndag er ikke bare fridag fra arbejdet – det må vi gerne glæde os over – men det er ikke det, sagen drejer sig om her. Nej, om søndagen kommer en fornem gæst til bys, og denne fornemme gæst er Guds ord, og selv i vor afkristnede del af verden sætter det sit præg på samfundslivet, selv om mange har glemt gæsten selv. De nyder festen og dens fordele, men de lader festens genstand passe sig selv.

Det tredie buds gave er, at vi må have tid og ro til at høre Guds ord, til at tage mod den fornemme gæst. Den dag tjener Gud os med sit ord og sine sakramenter, hvis vi da giver ham lov til det og ikke har travlt med alt muligt andet.

Disse tre bud svarer til første del af det dobbelte kærlighedsbud: „Du skal elske Herren, din Gud, af hele dit hjerte og hele dit sind". De handler om vort forhold til Gud. Disse tre buds gode gave er: 1) Du må have mig til Gud. 2) Du må bruge mit navn. 3) Du må høre mit ord.

TREDIE MORGEN

Vi har talt om de tre første bud, der handler om vort forhold til Gud; nu skal vi så tale om de syv, der handler om vort forhold til vore medmennesker. Hvorfor skal vi have hele syv bud til at fortælle os, hvordan vi skal opføre os over for andre mennesker? Måske fordi vi er tungnemme og skal have det skåret ud i pap. Måske fordi der er så mange gode gaver gemt her, som vi skal bruge rigtigt.

Det begynder med det allernærmeste, vore forældre – de er nemlig også vore medmennesker. Og der står endda, at vi skal ære dem. Det har nogen af os måske meget let ved, og andre falder det meget tungt; derfor skal vi ind til sagen

fra en ganske bestemt synsvinkel. Guds arbejde som skaber hører ikke bare hjemme i de første kapitler i Mosebogen; nej, Gud fortsætter hele tiden med at skabe. Og til menneskeslægtens fortsættelse og bevarelse oprettede han et højt embede – forældre-embedet. Far og Mor får lov til at skabe barnet, og de er sat til at passe det. Det er altså Guds mening, at hvert lille menneskebarn, der kommer til verden, fra den første dag skal sættes ind i den store sammenhæng, som hedder slægten, og have en eller to eller flere til at tage sig særligt af det.

Gud har ordnet det sådan, at de fleste dyreunger hurtigt lærer at klare sig selv, men menneskebørn trænger meget længe til hjælp og støtte, og Gud har beskikket forældre til dette arbejde, og det er for denne beskikkelse, vi skal ære dem. Vi ved jo desværre, at dette arbejde kan passes mere eller mindre godt – eller slet ikke. Vi skal altså ikke ære vore forældre, fordi de er mere eller mindre fejlfrie, for det er de ikke, og det er vi heller ikke selv. Derfor skal vi sige: Forlad os vor skyld, som også vi forlader vore skyldnere. Og så skal vi ære vore forældre, selv om de er syndere.

„Du må ikke slå ihjel," siger det femte bud; men vi begynder forkert, hvis vi ud fra dette bud prøver på at lave os overkommelige og håndterlige regler for krig, dødsstraf, dødshjælp, selvmord eller svangerskabsafbrydelse. Først må vi finde den Guds gave, som dette bud skal værne om, og denne gave er vort eget og vore medmenneskers liv og legeme. Mennesket er ikke et tilfældigt lune af naturen, men skaberens ypperste kunstværk – en fantastisk konstruktion. Vi er stolte af, hvad vor tids opfindere, teknikere og ingeniører kan præstere og utvivlsomt med rette. Men menneskelegemet overgår alt dette.

Øjet er et af de fineste optiske instrumenter med en indstillelighed, som er aldeles betagende. Øret er en meget fin

mikrofon, hånden er et utroligt kompliceret redskab, og hjertet er en lille pumpe, der kan arbejde i døgndrift uden ferier og fridage i årtier. Ja, og så er der hjernens virksomhed og sårhelingsmekanismerne og meget mere, og alt dette er føjet sammen til samarbejde og sammenspil. Alt det kan vi værne om – eller ødelægge på et øjeblik.

Men det er ikke bare et spørgsmål om liv eller død. Vi skal ikke bare værne om det nøgne liv, vi skal også arbejde på, at dette liv bliver et godt liv – især for andre. Det kan give os mange vanskelige opgaver i det praktiske liv. Vi skal altså ikke bare sørge for, at vor næste lever, men også at han eller hun har mad, klæder, bolig, udkomme – og at der er hospitaler, brandvæsen, redningsbåde og meget, meget mere. Det er vor hverdag i al dens brogede mangfoldighed. Gaven er livet, og opgaven er at gøre det godt og indholdsrigt for os alle. Ak, hvor magter vi denne opgave dårligt!

Og så kommer vi til det sjette bud: „Du må ikke bryde ægteskabet." Og alle de til stadighed debatterede spørgsmål, som dette bud vækker, myldrer straks frem. Der er til dato sagt så meget om det, at jeg fristes til at forbigå det i tavshed. Men gaven, som dette bud skal værne, må vi tale lidt om. Skaberens meget fine gave til os er, at vi er skabt som mænd og kvinder, skabt til at hjælpe og supplere hinanden. I Piet Heins elegante formulering lyder det:

> Da Gud ville skabe noget, som ikke
> var spil eller sport eller mad eller drikke
> og dog var en verden af legende hvile,
> hvori vore sind kunne smelte og smile,
> da delte han men'sket i kvinden og manden
> og skabte den leg, de kan ha' med hinanden

Men det er altså ikke bare til leg, vi har hinanden; det er

også til gensidig hjælp. Gaven er stor, men det er opgaven også, for der er stærke kræfter på spil her. Når to unge giver hinanden ja-ord, underskriver de en åben check, d.v.s. beløbet udfyldes senere. Og så kan det ske, at det bliver dyrere, end de regnede med, og så overtrækker de deres konto.

I Finn Methlings stykke „Dagen i morgen" siges der: „Vi er kun små børn, vi vil gerne lege og glemmer den skyld, der hæfter ved alt. Ingen uden stejle blinde viljer kan undgå at forfærdes over den sorg, mennesker volder hinanden." Den unge mand i stykket siger, at det gælder om at virkeliggøre naturen. Og vi må svare, at hvis vi lader naturen udfolde sig uhæmmet, er der også ødelæggende kræfter i naturen. En have kræver et arbejde for at blive ved med at være have; og uden at kalde ukrudt for ukrudt kan vi ikke arbejde med naturen.

Vi må vist desværre erkende, at der er så meget i vor kultur – eller mangle på samme – som er koldt og egoistisk og materialistisk, og det skaber et drivhusklima, der presser planterne til at vokse unaturligt hurtigt; og det gør dem samtidigt uskikkede til at plantes ud „i det fri, hvor storme suse".

FJERDE MORGEN

Det syvende bud siger: „Du må ikke stjæle." Det handler ikke kun om indbrud og bankrøveri, for så angik det kun nogle ganske få. Nej, det handler om, at jeg skal respektere andre menneskers arbejde og det udkomme, hvormed de opretholder livet for sig selv og dem, der er afhængige af dem. Og så kommer det os alle ved, så længe der er sult og fattigdom på jorden. Det bud handler altså også om arbejdsmarkeder og handelspolitik.

Gud gav os en jord med uhyre rigdomme – „nok til enhvers behov, men ikke nok til enhvers begær," som Ganhdi

sagde. Og Gud satte os til at administrere og fordele disse rigdomme. Vi skulle arbejde sammen, respektere hinandens arbejde, dele arbejdet imellem os efter evner og kræfter. Og vi skulle også fordele arbejdets frugter mellem os efter trang og behov.

Men vi bruger gaven helt forkert. Vi skubber arbejdets byrder over på andre og rager mest muligt til os selv af arbejdets frugter. Og når vi bærer os sådan ad, bliver arbejdet hurtigt til en forbandelse – først for os selv, for vi blive slaver af det, og dernæst for andre, som vi gør til slaver af os. Vi stjæler hinandens arbejdsglæde – og det er mindst lige så slemt som indbrudstyveri.

Så er vi kommet til det ottende bud, der siger: „Du må ikke sige falsk vidnesbyrd imod din næste." Lyder det gammelsdags og uforståeligt? Tænker vi: Jeg skal da ikke vidne om nogen? Men det kommer nu os allesammen ved, for det handler om talens brug, som er en stor gave til os. Egentlig burde dette bud hænge i guldramme på alle bladredaktioner og i alle radio- og tv-studier! Vi bruger talens gave så tit og ofte, at vi helt har glemt, hvilken gave den er. Med den kommer vi i forbindelse med andre mennesker, med den har vi fået evnen til at se noget hos andre: Glæde, sorg, håb, skuffelse, nye tanker. Vi bruger alle denne gaver, og vi bruger den meget. Med den er vi endogså i stand til at skabe forbindelse mellem os og Gud. Vi kan tale til og om hinanden, og vi har også fået lov til at tale til Gud.

Men som alle gode gaver kan den også misbruges, – og den bliver det. For vi bruger jo ikke bare vore ord til at gøre godt med, vi bruger dem meget ofte til at gøre ondt med. Med dem tilføjer vi hinanden mange små giftige nålestik eller dybe blødende sår. Hvem har ikke erfaret det? Det vil sige, vi følte det stærkt, når andre sårede os, men vi lagde måske ikke mærke til, hvad fortræd vi selv gjorde

med vore ord. Og mange gange gjorde vi også fortræd med det, vi *ikke* sagde: Det lille venlige opmuntrende ord, som vi glemte at sige, eller den iskolde tavshed, vi mødte andre med, og som fik dem til at fryse langt ind i sjælen. I sandhed en gave, som det er vanskeligt at bruge på rette måde.

Nu mangler vi kun de to sidste bud, og de handler begge om at begære, at ville have noget, som andre har, om jeg -vil-ha'-sygen. Eller vi kan måske sige, at de handler om utilfredsheden, der hærger landet som en smitsom sygdom, – og ingen af os kan vel sige sig helt fri for den? På en måde kan disse to bud virke som en gentagelse af, hvad der allerede er sagt i de foregående, men vi trænger til at høre det igen, for at få det uddybet.

„Jydske Lov", som er over 700 år gammel, og som bygger på en livsvisdom, der er langt ældre, begynder således: „Med lov skal land bygges. Men ville hver mand nøjes med sit eget, og lade andre mænd nyde lige ret, da trængte man ikke til lov (...) var ej lov i landet, da havde den mest, som mest kunne gribe (...)" Det er klog mands tale om dette at begære. Begæret er altså urgammelt, – og det bliver jo ikke ved begæret alene, det fører videre til handling, til ond handling. Vi må vel ud fra „Jydske Lov" slutte, at når vi har så mange love i vort moderne samfund og stadigt trænger til flere, så det fordi, vi alle begærer så meget. Vi vil ikke nøjes med vort eget.

Skal vi sige det positivt, lyder disse to bud: „Du skal unde din næste det godt, glæde dig på hans vegne over, hvad han har. Du skal have det rette sind over for dine medmennesker."

Er disse to bud vogtere af ejendomsretten? Det lyder helt politisk, men sådan var det nu ikke ment. Der ligger dybt i os alle et behov for tryghed og varme, for at have nogen og noget, vi på en særlig måde hører sammen med. Nogle levende væsener, nogle ting, et sted, som vi kan kal-

de vort og have ansvar for. Det er vel ikke dette at eje noget, der er forkert. Men hvis goderne er ulige fordelt, hvis vi klamrer os til tingene, hvis vi ejer noget på andres bekostning – så er der noget galt.

FEMTE MORGEN

„Menneskene er jo så go'e," sagde Storm Petersen – og tilføjede så efter en lille eftertænksom pause: „Jamen, hvorfor er de det så ikke?"

Ja, hvorfor er vi det ikke? Vi har i disse morgenminutter talt om de ti bud, Guds grundordninger for vort samliv med hverandre i den ganske almindelige hverdag. Vi fik budene, for at de skulle advare os mod farer og værne om de gode gaver, som var lagt til rette for os. Disse bud er noget meget mere end et ærværdigt udtryk for det bedste i den moralske bevidsthed, – for noget, som vi alle inderst inde ved er rigtigt. Årtusinders erfaringer burde i hvert fald overbevise os om, at hvis et menneske eller et folk ikke anerkendte disse bud og rettede sig efter dem, så kunne der ske slemme ting.

Der var engang en vittig fyr, som ville udmale sig, hvor dejligt livet var på en sydhavsø. Han beskrev naturtilstanden og de ubekymrede glæder og sluttede så med følgende begejstrede udbrud: „Samtlige ti bud overtrædes flere gange om dagen!" Som om det skulle være lykken at leve uden respekt for noget som helst og uden smålig hensyn til mit og dit. Det er forbryderisk naivitet, og så er det topmålt egoisme. Budene er ikke bare nogle nyttige og praktiske leveregler. Det er de også. Men de er noget meget mere alvorligt – de er *Guds bud*, og derfor står vi her på skellet, hvor vandene deler sig. Og så bliver det alvorligt, når vi skal gøre regnskabet op.

Gemt under budenes sproglige formuleringer „Du må

ikke" eller „Du skal" har vi skimtet Guds mange gode gaver til vort liv og vor hverdag. De står som store plusser til vor tilværelse. Og så må vi erkende, at vi har gjort alle Guds plusser til minusser ved at misbruge eller ikke bruge disse gode gaver.

For det første: Gud sagde: „I må have mig til jeres Gud!" Men vi er mest optaget af og tager mest hensyn til mange andre ting, så disse ting bliver vor Gud, og det, der bestemmer vort liv. Første minus – og sikkert det største.

For det andet: Gud sagde: I må få lov til at bruge mit navn! En kostbar gave blev overladt os, men vi bruger navnet tankeløst og sjusket – eller vi bruger det slet ikke. Og dermed taber vi også denne gave på gulvet.

For det tredie: Gud sendte sit ord til os som en kongelig gæst og skaffede os tid og ro til at tage imod det. Men vi brugte tiden til alt muligt andet og lod gæsten passe sig selv. Atter satte vi et minus, hvor Gud havde sat sit plus.

For det fjerde: Gud gav os en stump af sin skaberkraft, så vi kunne skabe nye mennesker, og han beskikkede os til at værne dem, give dem hjem og varme, – men vi legede tankeløst med gaven og slog skår på skår i den.

For det femte: Gud gav os liv og et vidunder af et legeme, og vi gjorde, hvad vi kunne for at misrøgte og mishandle vort eget og andres legemer. Vi slog ihjel med små og store midler, pinte livet ud af andre – eller kastede bomber.

For det sjette: Som mand og kvinde skabte Gud os, til at glædes ved hinanden, til at hjælpe og støtte og supplere hinanden. Det var både en gave og en opgave. Glæden ved gaven ville vi godt have, men ikke besværet, og så blev også dét til sorg og skuffelse, bitterhed og fortræd.

For det syvende: Gud gav os alle jordens ting og sager at arbejde med, for at det kunne blive til gavn og glæde for os alle. Men vi har så travlt med at rage til os selv, så vi stjæ-

ler både arbejdet og arbejdsglæden samt arbejdets frugter fra andre. Og så bliver også dette plus til et minus.

For det ottende: Gud gav os evnen til at tale – med og om hinanden – og vi fyldte verden med ord, men der var langt flere onde end gode, og sandheden tog vi det ikke så nøje med. Atter et minus.

For det niende og tiende: Gud gav os alle nogen og noget at holde af og have omsorg for og ansvar for. Men vi misundte hverandre og røvede liv og ejendom fra hverandre til sorg og ulykke for alle.

Om alle ti tilfælde kan vi sige: „Gud gav... men vi..." Alle Guds gode gaver til at leve livet med og for hinanden har vi misbrugt og mishandlet til sorg og fortræd for os selv og vore medmennesker. Alle steder, hvor Gud satte et stort plus, gjorde vi det til et minus, for vi rettede os ikke efter hans bud. Tænk, hvor godt vi kunne have haft det, hvis vi ikke havde gjort det!

Og hvad gjorde Gud så? Vendte han ryggen til os, hvad han havde al mulig grund til, og lod os selv om at klare vore nederlag? Nej, *Gud satte sit store plus – sit kors – tværs over alle vore minusser*. Det er en meget mærkelig historie, slet ikke til at begribe. Men *vi har fået lov til at tro, at det er sandt*. For trods alle vore nederlag, trods alt det grimme vi har gjort, elsker Gud os. Og „at elske er viljen til at fastholde fællesskabet."

Gud fastholder fællesskabet med os, og derfor ser alt ikke håbløst ud for os. Og derved kan vi hente kraft og mod til at fastholde fællesskabet med vore medmennesker – dem, vi møder på vor vej, og som trænger til os – kort sagt: Vor næste.

Alle Guds gode gaver står stadig til vor rådighed, – og vi må bede Gud om hjælp til at bruge dem, som han ville det. Og når det alligevel mislykkes for os, og det gør det

desværre tit, så må vi bede Gud om at tilgive os og bøde på den fortræd, vi forvolder. *Det kaldes Guds nåde!*

Gå da frit enhver til sit
og stole på Guds nåde,
så får vi lyst og lykke til
at gøre gavn, som Gud det vil
på allerbedste måde.

Breve til syge

Telefonen er et dejligt instrument, den kan bringe mig let og hurtigt i forbindelse med venner og bekendte, så jeg næsten har dem i stuen for en kort stund. Jeg kan ligefrem blive sentimental og stryge taknemmeligt hen over den lille tingest, når den har formidlet en varm kontakt mellem mig og et andet menneske. Og jeg bliver aldrig færdig med at undre mig over, at når jeg sætter mig hen og drejer 13 tal på den runde skive, så hører jeg få sekunder efter, at telefonen ringer i min datters stue ovre i England, og jeg hører hendes glade stemme, som om hun boede på den anden side af gaden. Det er da det rene trylleri!

Men jeg har én ting at bebrejde telefonen: den vænner os af med at skrive breve. Og der er nu noget særligt ved breve. Jeg skriver anderledes end jeg snakker i en telefon. Jeg giver lidt mere af mig selv og mine inderste tanker, har lidt bedre tid til at formulere det end i en løbende samtale. Og breve er noget mere varigt end ord, der siges og omgående er borte med blæsten eller huskes utydeligt. Breve kan læses igen og igen, og selv mange år efter kan der genskabes en situation og en stemning af sådan et lille beskrevet stykke papir.

„Breve til syge" – jamen jeg er ikke syg, så det kommer nok ikke mig ved, siger du måske. Det er da dejligt, hvis du ikke er syg, men det kommer dig nu alligevel ved, for det handler også om de breve, *du* skal skrive, og du må være ualmindelig heldig, hvis du ikke kender en eller flere, der er syge – eller ensomme – eller gamle.

Ikke sandt, nu kom jeg til at røre ved en lille dårlig samvittighed? Og du har en masse gode undskyldninger parat:

Det store hospital ligger så langt fra, hvor du bor, at det tager mindst en halv dag bare for at være hos hende en halv time, og mere kan hun slet ikke tåle. Eller: hvad skal jeg dog sige til ham, jeg føler mig så usikker over for alt det med sygdom. Eller sytten forskellige andre undskyldninger, som måske er reelle nok, men alligevel ikke tilstrækkelig grund til at lade være med at gøre noget.

„Hellere ramme ved siden af, end slet ikke at ramme," er et nutidigt ordsprog, som på sin bagvendte måde siger noget rigtigt. Hvis du nu ikke kan tage turen til det store hospital langt, langt borte eller til din gamle moster i den anden ende af landet, så skriv et brev! Det er altid spændende at få brev, men det er dobbelt spændende, når man er syg og ensom. Hvad du skal skrive? Ja, jeg kender jo ikke den situation, du skal tale ind i, og jeg indrømmer gerne, at det kan have sine vanskeligheder, for ved et besøg kan man dog stikke følehornene frem og måske vejre stemningen. Det kan man ikke, når man sidder og skriver brev. Men prøv alligevel. Jeg kan ikke lære dig, hvad du skal skrive, men jeg kan fortælle dig om tre meget forskellige breve, som jeg lige har skrevet, og så kan du måske blive inspireret til at skrive dine breve.

Det første, jeg skrev, var til en rask og energisk ung mand, som brækkede benet, kort før han skulle være startet på en ferierejse til udlandet. Han har aldrig været syg og indlagt før, så han havde svært ved at finde sig til rette i sin situation. Til ham skrev jeg:

Kære John! Lige siden jeg hørte om dit uheld, har jeg tænkt meget på dig. Jeg har prøvet at forestille mig det chok, du fik, og din ærgrelse over, at alle dine omhyggeligt lagte planer blev væltet som et korthus. Den første uge har nok været slem for dig at komme igennem. Men jeg tænker mig, at nu er de værste smerter og ubehageligheder ved at

være overstået, og du er så småt ved at vænne dig til at se verden fra en helt ny og uvant synsvinkel. Og da du nu faktisk er nødt til at blive, hvor du er, så gælder det altså om at få det bedst mulige ud af situationen.

Se, din udenlandsrejse kom du jo ikke på, men den når du sikkert en anden gang, – og hvor var det godt, at det ikke var der ude i det fremmede, du brækkede benet. Men er du klar over, at du alligevel er kommet ud at rejse? Du er kommet til et meget mærkeligt land: de syges verden. Derhen rejser man ikke frivilligt, men er man der først, er der mange ting at se og lære der. Først er der jo det, at i den verden er tid noget helt andet end ude i den travle verden, du kommer fra. Tid er kun delvist noget, klokken og kalenderen bestemmer, – den bestemmes langt mere af sit indhold. Din første uge på hospitalet har sikkert været meget længere end nogen anden uge, du før har oplevet. Din næste uge vil føles væsentlig kortere, og jo længere du ligger, desto kortere føles ugerne – måske med undtagelse af den sidste før udskrivelsen, hvor utålmodigheden pludselig tager til.

De mennesker, du træffer i dette fremmede land, er også anderledes end dem, du er vant til at færdes iblandt. De efterlod deres hverdag og deres daglige tøj og vaner ved hospitalets port, og med alt det en hel del af den facade, som de plejede at gemme sig bagved. De er ligesom mere oprindelige, mere „nøgne", og som regel også nemmere at komme i kontakt med og blive gode kammerater med.

I det land sker det, at der bliver vendt op og ned på de vante proportioner, så det, der før forekom dig stort og vigtigt, har tabt noget af sin betydning. Og noget andet, som du før ikke regnede ret meget med, er nu blevet meget vigtigt. Er du først begyndt at betragte dit hospitalsophold som en rejse i et fremmed land, vil du opdage mange interessante ting. Og så har du jo en stor fordel fremfor mange

af dine „medrejsende": du har næsten returbilletten i lommen! Det vil sige, du ved omtrent, hvornår du kan regne med at rejse tilbage.

Det kan såmænd ske, at du senere vil tænke tilbage på denne tid med en vis misundelse og længsel – en tid, hvor ansvaret var taget fra dig, hvor du ikke skulle skynde dig, hvor du havde tid til at læse aviser og bøger uden at forsømme noget andet. Og tid til at tænke problemer igennem, som længe var skubbet i baggrunden. Det bliver i hvert fald en „ferie", du ikke glemmer, og måske en, du bliver glad for på en særlig måde. Det ønsker jeg i hvert fald for dig!

Mange hjertelige hilsener

Se, det var det første brev. Problemstillingen var helt anderledes for det næste. Det var nemlig til en lærerinde midt i 30'erne, som allerede havde været syg i et par måneder, og som ved, at der vil gå lang tid endnu, inden hun kan vente at blive rask. Hun er træt og resigneret og føler sig glemt – sikkert ikke helt uden grund. Det er svært at være trofast mod de langtids-syge, og de trænger netop til det. Til hende skrev jeg:

Kære Gerda!
Et brev er kun en lille erstatning for et personligt besøg, men sådan må jeg nu gøre denne gang. Det har også sine fordele, for så kommer jeg uden for besøgstid, og du kan endda gemme mig til senere, hvis du er for træt til at tage imod mig, lige når jeg kommer.

Du får vel ikke så mange besøg nu, for mange af dine venner og bekendte har jo ekstra travlt netop nu; men så får du vel talt mere med de få, der kommer. Jeg kan huske,

at du i den første tid af din sygdom stønnede ganske lidt over, at der kom så mange besøgende på en gang, så du ikke fik talt rigtigt med nogen af dem. Ja, ordsproget siger jo: For lidt og for meget kan fordærve alting!

Nu er du vel så indlevet i hospitalets rytme, at de enkelte dage ikke forekommer dig så lange, som de gjorde i begyndelsen? Det er mærkeligt, hvor sådan en regelmæssig rytme kan dele dagen ud i små stykker, så man kun skal tage et skridt ad gangen og tit når til aften, næsten inden man ved af det. Nu er det måske mere ensformigheden, der tynger dig? Og hvad skal vi gøre ved den? De store glæder og de store begivenheder har du jo slet ikke kræfter til nu, så det er kun godt, hvis de venter til en anden gang. Men der må være mange små glæder på din vej, som du kan standse og samle op: en blomst på dit bord – hvor kan du få tid til at nyde dens skønhed og beundre dens fine konstruktion. Vi travle dagens børn får tit kun kastet et flygtigt blik på al den skønhed, der blomstrer på vor vej.

Du er nok for træt til at læse tykke bøger, men hold nu ikke helt op med at læse af den grund. Slå dig på de små novellesamlinger eller digtene; der findes mange fine ting imellem, som jeg er vis på, at du vil kunne nyde.

Jeg har savnet dine breve den sidste tid. Du hører til de efterhånden få, der virkelig forstår at skrive breve. Jeg forstår så godt, at for tiden kan du ikke skrive så lange breve, som du plejer; men skriv et lille kort af og til og fortæl om, hvordan tilværelsen ser ud fra din synsvinkel. Dine raske venner trænger til det for at lære din verden at kende. De vil så gerne skrive til dig, men du ved vist ikke, hvor hjælpeløse raske mennesker kan føle sig, når de vil skrive til en syg, fordi de slet ikke ved, hvad der er dine problemer, og fordi de er bange for at skrive noget forkert. Tag dig lidt af deres opdragelse på det punkt, og gør det også for din

egen skyld, for ikke at tabe forbindelsen med den verden, som du vender tilbage til, når du bliver rask.

Dine medpatienter – snakker du lidt med dem? Jeg er bange for, at du er tilbøjelig til at trække dig for meget ind i dig selv. Men du, som er så hospitalsvant nu, kunne vist med meget små midler hjælpe de nyankomne med at finde sig til rette. Du ved, hvor fortumlet man kan føle sig, når man lige er indlagt på et hospital. Og vil du så gøre mig den lille tjeneste at fortælle mig, om der er et eller andet, jeg kan glæde dig med. Jeg vil så gerne, men jeg er somme tider så uopfindsom. Så vil jeg slutte med mange kærlige hilsener.

din ....

Det tredie og sidste brev var langt det sværeste at skrive. Det var til en veninde, som ligger meget alvorligt syg. En stor hjælp til at skrive brevet var det, at jeg netop havde fået et brev fra hende, hvor hun blandt andet skrev:

„ ... jeg trænger sådan til din hjælp. Nu har jeg ligget her på hospitalet i over tre måneder; jeg er meget træt og har af og til smerter; men det værste er, at jeg er begyndt at blive bange for, at jeg aldrig bliver rask – trods alt, hvad lægerne siger. Derfor er der kommet en underlig angst og uro over mig. Jeg føler mig fanget som i en fælde og kan ingen udvej se.

Når jeg ligger vågen om natten, er det, som om mørket lukker sig om mig, og mine tanker flakker hvileløst og planløst omkring. Jeg kan ikke tænke tingene igennem, og jeg kan ikke bede. Om dagen føler jeg mig ensom midt imellem alle de travle mennesker; og de andre patienter er hver optaget af sit. Selv når min familie kommer og er me-

get søde imod mig, er jeg på en underlig måde isoleret. Der er som en glasvæg mellem dem og mig.

Du har jo selv prøvet at være alvorligt syg, – kan du ikke hjælpe mig at klare begreberne? Jeg ved, du er for langt borte til at kunne komme og besøge mig, men vi har jo før kunnet skrive til hinanden. Nu trænger jeg meget til at høre fra dig igen!

Din Agnes

Kære Agnes!
Mange tak for dit brev. Hvor er jeg ked af, at du må opleve sådan en trang tid. Nu sætter jeg mig i tankerne på din sengekant og holder dig i hånden, og så må vi snakke lige ud om tingene, som vi før har gjort. Og selv om jeg var nærværende, kunne jeg nok ikke gøre så meget mere. Din træthed og dine smerter kunne jeg – hvor gerne jeg end ville – ikke tage fra dig, men jeg går ud fra, at læger og sygeplejersker gør, hvad der kan gøres, og det er nok en hel del, skønt du måske ikke så meget føler lettelsen som de smerter, der er blevet tilbage.

Du kan ikke tænke tingene igennem – nej, selvfølgelig, det er du for træt til, men det skal du heller ikke. I en tid, som den du oplever nu, må man tære på sine reserver og leve på det, man har fra tidligere. Måske ikke føle det, men bare vide det. Og hvis du synes, du ikke kan bede, så må du være fri for det en tid, så skal jeg gøre det for dig.

De mørke nattetimer og de flakkende tanker kender jeg af erfaring. Det er du desværre ikke ene om, og det er en byrde. Jeg kan kun fortælle, hvad der somme tider hjalp mig. Jeg prøvede i tankerne at tælle alle de ting, som jeg havde at være taknemmelig over, og det blev til mange flere, end jeg på forhånd troede. Eller jeg klamrede mig til

„Fader vor"s ord og sagde dem gang på gang. Mange gange blev det kun til en remse, som ikke kunne kaldes bøn, kun et middel til at holde tankerne fra at flakke alt for hvileløst omkring. Men det skete også, at ordene pludselig blev levende for mig, de foldede sig ud og lukkede op for lys og varme og rigdom.

Din ensomhed midt iblandt dine kære – den føles som en stor byrde, og de mærker det sikkert også. Kan du ikke selv gøre lidt til at forandre det? Har du ikke for at skåne dem tiet stille med dine bange anelser og dine tunge tanker? Og de har måske gjort det samme over for dig. Tal med dem om det, der tynger dig; det er bedre at være fælles om det svære end at gå hver for sig og slæbe på sin byrde. De kommende dage – prøv at tage dem en ad gangen, det er mere end nok for dine kræfter. Ja, lev dem kun fra time til time. Jeg kan jo på afstand ikke bedømme, om du ser for sort på din sygdom; men jeg ved, at du er i gode hænder – i dygtige lægehænder, ja, men først og fremmest i Guds gode hænder, – og er det ikke det allervigtigste? Når du sætter dig i en bil, et tog eller en flyvemaskine, betror du dit liv i førerens hænder og stoler på, at du føres trygt til målet. Og hvad så ikke, når det er Gud, der styrer? Er der hvile i det? Du er ikke alene, selv om du føler dig alene! Jeg vil være dig nær i tankerne i den kommende tid. Gud i vold!

Vi gamle koner

Vi er et mindretal ganske vist, men alligevel temmelig mange. Vi gør os bare ikke ret meget gældende, for vi blander os ikke i tidens højrøstede diskussioner. Det er vi for beskedne og forsagte til. Forsagtheden kommer måske af, at vi vejrer en smule foragt i de to ord: gamle koner. Ikke mindst når de sættes sammen. Begge dele er diskriminerende, skønt vi ikke kan gøre til eller fra, hverken ved det ene eller det andet.

Gammel, fortidig, passé – men ikke gammel nok til at være en antikvitet, det er ikke højt i kurs for tiden. Og kone! – altså ikke nok med at være kvinde, men uden erhverv, uden selvstændig stillingsbetegnelse! Kone – eller det pænere udtryk „husmoder" – er ikke rigtig anerkendt som erhverv, skønt husmødre forvalter en stor del af nationalindkomsten.

Ikke desto mindre – vi er her, og vi har også vor mening om mange ting. Måske er vor tilbagetrukne stilling i samfundet kulturbestemt. I det gamle Kina f.eks. ærede man de gamle for deres visdom og lyttede til deres råd, men i vore dages vestlige verden er det de unge, der dominerer billedet, for de repræsenterer jo nutiden og fremtiden og produktiviteten. Bevares, der sørges da godt for de gamle, materielt set; men er vi accepterede som medlemmer af samfundet og fællesskabet? Eller passer vi ikke rigtig ind i mønsteret mere?

Må vi stilfærdigt bemærke, at vi er udmærket klar over nutidens og fremtidens store betydning, men vi tror, at fortiden ligger som grundfjeldet neden under det hele. Alt hviler på det, og hver lille rullesten, som vi sparker til på

vor vej, er et lille stykke af dette grundfjeld. Alle bygger vi på fortiden og støder ustandselig på den, hvorfor da foragte den? Fremtiden – hvis vi har nogen – stormer os i møde og er et kort øjeblik nutid, så er også den fortid. Men derfor er den da ikke værdiløs.

Et eller andet sted har jeg læst, at når kristendommen har overvintret i Rusland, skyldes det for en stor del „Babushka'erne", bedstemødrene. De passede børnebørnene, når far og mor begge skulle på arbejde, og de fortalte selvfølgelig i al troskyldighed børnene, hvad de selv troede på, uden hensyn til tidens skiftende ideologier.

Nu er der jo gode grunde til, at det ikke er de samme Babushka'er, der stadig sidder og fortæller. Det er over 60 år siden, revolutionen fandt sted, så det må mindst være tredie generation af bedstemødre, der fortæller; men mon det ikke stadig er det samme, de fortæller? Traditioner er sejlivede, og bedstemødrenes indflydelse sker så stilfærdigt og ubemærket, at høje herrer ikke lægger mærke til det. Men hvad der med kærlighed skrives i bløde barnesind, er ikke let at slette ud.

Men hvorfor gå så langt som til Rusland? Jeg siger halvt for spøg og halvt for alvor, at min hukommelse rækker tilbage til 1836; det var det år, min mormor blev født, og da hun boede i mit hjem i hele min opvækst, har hun haft stor indflydelse på mig. Hun fortalte mig mange ting, også en hel del jeg ikke forstod den gang; men det var frø, der blev sået i en god hukommelses muld, og de spirede langt senere.

Min mormor blev 86, og min mor blev 95, og selv er jeg forlængst mormor, der fortæller for børnebørnene. Det er os gamle koner, der for en stor del repræsenterer kontinuiteten og hukommelsen i slægten. Derfor er det et kulturelt tab, når generationerne i vor tid ikke bor sammen eller i nærheden af hinanden. Praktiske forhold gør det mange

gange umuligt, ganske vist; men det er ikke hele sandheden om det forhold. Hverken de gamle eller de unge har egentlig viljen til det. Begge parter ryster på hovedet og siger: „Bevar os vel!" Nej, ingen af dem tør tage det besvær, der følger med.

De gamle er måske bange for uroen og beatmusikken, og de unge for de kritiske blikke og bemærkninger, der kunne falde af. Ja, selv uden i mindste måde at kritisere sine omgivelser kan en gammel kone komme til at virke som en dårlig samvittighed, – og det er da irriterende. Har f. eks. nogen af de mange eksperimenterende kollektiver gamle boende mellem sig? Generationskløfterne er måske mange gange for brede til at skræve over, men alligevel – tænk, hvis der var et gammelt menneske, der altid havde tid til at læse en historie for børnene eller trøste et sygt barn! Det ville være godt for børnene, og den gamle kunne ikke klage over ensomhed, men ville få mange venner. Der kunne sættes en god vekselvirkning i gang. Rent bortset fra, at der nok også blev lappet og stoppet noget tøj, som ellers ville være blevet kasseret. Jeg er ikke blind for besværet ved den ordning; men jeg ved også, at den ville rumme store værdier – og alle værdier har jo deres pris.

Da min mormor i 1904 flyttede ind hos sin datter, var det den tids form for alderdomsforsorg; det var længe, før folkepensionen blev opfundet, og offentlig hjælp blev betragtet som fattighjælp, og den skammede man sig over, så hvad skulle hun ellers have gjort? Og hun sagde fromt og ubekymret: „Jeg ejer intet, og jeg savner intet!"

Det kunne ske, at der til jul kom en dollarseddel fra sønnen i Amerika, og så fik mormor travlt med at give den godt ud, og selv om hun ellers ikke havde penge mellem hænderne, skulle en god del af den gå til „Guds Riges arbejde". Jamen, det er da et mønster, der fortsætter den dag i dag, bare med den forskel, at pensionister nu har mange

flere penge at råde over. Missionsselskabernes bestyrelser ville få mange grå hår, hvis alle fromme, gode pensionisters bidrag pludselig holdt op.

Dér er i hvert fald et sted, hvor der bliver lagt mærke til os, for der er uvenlige røster, der siger, at det er kun gamle koner, der går i kirke. Det er heldigvis løgn. Kirkegængerne er en broget skare af alle aldre, køn og kulører. Men vi kommer der da også, for mange af os har jo gået i kirke hele vort liv, så vi er bare blevet gamle i tjenesten, og hvorfor skulle vi så holde op, fordi nogen kommer med en så tåbelig påstand? Og hvis vi passer vort arbejde og beder for vore præster og vor menighed, får vi måske lov til at virke som skjulte kanaler for Guds velsignelse. Og det var jo ikke så ringe, som vi jyder siger. Der bliver mere og mere at bede for, jo ældre man bliver, og det er et arbejde, der passer til vor tid og vore kræfter, et stilfærdigt og upåagtet arbejde; men der er store forjættelser knyttet til det.

Nu kunne man jo stille det drilagtige spørgsmål: Hvad er det at være gammel? – eller: Hvem er gammel? Og ved nærmere eftersyn viser det sig at være et vanskeligt spørgsmål at besvare. Den kvikke fem-årige spørger: „Far, levede du i istiden?" Nej, så gammel er far nu heller ikke. „Men tante Dusse, hun gjorde da?" Samme tante var helt hvidhåret, så det var da indlysende.

Forskolebarnet synes, at lærerinden på 22 er meget gammel; og de unge på 15 er ikke i tvivl om, at deres forældre er mosgroede og forkalkede. Når vi selv når til midten af fyrrerne, føler vi os „i vor bedste alder". Og som 60-årige glæder vi os over, at vi „føler os unge endnu". Men når vi så bliver over de 70, er det svært at benægte i hvert fald for os selv, at vi er gamle. Vi drister os måske til at sige det højt i en spøgende tone; men så har vi det som konen, der

sagde: „Jeg vil gerne indrømme mine fejl – men så håber jeg da, at nogen vil protestere."

Vi kan i hvert fald ikke ret godt lide, at andre kalder os gamle (højst „ældre"); men det gør de som regel heller ikke, de er høflige og siger, at vi er „ungdommelige" eller „åndsfriske". Det er faktisk en tvivlsom kompliment, for det er falsk reklame, hvis vi er ungdommelige, når vi er over de 70, og åndsfriske håber vi, at vi har været hele vort liv. Vi burde ikke skamme os over vor alder og de mærker, den har sat på os. „Det er ikke en forbrydelse at blive gammel; men det er heller ikke altid en fornøjelse," skal Golda Meir have sagt.

Tid er noget underligt relativt noget. Om man er gammel, har selvfølgelig noget at gøre med, hvor mange gange man har holdt fødselsdag; men det har også noget at gøre med, hvilket indhold man har fyldt sin tilværelse med. Det er lige så fuldt et spørgsmål om kvalitet som om kvantitet. Et menneske, der opnår at blive 100, har måske *levet* meget mindre end den, der kun nåede at blive 20.

Vi gamle koner længes ikke sentimentalt efter „de go'e gamle dage", for vi kan nemlig godt huske en hel del om det mindre behagelige ved dem, og vi er ikke blinde for fremskridtets behageligheder. Og vi ved, at der nu engang ingen back-gear er på tidens vogn. Stå stille lader sig også vanskeligt gøre. Så er der vel en del, som mere eller mindre modvilligt lader sig slæbe med. Men mange af os er virkelig endnu så nysgerrige, at vi bestandig er spændte på, hvad der er rundt om det næste hjørne. Ja, jeg tør desværre ikke tale på alle gamle koners vegne, for vi er lige så individuelt forskellige som alle andre grupper af mennesker.

Der er både tab og vinding ved at blive ældre, og vi er tilbøjelige til at lægge mest mærke til tabene. Det er trist, når vennekredsen skrumper ind, – kun nogle få af os er så

lykkelige at kunne blive ved med at knytte nye kontakter. Helbred og kræfter er ikke mere, hvad de før har været. Vi har ikke energi til det, som vi har lyst til – og det er nu ærgerligt!

Når vi tripper vor stilfærdige tur, bliver vi overhalede af en ung fyr i fuldt løb, og vi kigger misundeligt efter ham. Men vor følgesvend siger: „Sådan har du også kunnet en gang. Og når han bliver 70, går han måske langsommere, end du gør nu." Det er også en slags trøst! Vi må bære alderens byrder, og de kan være mange og forskellige – og er som så meget andet ulige fordelt.

Men der er også fordele ved at blive gammel; dem bør vi nok lægge mere mærke til. Arbejdsbyrden lettes, ansvaret hviler ikke mere så tungt på vore skuldre. Vi følger med, så godt vi kan i landets og verdens begivenheder; men vi har det alligevel mere på afstand. Det er mest for børnenes og børnebørnenes skyld, vi bekymrer os om fremtiden. Selv når vi jo næppe at opleve, hvad diskussionen om Storebæltsbroen ender med.

Et langt livs minder og erfaringer er den rigdom, vi lever i og suger næring af, og som vi egentlig gerne ville dele med andre. Men vi har jo lært, at vi skal ikke give gode råd, hvis vi ikke bliver opfordret til det, og det er ikke så ofte, som vi gerne ville. Somme tider går naturen alligevel over optugtelsen ud fra et stærkt ønske om at advare andre mod at begå de samme fejltagelser, som vi selv begik.

Det er slet ikke, fordi vi har lyst til at gribe rattet, det er vi kun lettede over at have sluppet; men som gamle bilister har vi reflekserne så meget i kroppen, at vi, når vognen slingrer, stemmer fødderne mod bundbrædderne, som om vi havde pedaler – selv om vi sidder på bagsædet. Så sker det selvfølgelig, at ungdommen undertiden reagerer på vore gode råd med høflig ligegyldighed – eller det, der er

værre. Navnlig hvis vi får ret, for så er det mest irriterende.

Der er nogen, der mener, at temperamentet afbleges med alderen – har man været hidsig som yngre, bliver man mere omgængelig som ældre; har man været livlig, bliver man efterhånden mere sat. Andre mener, at de fremherskende træk i vor karakter træder tydeligere frem med årene, fordi camouflagen slides af os. Jeg ved ikke, hvem der har ret. En af fordelene ved at blive gammel burde være, at vi er blevet mere tolerante, mere forstående over for andres fejl og fejltagelser, – for vi ved jo noget om, hvor tit vi selv tog fejl, og hvor vanskeligt det kunne være at have overblik og kunne beregne konsekvenserne af vore handlinger på langt sigt.

En ro og en mildhed skulle følge de sene år, så de blev en tid til eftertanke, som de travle år ikke gav os lov til. Og en tid til at undres og glædes over så mange små og store ting, som vi før tog som selvfølgeligheder eller rettigheder. Misund os blot, I travle stressede mennesker! Vi er „stået af ræset", som det så smukt hedder, vi har ikke travlt mere. Ja, bevares! vi bestiller da noget endnu, vi kunne slet ikke holde ud at sidde med hænderne i skødet og trille tommelfingre. Men det haster ikke mere, vi kan selv bestemme farten, og nu har vi bestemt, at vi ikke vil skynde os. Vi har overstået vore identitetskriser og slidt genertheden af os, – så vi er ikke længere så bange for at være os selv.

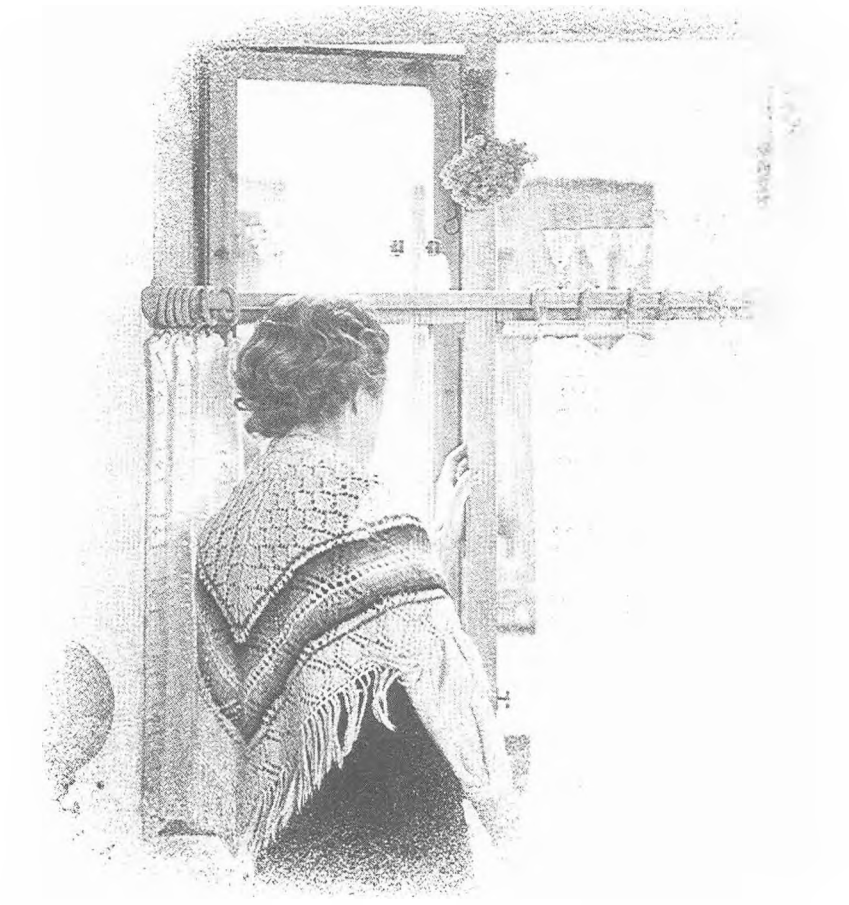
Det kan ske – omkring en mærkedag f.eks. – at vi vender os om og ser tilbage over vort livs landskab og den vej, vi har vandret, og så undres vi over, hvor forskellig en vej kan opleves, når vi går frem ad den, – og når vi ser tilbage på den. Det, der engang var meget vigtigt eller meget smerteligt, ser på afstand helt anderledes ud. Og små ting,

som vi ikke agtede rigtig på den gang, har fået stor betydning nu.

Hvor har vi set mange forandringer komme og gå. Det, der engang var moderne, blev gammeldags, – og år efter dukkede det op og var moderne igen. Havde man en yndlingskjole, som man ikke nænnede at kassere, lod man den bare hænge bagest i skabet, til den en dag var moderne igen. – Kan man ikke sige noget lignende om forskellige teologiske anskuelser?

En lille regnorm stak hovedet op af jorden og opdagede en anden regnorm ganske tæt ved. „Hvem er du? Og hvad gør du på mit territorium?" udbrød den. Og fik til svar: „Dit store fjols! Er du da ikke klar over, at jeg er den anden ende af dig selv."

Hvad har regnorme med gamle koner at gøre? Jo, – vi er i al ydmyghed ikke i tvivl om vores eksistensberettigelse, men vi ville så gerne, at andre – og navnlig den yngre ende af „regnormen" – skulle opdage forbindelsen imellem os og sammenhængen i tilværelsen – bare engang imellem!

Pia Raug fandt digtet om den gamle kone, og hun lavede melodi til og sang den forskellige steder. Hun spurgte mig, om hun måtte bruge den på en grammofonplade, og jeg sagde Ja – uden egentlig at tro, at det blev til virkelighed. Men et par måneder efter ringede hun og sagde: „Nu er vi ved at tage fotografier til pladeomslaget. Jeg skal være på den ene side, og så skal vi have en gammel kone på den anden side. Kan du ikke komme?" Da jeg tøvede lidt med svaret, tilføjede hun; „Du skal tages bagfra!" – og det mente jeg ikke, at der at der var noget at risikere ved.

Se mig, som sidder her inderst inde

Den gamle kone på plejehjemmet

Hvad ser du søster, her i min stue?
En gammel, sur og besværlig frue,
usikker på hånden og fjern i blikket,
– lidt griset og rodet, hvor hun har ligget.
Du taler lidt højt, men hun svarer ikke,
hun savler og hoster, har snue og hikke.
Hun takker dig ikke, for hvad du gør,
og er så tit, som hun slet ikke bør.
Er det, hvad du tænker? Er det, hvad du ser?
Så luk øjnene op og se, der er mer!
Nu skal jeg fortælle dig, hvem jeg er,
den gamle kone, der ligger her:

Jeg er et barn på ti i et lykkeligt hjem
med forældre og søskende – jeg elsker dem.
Jeg er ung på seksten med håb og drømme
så let på fod og med tanker så ømme.
Jeg er brud på tyve med roser på kind,
i mit eget hjem går jeg lykkelig ind.
Jeg blir mor og bygger et hjem så trygt
og værner mine mod kulde og frygt.
Og børnene vokser – sorger og glæder
med årene veksler, vi ler og græder.
Så flyver ungerne bort fra reden,
min mand mig trøster, vi nyder freden.
Vi når de halvtreds, og børnebørnene kommer
og bringer uro og glæde hver sommer.

Men så kommer sorger og tunge dage,
min mand er død, jeg er ene tilbage.
For børnene har nu selv børn og hjem,
og der er meget, der optager dem.
Og borte er alle de gode år,
de glade dage og gode kår,
Nu piller alderen fjerene af mig,
min ynde og kraft bliver taget fra mig,
for ryggen er bøjet, og synet svigter,
jeg har ikke kræfter til dagens pligter.
Mit hjerte er tungt, og mit hår er gråt,
med hørelsen er det også lidt småt.

Men inden i dette gamle kadaver
er endnu levende, smukke enklaver,
der lever barndom, ungdom og steder,
der lever minder, sorger og glæder.
De gladeste minder i sindet synger,
skønt alderens byrder mit hjerte tynger.
Og smertelig nemmes den tunge lære,
at intet kan blive ved med at være.

Hvad ser du, Søster – en gammel, besværlig
og træt lille kone? – Nej, vær nu ærlig!
Se nærmere til – måske kan du finde
et barn, en brud, en mor – ja, en kvinde.
Se mig, som sidder her inderst inde,
det er mig, du skal prøve at se og finde.

Tak, lille Bedste, for det du skrev

Svar til den gamle kone

Tak, lille Bedste, for det, du skrev,
vi er meget betagede af dit brev,
vi hører din røst og milde stemme,
der spørger os, så det er svært at glemme.

Du spørger os, hvad vi mon tænker og ser,
når vi farer forbi dig og snakker og ler.
Er vi tankeløst travle og overser let,
at du sidder der så gammel og træt?

Nej, lille Bedste, det nager os tit,
at vi stræber så meget og når så lidt,
men I er så mange, og vi er så få,
og der er så meget, vi helst skulle nå,
og når renlighed, mad, terapi er nået,
ja, så er hele dagen jo gået.
Og tid til at sidde og lytte stille
til, hvad du gerne fortælle ville,
det blev der for sjældent – ja, det er rigtigt,
og det var vel egentlig mere vigtigt.
Du ville fortælle om sorger og glæder,
om minder, om savn og om gamle steder.
Dit liv var så rigt, dine minder er skatte,
som vi i vor travlhed ikke kan fatte.

For vi er så unge. Hvordan skal vi lære,
hvordan det er, så gammel at være?
Vidste du selv, dengang du var ung,
at alder kan gøre så træt og tung?
Først når vi selv bliver gamle og grå,
kan vi vel helt dine tanker forstå.

For livets sorger er du nu gemt,
men hvad du skrev, har vi ikke glemt.
Du gav os meget at tænke på,
og skønt vort svar kan dig ikke nå,
må vi skrive, for os er betroet en flok,
for hvem vi aldrig kan gøre nok.

Og hver gang en gammel er gået bort,
så nager det os, at vi tit kom til kort.

Forårsmorgen

Langsomt vokser dagen frem af nattens mørke muld,
Form og farver pakkes ud af tågens hvide uld,
Himlen fejes klar og ren af blæstens brede kost,
Solens første stråler smelter nattens sidste frost.

Dagens lyde vokser, jager søvn og drømme bort,
Mange krav og pligter står og banker på min port,
Nye dag, hvem er du? Hvad har du mon i din favn?
Først ved aften har du fundet form og vundet navn.

August 1974.

Efterårsaften

Lavt brænder lyset i stagen,
mørket trænger sig på,
de sidste rester af dagen
svinder som skygger grå.

Stilnet er travlhed og stræben,
sagtnet er fart og gang,
falmet er kinden og læben,
stemmen har ingen klang.

Dagen er gået til ende,
hvilens tid er os nær,
lyset har svært ved at brænde,
og nu er natten her.

Tankens søgen mod landet bag hav

Når begravelsen er forbi, og når slægt og venner og børn og børnebørn er draget hver til sit, så sidder man tilbage med sorgen og savnet.

Sorgen og savnet er søstre,
hvem af de to er størst?
Sorgen er pine og smerte,
savnet er tomhed og tørst.

Sorgen er vild og voldsom,
den river min sjæl itu.
Savnet – det er din tomme plads,
mit jeg der mangler et du.

Du føler dig måske ene i din sorg, skønt det samme er sket for mange andre, og sker hver eneste dag ud over jorden. Mennesker oplever det samme, men på hver sin måde, og for dig er dette noget enestående, noget kun du kan finde vej igennem. Du sidder i din stille stue og ser på den tomme plads, og nu skal du til det, der kaldes at gennemarbejde – eller arbejde dig igennem – din sorg. Og det er et arbejde, som det tjener dig bedst ikke at gå uden om eller lade ligge. Det kan være strengt, selv om du kan sørge „med håb", og selv om det er et gammelt og træt menneske, du sagde farvel til. Hvor strengt må det så ikke være, hvis du finder det, der er sket, meningsløst og uforståeligt.

At miste en ægtefælle – eller en god ven – er som at få amputeret en arm eller et ben. Det er, som om en del af en selv er skåret bort. Og nu skal såret heles, og man skal lære

at leve med de forandrede vilkår. Situationen bliver aldrig som før. Du synes, dit tab er stort. Det må jo være, fordi din rigdom var stor. Og det er altså prisen for at eje meget, at man har så meget at miste.

Det hjælper at kunne tale med andre om det, fortælle det samme igen og igen, gennemleve begivenheder og situationer gang på gang. Det kan lette på sorgens tunge tryk. Når en sten kastes i vandet, dannes der ringe, der breder sig, men de bliver svagere, jo længere de når ud. Således kan sorgen efterhånden mildnes, men så er der savnet, det er noget andet end sorgen, det må man lære at leve med. Men du må ikke mure dig inde med dit savn, du må lære at gå på dit ene ben, og du må lære at drage næring af de mange gode minder fra fortiden.

Alt det læres ikke fra den ene dag til den ande. Det kan være en langvarig proces. Det kan sammenlignes med, at du er nede i en meget dyb dal, og nu skal du møjsommeligt klatre op ad den stejle side af dalen, men bliv endelig ikke dernede i selvoptagethed og selvmedlidenhed. Skridt for skridt skal du arbejde dig opad, så bliver det efterhånden lysere og lysere, og når du er nået langt nok op, kan du se tilbage over den anden side af dalen og se ud over de landskaber, du engang har gennemvandret. Det er nu mindernes land.

Og mens du langsomt kommer opad og fremad, er der også et tankemæssigt arbejde, der skal gøres, et arbejde, det er svært at blive færdigt med. Det, du hidtil har levet på, skal tages op til ny vurdering i den situation, du nu står i. Kan det bære også under disse helt nye vilkår? – Vil du høre om mine overvejelser i en lignende situation?

„Vi tror på (...) syndernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv." Det er store ord, som de gamle kirkefædre har formuleret, og som vi mange gange har ladet løbe over tungen – ligesom på deres ansvar. Nu rejser de sig

pludselig og bliver til spørgsmål: Tror du på det? Jeg hørte disse tre led i vor trosbekendelse første gang ved min fars begravelse, – og det er netop ved en åben grav, de ord skal vise deres styrke. Da præsten lige før jordpåkastelsen kom til disse ord, hævede han stemmen og sagde dem med en mærkelig triumferende klang, som gjorde, at de sank langt dybere ned i min bevidsthed end nogen sinde før. For selvfølgelig havde jeg hørt og sagt de ord mangfoldige gange før, men den dag blev de til noget særligt for mig. Høre og høre er som bekendt noget meget forskelligt. Hver gang jeg siden har stået ved en grav, er de ord igen blevet levende for mig.

„Tro er en fast tillid til det, man ikke ser," står der i Ny Testamente. Men tro er ikke noget statisk eller uforanderligt, tro må stadig forsvare sig mod de spørgsmål, som den håndgribelige virkelighed stiller, og der er tider, hvor spørgsmålene bliver flere og mere nærgående end ellers.

Guds kærlighed og syndernes forladelse er vel det forunderligste af alt og forudsætningen for alt det andet. Og mærkeligt nok synes det at være det, vi har lettest ved at tro på, skønt vi ofte kan have svært nok ved at tilgive de små forsyndelser, der bliver begået mod os. Frelsens mysterium og det under, at Jesus besejrede døden og opstod Påskemorgen, – det ligger langt over, hvad jeg kan gribe efter med min forstand, men det kan jeg tro. Så burde jeg vel også kunne tro på de dødes opstandelse. Men det er, som om mine tanker i øjeblikket løber storm imod den mur, der står imellem mig og mine døde, og jeg søger efter sprækker i muren for at få lidt at vide om, hvad der er på den anden side muren. Er det utidig nysgerrighed?

Jeg tror, at mine døde er i Guds hånd, – og jeg tror, at også jeg selv er i Guds hånd. Men i så fald holder Gud os i

hver sin hånd i hvert fald for en tid, og det føles smerteligt for mig, som endnu er i Tidens dimension.

Når vi forbereder en rejse til et nyt og ukendt land, søger vi oplysninger, læser, spørger, for at være godt forberedte og for at kunne glæde os forud, og vi forventer alligevel, at selve oplevelsen bliver ny og overraskende nok endda. Mange af mine kære er allerede rejst til „landet bag hav", og jeg må være forberedt på om kortere eller længere tid selv at følge efter. Men jeg synes, det er så uendelig lidt, vi ved om livet der, måske fordi vi ikke har sanser til at opfatte, eller ord til at beskrive det, som er i den dimension. Ligegyldigt hvad vi siger eller forestiller os, bliver det som uklare billeder i duggede spejle af en virkelighed, som vi egentlig ikke fatter.

Vi kan jo prøve at gøre det tanke-eksperiment, at en mor vil prøve på at forklare sit ufødte barn, hvordan den verden er, det snart skal fødes ind i. Hun fortæller om luften og lyset, om farver og blomster, om mennesker og dyr og om fødslen, som er begyndelsen til alt dette.

Og hvis vi har fantasi nok, kan vi forestille os, at barnet svarer: „Jeg kender den stemme, der taler til mig, den er mig ganske nær, men jeg ved ikke, hvor den kommer fra, og jeg begriber slet ikke, hvad det mærkelige er, som den taler om. Luft? Jeg ved ikke, hvad det er, og hvad det skal bruges til. Lys kender jeg heller ikke. Jeg svømmer i mit lune hav, jeg kan føle min verdens grænser tæt ved mig, og den dunkende pumpe skaffer mig alt, hvad jeg har brug for. Det eneste, der generer mig, er, at pladsen her synes at blive mindre og mindre. Fødsel? Det er vist noget, der gør ondt, det gør mig bange. Jeg ønsker kun at blive her i den verden, jeg kender." Og moderen smiler opgivende og ryster på hovedet. Måske siger hun: „Vent og se!"

Kan vi forestille os, at Gud også har forsøgt at give os et indtryk af tilværelsen hinsides, og vi begreb det ikke, og så

smilede Gud også og rystede på hovedet og sagde: „Vent og se!" Gud kan ikke fylde verdenshavet i vore små krus – eller evigheden i vore snævre sind. Vi må nøjes med som barnet at sige: „Jeg kender den stemme, der taler til mig."

Skal vi opgive at spekulere mere og bare slå os til tåls med, at det er noget godt, der venter os på den anden side graven? Det er bare lettere sagt end gjort, når spørgsmålene først er vågnet i os. For jeg skal da ærligt indrømme, at jeg har levet et langt liv, uden at dette har foruroliget mig – før nu.

Jesus sagde: „I min Faders hus er der mange boliger. Hvis ikke, havde jeg sagt jer det; thi jeg går bort og har gjort en plads rede for jer. Og når jeg er gået bort og har gjort en plads rede for jer, kommer jeg igen og tager jer til mig, for at hvor jeg er, der skal også I være."

Det skulle jo være alt nok for mig at vide, og det skulle kunne få alle mine spørgsmål til at forstumme. Og dog – jeg ville så gerne vide lidt om, hvordan mine kære har det, og om vi skal mødes engang igen. Når Gud har gjort sig den umage med os, at hvert menneske fik sit eget ansigt, sin egen personlighed, så forestiller jeg mig, at dette ansigt og denne personlighed vil følge os også ind i evigheden. Da disciplene var med Jesus på bjerget, så de Moses og Elias, – de kunne altså kende dem, og det kunne jo tydes i den retning.

Der er selvfølgelig andre end mig, der har arbejdet med disse spørgsmål, og der er ikke noget forkert i tankens søgen, blot vi ikke tager vore overvejelser og deres resultater alt for højtideligt. Ny Testamente taler ikke om sjælens udødelighed, men peger altid frem mod Kristi genkomst, „alle tings genoprettelses tider", men nogle få steder skinner det igennem, at der regnes med et bevidst liv i mellemtilstanden, interregnet. Og interregnet betegner det

sted eller den tilstand, hvori menneskesjælen befinder sig i tiden mellem dødsøjeblikket og Kristi genkomst.

Hvor og hvordan det er, mener mennesker meget forskelligt om. Men det er netop det, der i øjeblikket interesserer mig. Mange kristne mener, at de afdøde i dette interregnum befinder sig i en drømmeløs søvn. Vi må i hvert fald tage i betragtning, at vore begreber om tid ikke har gyldighed på den anden side døden. Det kan være, at det, der for os synes århundreder, kun er som øjeblikke dér.

„Livet efter livet" hedder en amerikansk bog af en læge. Raymond Moody, og det er vist det nærmeste, man kan komme til en „videnskabelig" undersøgelse af en sådan mellemtilstand. Han gør slet ikke krav på at bevise noget, han fortæller blot om sine undersøgelser af et fænomen, som han tilfældigt er stødt på. Han kom på sporet af, at nogle mennesker, der havde været „klinisk døde" men var blevet kaldt tilbage til livet, kunne fortælle om, hvad de oplevede, når sjælen eller bevidstheden forlod legemet. Han udspurgte flere hundrede mennesker, og hvad de fortalte, var forbløffende ens i hovedtrækkene, selv om de udspurgte var forskellige af alder og udvikling og fra forskellige steder og samfundslag. Det er ikke nogen kristen bog, men der er i og for sig intet i bogen, der strider imod den kristne tro.

Disse genoplivede mennesker fortalte, hvordan de oplevede, at „sjælen" eller „bevidstheden" forlod legemet og dermed alle legemlige smerter og skrøbeligheder. De stod som tilskuere til det, der skete med legemet, men så følte de det, som om de blev ført meget hurtigt igennem en „tunnel" eller en „mørk dal", og derefter mødtes de af et stærkt og strålende, men ikke skærende lys, som nogle af dem kaldte Kristus. Nogle oplevede at se hele deres liv som en tydelig og meget detailleret film, eller de så nogle

af deres tidligere afdøde venner eller slægtninge komme dem i møde. Og de følte sig omsluttede af fred og harmoni.

Så nærmede de sig en „grænselinie", som de ikke nåede at overskride, fordi de kaldtes tilbage til livet her på jorden, og de forlod kun nødigt den verden, som de havde fået et lille indblik i, for der var så godt at være. Mange af dem forsikrede, at de aldrig mere ville frygte døden; og andre sagde, at de havde fået en hel anden indstilling til livet her på jorden.

Hvorfor har vi ikke hørt om sådan noget før? Måske fordi det først er i de senere år, læger er blevet så dygtige til at genoplive mennesker, der var klinisk døde. Men mest måske fordi de mennesker, der har oplevet sådan noget, ikke taler vidt og bredt om det. De føler, at ligegyldigt hvad de siger, kan de dog ikke beskrive deres oplevelser, så andre får det rette indtryk af dem. Måske også fordi de møder stor skepsis og vantro. Føler at andre betragter dem som „underlige". Eller hænger det sammen med vor materialistiske kultur, der gør os blinde for den åndelige verden? Vi har mistet nogle sanser, som gør, at vi ikke kan opfatte noget sådant. Er det blændværk – eller er det en lille sprække i muren, som vi et øjeblik har fået lov at kigge igennem?

„Han gik bort for at prædike for ånderne, som var i forvaring." skriver Peter (1. Peter 3,16). Er det noget, Jesus har fortalt disciplene efter opstandelsen? „Nedfaren til dødsriget" siger vi i vor trosbekendelse. „I dag skal du være med mig i Paradis," siger Jesus til røveren. Mon det ikke af mange opfattes, som om røveren blev lukket lige ind i Himlen, da han døde Langfredag. Er det, vi kalder „Dødsriget" det samme, som Jesus kalder „Paradis"?"

Da jeg længe havde famlet med disse overvejelser, fandt jeg et klart svar i Halfdan Høgsbros „Hverdagsbogen" i stykket til Påskelørdag. Han skriver:

„Salige er de døde, som dør i Herren. Ja, siger Ånden, de skal hvile fra deres møje" (Johs. Åb. 14,13). Det gjorde Jesus. Bag ham lå Langfredag, hvor han kæmpede kampen for hjorden til ende og overvandt ulven, men selv satte livet til. Foran ham lå opstandelsen og hjemgangen til Faderen og tjeneste i forløsningens rige.

Men nu var det den store Sabbat med hvilen i de dødes rige. Om denne hvile efter møjen havde han med sit sidste åndedræt bedt, at den måtte være en hvile i Faderens hænder. Og i sin vished om, at den ville blive det, havde han glædet sig sådan, at han havde kaldt den et Paradis og lovet en røver, at han skulle dele den med ham.

Som Faderen hvilede efter skaberværket, og Sønnen hvilede efter forsoningsværket, sådan siger Ånden, at alle de, som i interregnet mellem Jesu første og andet komme er døde i troen på ham, skal hvile efter deres møje.

Den troendes død er en Påskelørdag. Bag ham er Langfredags forsonende gerning fuldbyrdet og troet og modtaget. Foran ham ligger som det, han endnu har i vente, den store opstandelse.

Vi skal hvile i syndernes forladelse, vi skal hvile i de Faderhænder, som bag korset er rakt ud imod os, – vi skal hvile i Paradis sammen med røveren og alle andre tabte og fundne.

Vi skal hvile dér i håb, indtil det gryr ad den store „Påskemorgen".

Når døden banker på i barnets verden

„Døden er ikke noget, man snakker om; det er bare noget, man ser i fjernsynet".

Det er en replik hørt i radioen en tilfældig dag, og den udtrykker nok, hvad mange umiddelbart føler. Mennesker bliver forvirrede, generte, ubehageligt berørt eller måske lidt vrede og irriterede, hvis nogen bringer det emne ind i samtalen. Måske mener de, at det kan man altid tage stilling til, når det en dag bliver aktuelt for en selv. – Det er et spørgsmål, om man så kan.

Vi sidder foran fjernsynsskærmen, og næsten hver dag ser vi død og drab og vold, men der er jo en glasvæg mellem det og os. Det flimrer forbi os og er ikke rigtig virkelighed, så det forstyrrer ikke idyllen i stuen. Det er, ligesom når vi står inde i en lun stue og ser på en snestorm uden for vinduet. Vi er beskyttede, for vi behøver ikke at gå ud i den og føle, hvordan den virkelig er. Dér er også en glasvæg imellem.

Sådan holder vi en af livets stormagter på afstand. Vi er forkælede børn – reklamerne lover os, at „alle tab dækkes" eller „alt ubehag fjernes". Vi venter, at „det offentlige" skal klare alle de situationer for os, som vi ikke kan klare selv, det „har vi krav på". Men sådan er det ikke med døden, derfor passer den ikke ind i billedet, og vi ved ikke, hvad vi skal stille op med den.

For alle bliver døden nemlig en dag en nærgående virkelighed. En af vore nærmeste skal dø – eller er død. Det kan

komme brat og uventet eller med mange forvarsler, som vi ikke rigtig ville tage alvorligt. Det kan komme som et frygteligt chok eller som en befrielse fra smerter og hjælpeløshed. Måske kan vi krybe i skjul bag „de professionelle", læger og sygeplejersker; vi kan sende den døende på hospital og den hjælpeløse på plejehjem. Og når det er sket, kan vi skjule den barske virkelighed under blomster og smukke ord.

Men døden er der alligevel, og vi er nødt til at finde ud af, hvordan vi skal forholde os til den. Skal vi fortrænge den? Ryste det hele af os og gå videre? Eller skal vi se den modigt i øjnene som den rystende virkelighed, den er? Det er ikke mod slet ikke at kende til frygt, nej, det er mod at handle, som man synes er ret og rigtigt på trods af, at man er bange.

Når vi voksne har så svært ved at møde døden på rette måde, hvad så med børnene? Det afhænger vist for en stor del af os, for hvis børnene har vanskeligheder, er det ofte vore holdninger, der er årsag til dem. Umiddelbart tager børnene ofte døden mere naturligt, end voksne mange gange gør.

„Skal vi tage børnene med til begravelsen?" Det spørgsmål blev ofte stillet præsten af tvivlrådige forældre. Og præsten svarede som regel: „Det afhænger helt af, hvordan De selv tager det. Kan De være rolige og beherskede, vil børnene sandsynligvis ikke tage skade af at være med. De vil måske endda blive et værdifuldt minde rigere. Børn kan godt tåle at se deres forældre græde, hvis de får forklaret hvorfor. Det vil appellere til deres trang til at trøste og hjælpe. Men de kan ikke tåle at se den store fortvivlelse og rådløshed. Det skræmmer dem mere end døden selv."

En dag bankede døden også på vor dør, – langsomt og forsigtigt men ubønhørligt. Der var på det tidspunkt fem børn i huset i alderen fra fem til ti år, og det stod os meget

klart, at midt i vor egen sorg var det en meget vigtig opgave for os at hjælpe disse børn, så det, de kom til at opleve, blev noget alvorligt, men ikke noget skræmmende.

De kendte og elskede Morfar, havde spøgt og leget med ham så mange gange, og de havde vel også på deres måde registreret, at han blev svagere. „Kan han tåle, at jeg kysser ham til godnat?" hviskede den yngste og omtænksomste en aften med kærlig omhu.

Morfar døde i sit hjem og ikke på et hospital, som så mange gør, og da børnene fik det at vide, forlangte de at se ham. Det fik de også lov til, men for at forberede dem tog Mormor dem først ind i sin stue. De var vant til, at Mormor lavede små historier til dem, og til denne lejlighed var det en samtale mellem en Farmor og et barnebarn, hun fortalte dem, for ligesom at komme deres spørgsmål i forkøbet.

„Dør du snart, Farmor?" spurgte lille Karin. „Det ved jeg ikke, min ven. Jeg ved, det sker en dag, men jeg får det sikkert ikke at vide ret længe i forvejen." „Hvordan er det at dø, Farmor?"

„Det er der ingen, der rigtigt har kunnet fortælle os, for de, der er døde, kom ikke tilbage og fortalte os om det. Men for dem, der stod og så på det, var det som at falde i søvn. Det mærker man som regel ikke. Du kan vist ikke om morgenen huske, hvordan det var at falde i søvn; du holdt bare pludselig op med at være vågen, og så mærkede du ikke, at der gik et langt stykke tid, inden du var vågen igen. Men når vi dør, falder vi i en anden slags søvn, som vi ikke kan vågne af igen."

„Og hvad så, Farmor?" – „Ja, når jeg er død, så er min gamle krop så slidt, som en gammel kjole, der ikke kan bruges mere, og så bliver den lagt i en pæn hvid kiste, og den bliver begravet i jorden ude på kirkegården. Og så er mine stuer og mine ting ikke mine mere, for jeg har ikke

brug for dem. Så får mine børn og børnebørn dem og deler dem imellem sig. Og min krop ligger nede i jorden og bliver lige så stille til jord igen."

„Men dit hjerte, Farmor, det kommer da op til Gud?" „Nej, mit hjerte hører med til min krop, og det skal også blive til jord."

„Jamen, kærligheden i det, den kommer da op til Gud?" „Ja, for kærligheden har jeg jo fået af Gud selv. Men jeg kunne forresten godt tænke mig, at en del af den blev her hos jer."

„Og det levende i dig, det kan da ikke helt forsvinde?" „Nej, lille Karin, jeg tror heller ikke, at det helt kan forsvinde. Ingen af os kan vist tænke os, at vi holder helt op med at være. Det har alle mennesker til alle tider grublet over. Og i Bibelen står der, at Gud har sagt, at vi skal blive levende igen, ligesom Jesus blev det. Men Gud har ikke fortalt os ret meget om, hvordan det skal gå til. Det skal nok være en dejlig overraskelse for os. Det er ligesom med julegaverne, – vi ved, at vi får noget godt, men vi får ikke på forhånd at vide, hvad det er, Far og Mor har gemt til os. Men ligesom du ikke kan lade være med at spekulere på, hvad det mon er, sådan tænker vi også somme tider på, hvor vi er henne, når vi er døde.

Se, der var jo engang, da du ikke var til, det var før du blev født. Ja, du var ganske vist til en tid før, for da var du inde i din Mors mave. Og før den tid var du på en måde også til som en tanke, en drøm, et ønske i din Fars og Mors sind. Og jeg tror, at førend Far og Mor begyndte at tænke på dig, var du til stede som en tanke i Guds sind. Og Guds tanker kommer der noget smukt og dejligt ud af, – hvis der ikke kommer noget ondt og ødelægger det, han tænkte så godt.

Og jeg forestiller mig også, at når jeg er død, så lever jeg en tid i de menneskers sind, som har kendt mig. De husker

mig – og tænker på mig. Men jeg lever navnlig som en tanke i Guds sind, og det er et godt sted at være gemt. Og engang, når Gud vil det, bliver Guds tanker igen til dejlig virkelighed – en meget bedre virkelighed end den, der er nu. Og til den tid er der ikke mere noget ondt, som kan ødelægge Guds gode tanker. Det har han lovet os."

„Henter Gud så din gamle krop op af jorden og gør den ny igen?" „Jeg tror ikke, det går til netop på den måde. Når din mor lægger et blomsterløg i jorden om efteråret eller et frø om foråret, så ser vi dem ikke igen, men der vokser planter op af dem, meget smukkere og dejligere end det, vi puttede i jorden. Det er løgets og frøets måde at blive levende på igen; det er den samme plante og alligevel ikke den samme plante. Måske lader Gud os på en lignende måde vokse op til noget nyt og levende og dejligt."

„Ja, Farmor, – men jeg forstår alligevel slet ikke det med døden." – „Nej, lille Karin, det gør jeg heller ikke. Og der er så meget andet, jeg heller ikke forstår. Men gør det så meget, når bare vi ved, at Gud holder af os, og at han forstår alt det, som vi ikke forstår?"

Da Mormor havde læst dette for børnene, tog børn og voksne hinanden i hånden og gik ind og så Morfar, der lå så stille i sin seng og så ud, som om han sov. Stearinlysene kastede et blidt lys over det hele, og den yngste holdt sin lille hånd op foran hans mund og sagde undrende: „Nej, han trækker ikke vejret mere." Der var ingen uhygge ved det, det var Morfar, som de kendte og holdt af – og alligevel en helt anden Morfar. De andre børn stod tavse og bare så og så. Bagefter græd de, og den ældste sagde: „Mor, jeg forstod ikke, hvad det betød, da du fortalte mig det."

Og en af de andre sagde: „Er du meget ulykkelig, Mor?" „Ja, det er jeg." – „Så skal jeg nok trøste dig, – men så skal du også trøste mig" – og så brast han i gråd. Men gråd er ikke af det onde og skal ikke hurtigst muligt standses af

trøst, for der er noget forløsende og lægende ved en god gråd.

Så vidt vi kunne se, blev disse børns møde med døden netop, som vi havde ønsket det: alvorligt men ikke skræmmende. De kunne græde, men bagefter kunne de blive glade og lege igen. De kom i de følgende dage nogle gange og bad om „at se Morfar igen", og det var naturligt, at de alle var med til begravelsen og på kirkegården. Og børn og voksne fulgtes ad og var til stor trøst for hverandre.

Jeg fortæller ikke dette for at sige, at sådan skal man bære sig ad i tilsvarende situationer, men for at give andre mod til at tage børnene med ind i oplevelsen. Barndomsindtrykkene er ofte bestemmende for livet. Og når de senere i livet møder døden, vil de ikke stå så fremmede over for den. De vil vide noget om, hvordan man skal forholde sig til den.

Jeg ved godt, at det jo desværre ikke altid kan opleves så harmonisk. Det er vist sjældent, at børn kommer døden på så nært hold og bliver hjulpet til at opleve det så skånsomt. Men det er bedre at tage dem ved hånden og følges ad med dem igennem det svære end at prøve at skåne dem ved at skjule det for dem.

Stilhed synger i stuen

Stilhed synger i stuen en lille blid melodi,
alle de svundne dage nynner stilfærdigt deri.

Solskins- og stormvejrsdages brusende efterklang
vugger mit sind til hvile i mindernes solfaldssang.

Travle blev mine dage, og rige blev mine år,
undrende ser jeg tilbage på somre, vintre og vår.

Nu er det aftentid, og året går stærkt på hæld,
her i stilheden ved jeg, at Han har gjort alting vel.

Bryd ensomheden

Prøv først at stille diagnosen ensomhed
– og gør så selv noget
for at bryde den og få en bedre tilværelse.

Vi mennesker er skabt til fællesskab. Når vi kommer til verden, er der én eller flere parate til at tage sig af os, fordi vi er for svage til at være alene. Men vi er også skabt som enkeltpersoner med hver sit liv og hver sin skæbne – og med ansvar derfor.

Vi er altså skabt både til ensomhed og fællesskab – men helst i en blanding, der passer os. Hvis vi får besvær med enten det ene eller det andet, er det, fordi vi får det i forkerte doser eller på forkerte tidspunkter.

Før vi begynder at tale om, hvad vi skal gøre ved ensomheden, må vi forsøge at stille diagnosen. Hvorfor er vi ensomme?

DEN GODE ENSOMHED

Først og fremmest er der „den gode ensomhed", som ikke skal brydes. Den skal vi tværtimod opsøge og værne om. En mor med småbørn kan længes efter, at de skal falde i søvn om aftenen, så hun kan få lidt tid til sine egne tanker, for hendes dag har ofte været en kæde af afbrydelser. Og mange travle mennesker trænger nu og da til at se sagerne lidt på afstand for at få overblik over dem.

Mon ikke mange har oplevet, at i en vågen nattetime, hvor alt var stille omkring dem, faldt nogle brikker på plads, som længe havde voldt besvær? – Mange ældre el-

sker den ro og stilhed, de har i deres lille hjem, og den kalder de for resten ikke „ensomhed". Man kan godt være alene uden at føle sig ensom.

DEN VEMODIGE ENSOMHED

Der er også „den vemodige ensomhed". Den følger gerne i kølvandet på en sorg, når f.eks. ægtefælle eller nære venner dør fra os, og/eller vi selv bliver for skrøbelige til at opsøge mennesker og steder og fællesskaber. Eller den kan komme, når børnene rejser hjemmefra og får så travlt med deres eget liv og deres egne problemer, at de glemmer at se til „de gamle".

Vi kan lære at leve med den ensomhed på forskellig vis. Vi kan trøste os med vore minder, læse gode bøger, snakke i telefon, skrive breve – eller i sidste instans lade os underholde af radio og fjernsyn.

DEN BITRE ENSOMHED

Der er desværre også en „bitter ensomhed". Og den trænger allermest til at brydes – af os selv eller af andre. Den kan komme, når vi føler os svigtet og forladt af andre mennesker, glemt og skubbet ind i en mørk krog af tilværelsen.

Den kan komme efter en skilsmisse, når et fællesskab er blevet til to ensomme, og det er svært at skabe nye kontakter. Og den kan komme efter andre nederlag og skuffelser.

Det farlige ved den er, at den kan lamme handlekraften og skubbe en ud på et skråplan, hvor man glider længere og længere ned – måske ud i en sump af misbrug eller nye nederlag, så det ender i den yderste isolation.

Læs bare de slet ikke sjældne dødsannoncer, hvor hospital eller institution må avertere efter „eventuelle pårørende". Her trænger vi i høj grad til en ambulancetjeneste, og

jo tidligere i forløbet, hjælpen kan komme, desto bedre er det.

DEN UNØDVENDIGE ENSOMHED

Der er en fjerde slags ensomhed, som vi også skal være opmærksomme på, „den unødvendige ensomhed". Jeg så engang en stor engelsk plakat med billedet af en skildpadde. Sådan en, der kan trække hoved og hals og alle fire lemmer ind i sit skjold, og så kan ingen se, at der ligger et levende væsen. Nederst på plakaten stod „Læg mærke til skildpadden! Den kommer ingen vegne, før den stikker hovedet uden for skallen".

Der er mennesker, der bærer sig ad som skildpadden. De trækker sig ind i sig selv, og der ligger de så og venter mere eller mindre bevidst på, at andre skal gøre noget. Men de, der kommer i nærheden af dem, kan ikke se, at inde i den hårde skal ligger et ensomt menneske, som længes efter kontakt.

Kære „skildpadder" – I må stikke hovedet uden for skallen og gøre lidt opmærksom på jer selv.

Hvem ved, om der ikke lige i nærheden er andre „skildpadder", der trænger til at snakke med jer?

HVIS SKYLD ER DET?

Er ensomhed noget, der overfalder os udefra? Er det samfundets skyld? Er det de andres skyld? Manden, der forlod dig? Konen, der fandt en anden? Eller børnene, der glemmer at besøge dig? Eller kan ensomhed også komme indefra? Er det en sindets sygdom eller en sjælelig konstruktion, der ødelægger forbindelsen til omverdenen? Er du så genert eller frygtsom, at du kryber i skjul, når andre nærmer sig? Eller er du mistroisk og virker afvisende, så andre

ikke tør komme dig nær? Sådan noget skinner trods alt igennem. Vi har alle vores „aura" (udstråling), som er enten en hjælp til eller en hindring for at komme i forbindelse med andre.

Det værste, der kan ske de ensomme, er, at de taber modet, giver op eller tror, at det hele er håbløst, for der skal måske ikke så meget til for at få vanskelighederne ryddet af vejen.

Hvis købmanden hilser mig med navn og spørger, om jeg skal have „det sædvanlige", så risler der en lille varm glæde igennem mig. „Han kender mig Han har lagt mærke til mig. Jeg er „nogen" – ikke bare et anonymt menneske eller alle de andre! – Og så bør min næste tanke være: „Jeg skal nu huske at sige et par personlige og venlige ord til andre i dagens løb."

GLÆDEN SMITTER

For en del år siden gik der en dansk film i biograferne, som hed „Himlen er blå". Den havde titel efter den allerførste replik, som blev sagt af en glad ung pige en sommermorgen. Hun sagde den til en frugthandler, som hun købte et æble af. Han så forbavset op og måtte indrømme, at himlen virkelig *var* blå, og han blev smittet af hendes glæde og gode humør og sagde venlige bemærkninger til kunderne resten af dagen. Og glæden smittede fra menneske til menneske. Pigen selv gik videre uden at vide, at hun havde startet en kædereaktion, der bredte sig som ringe i vandet. Hvad ved vi om, hvor mange kædereaktioner vi starter, hvor vi færdes? Og om hvor langt de rækker, og hvad de afstedkommer? Og der er jo ikke bare gode „kæder". Det kan jo også være en ærgrelse, vi sender på vandring, og den kan også brede sig som ringe i vandet, og det kommer der ikke noget godt ud af.

Der er mange flugtveje fra ensomheden, men mange af dem er blindveje eller fører kun fra asken til ilden. Både for adspredelser, nervepiller, alkohol og narkotika gælder det, at deres virkning er kortvarig, og der skal stadig større og større doser til, for at det kan virke. Og imens forværres selve ondet.

Det er bedre at søge ind i nogen af vor tids åbne fællesskaber, som findes i beboerforeninger, højskoler, aftenskoler, pensionistklubber, kirkelige samfund og mange andre steder. Det kunne jeg sige en hel del godt om. Måske begynder det kun med selskab og samvær, men det fungerer først helt rigtigt, når det fører ind i et godt arbejdsfællesskab om en eller anden god sag.

HVIS VI ALLE GJORDE LIDT

Samfundsstrukturen og familiemønstret kan vi ikke ændre fra den ene dag til den anden, men der er mange små ting, som vi alle kan begynde på her og nu. Og hvis alle gjorde *lidt*, så ville det hjælpe *meget*. Faktisk er alt, hvad vi gør, enten et plus eller et minus – så vel for vor egen som for andres tilværelse. Et smil og nogle venlige ord kan lune luften adskillige grader både i et hjem og på en arbejdsplads, så vi må også kunne gøre noget for de ensomme iblandt os, hvis vi gør os umage for at finde dem. Det kan blive en hel sport at få et trist ansigt til at smile. Men vi skal komme med ægte interesse, ellers dur det ikke.

DET ER VÆRD AT LYTTE

Mange trænger mest af alt til en, der vil lytte til dem, så de kan få luft for deres indestængte og opstemmede følelser, så de kan opleve, at de ikke er glemte. De er stadig „nogen". – Og der er slet ingen grund til at blive rørt over sig

selv, hvis man tager sig tid til sådan noget, for mærkelig nok bliver man tit rigere af at give end af at modtage. Men sommetider er det svært at finde den helt rigtige måde at gøre det på. Hvor går f.eks. grænsen mellem venlig og oprigtig interesse – og lidt for nærgående nysgerrighed?

Det kræver både energi og initiativ at bryde ensomheden både sin egen og andres. Og det kræver også tålmodighed og god vilje. Der er døre, som er låst udefra. Dem må vi prøve at finde nøglerne til. Men der er også døre, som er låst indefra, og ret beset kan vi ikke befri de ensomme for det, de føler sig spærret inde i, hvis de ikke selv hjælper lidt til – og ikke stiller for snævre betingelser.

Når de store glæder hænger for højt, er det godt at interessere sig for de mange små glæder, som vi kan plukke langs vor vej. Vi skal tage de mørke briller af for at finde dem, og vi skal bøje os ned for at plukke dem.

Men så kan der også komme smukke buketter ud af det.

Livet bli'r til, hvor det gror

Der nynner en ny lille sang i mit sind,
som et spirende løg under frosthård jord,
for livet bli'r til, hvor det gror.

En rytme, der banker, et hjerte, der slår,
en kilde, der vælder, det sætter sig spor,
for livet bli'r til, hvor det gror.

Vi er, hvad vi gør, og vi gør, hvad vi er,
vi skabes og skaber, er barn, og er mor,
for livet bli'r til, hvor det gror.

For sangen, der nynner, og hjertet, der slår,
er summen af dagenes brusende kor,
for livet bli'r til, hvor det gror.

Nyn med på den rytme, syng med på den sang,
vær med til at optø den bundfrosne jord,
for livet bli'r til, hvor det gror.

Noter

Billedbogen, trykt i Sorø Amtstidende 1930 og Fyns Tidende 1940.
Selvbiografi, fra Nyhedsbrev nr.2/1977 fra Den økumeniske kvindegruppe i Århus.
Kludetæppebogen, Julekalenderhistorier skrevet til børnebørnene før julen 1976 og 1977 ud fra det store kludetæppe, Mor har lavet, hvor hvert stykke stof har minder om tidligere dragter og oplevelser.
Rejsebreve, skrevet på baggrund af breve hjem til forældrene i 1926-27 skrev Mor disse til avisen året efter hjemkomsten under pseudonymet Elin Strande.
Der går gennem hverdagen, skrevet til en medarbejderfest på Kolonien Filadelfia i foråret 1933.
Vor gamle kirke, skrevet til klokkerjubilæum i Rynkeby 1940. Trykt i „Julestjernen" 1942.
Døbefonten, trykt i Mårslev sogns kirkeblad i fyrrerne.
Et præstekonvent, trykt i „Når lampen tændes", O.Lohse, jul 1941
Præstens begravelse, trykt i Fyns Tidende, juni 1941.
Fædrelandssalme, frit oversat efter W.E.Hickson (1803-70) „God save the King", den engelske nationalsang. Først duplikeret og brugt ved ungdomsmøder i Rynkeby præstegård under krigen.
Drivremmen, trykt i „Når lampen tændes" 1942 (vistnok).
Stjernernes morgensang, trykt i Hjemmenes Julebog 1943.
Tingene, er udateret, antagelig skrevet i 70'erne.
En gammel sølvske, skrevet i fire eksemplarer til hendes børn i 1969, senere trykt i lidt ændret form til „Skalk" i 1974.
Oldemors hvide silkesjal, skrevet til slægtsbogen 1967, senere trykt som kronik i Berlingske Tidende juli 1967.
I alle de riger, skrevet til John og Brittas bryllup 1966.
Når natten er lys, skrevet til Karin og Holgers bryllup 1963.
Forårslys og grøn og fager og *I dag går vi til Herrens hus*, skrevet til Jon Lissners barnedåb, maj 1966.
Vi er som børn, skrevet til Miriam Lissners barnedåb 1971.
På tærsklen, engelsk digt af Susan M.Tuck i Faith, Folk and Clarity, oversat 1969, trykt i oratoriets blad, april 1970.
Brev fra en gråstrømpe, kronik i Århus Stiftstidende, marts 1975.
En ganske almindelig hverdag, udateret og aldrig trykt.

En af os må byrden bære, skrevet september 1957, aldrig trykt.

Vejen ind i fremtiden, kronik i Kristeligt Dagblad, juni 1976.

Kom ned igen fra Himlen, engelsk digt af Judith Piepe, frit oversat ca. 1970.

Motetversene, skrevet til Bach-koraler 1962-63 og siden brugt i Rigshospitalets kirke.

Bøn fra en læser, Kirke og Sogn, Århus, februar 1974.

Kristen meditation, randbemærkning i Kristeligt Dagblad, november 1977.

Men du, Herre, 1978.

Når glædens sol er slukket, inspireret af kong George VI, der sluttede sin nytårstale ved årsskiftet 1939-40 med den bøn og det svar, som digtet gengiver. Trykt i Vore Syge, juni 1968.

Hvorfor er vi så forskellige, skrevet til Kirkedagene i Holstebro 1977, trykt i Varmt Brød.

Vældige Morgen, 1974.

Vor Herres uvenner, 1977 eller 1978, ikke trykt.

Gud og vor hverdag, morgenandagter holdt i Danmarks Radio, maj 1979.

Breve til syge, Kristeligt Dagblad 3.7.1965

Vi gamle koner, kronik i Berlingske Tidende, august 1971, Århus Stiftstidende, maj 1974 og Dansk Kirkeliv 1978.

Se nærmere til, engelsk digt af ukendt dame, frit oversat i 1974, trykt i forskellige fagblade, og er nu udkommet på grammofonplade sunget af Pia Raug (Hej, lille drøm).

Tak, lille Bedste, engelsk digt af Elizabeth Hodgson, frit oversat i midten af 70'erne.

Forårsmorgen, 1977.

Efterårsafter, 1977

Tankens søgen til landet bag hav, kronik i Kristeligt Dagblad, maj 1978.

Når døden banker på og *Efter begravelsen,* kronik i Kristeligt Dagblad, oktober 1978. Disse to kronikker udkommer som småhæfter på forlaget Aros sommeren 1979.

Stilhed synger i stuen, sidst i december 1978.

Der nynner en ny lille sang, frit oversat efter Sidney Carters digt, nytåret 1974-75.

Bryd ensomheden, Helse oktober 1989.

P.S. Disse oplysninger må tages med et vist forbehold, da muligheden for efterforskning har været begrænset.

Ellen Lissner fik til sin 80 års fødselsdag
sit livs store overraskelse.
Hendes børn havde i skuffer og gamle scrapbøger
fundet en del af alt det frem,
som hun i løbet af ca. et halvt århundrede havde skrevet.
De lavede en bog ud af det.
Selv om bogen
kun var tænkt som en lejlighedsudgivelse,
blev den hurtigt værdsat
som det poetiske erindringsværk den også er.

»I første omgang var bogen kun tiltænkt familie og venner.
Men den blev så efterspurgt,
at vi måtte trykke den op gang på gang.
Den har været udsolgt en tid, og jeg er meget glad for,
at den nu bliver trykt igen.«

Uddrag fra bogens forord